

פרק א'.

{א} וַיִּתְחַזַּק שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד עַל מַלְכוּתוֹ וַיְהִי הָאֱלֹהִים עִמּוֹ וַיִּגְדְּלֵהוּ לְמַעַלְהָ :
לאחר פטירת דוד המלך ע"ה נתמנה בנו שלמה למלך תחתיו.¹ בגלל שה' היה עמו התגדלה מלכותו מאוד ויתחזק למלוך על עם ישראל² וגם נפשו הרוחנית התגדלה.

³ החוזק של שלמה המלך התבטא בכך שהסיר מדרכו את אדוניה בן חגית ויואב בן צרויה כי אדוניה עצמו רצה למלוך וניסה להמליך את עצמו. בעוד דרך התבטא חוזקו, שהרג את שמעי בן גרא שקילל את אביו דוד המלך.

{ב} וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לְכָל יִשְׂרָאֵל לְשָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמְּאֹזֹת וְלַשְּׂפָטִים וְלְכָל נָשִׂיא לְכָל יִשְׂרָאֵל
רָאשֵׁי הָאֲבוֹת : {ג} וַיֵּלְכוּ שְׁלֹמֹה וְכָל הַקְּהֵל עִמּוֹ לְבָמָה אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן כִּי שָׁם הָיָה אֹהֶל מוֹעֵד
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּמִדְבָּר : {ד} אַבְל אַרְוֹן הָאֱלֹהִים הֵעֵלָה דָּוִד מִקְרִית
יַעֲרִים בְּהַכִּין לוֹ דָּוִד כִּי נָטָה לוֹ אֹהֶל בִּירוּשָׁלַם :

באותם הימים חשקה נפשו של שלמה המלך ללכת בדרכי אביו והחליט להעלות את אהל מועד שעשה משה רבנו במדבר לירושלים.

⁴ שנים מספר קודם לכן העלה דוד המלך את ארון ברית ה' מקרית יערים לירושלים, עכשיו רצה שלמה המלך להעלות גם את מזבח הנחושת שעשה משה רבינו.

על מנת להרבות בכבוד שמים שלח שלמה המלך לקרוא לכל נשיאי ישראל, ראשי האבות, שרי האלפים, שרי מאות ושופטים שיעלו עמו לגבעון.⁵ ולמרות שבדרך כלל מספיק שיקרא המלך לנשיאים וראשי האבות והם כבר יקראו לשרי האלפים שתחתיהם וכן הלאה, במקרה זה, למען כבוד ה' שלח לקרוא לכולם לא על ידי שליח.

ובפסוק ב' לא כתוב לשם מה קורא להם מפני שזה מובן מאליו מהמשך הכתוב שעלו לגבעון ומובן שלשם כך זימנם.

{ה} וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה בְּצִלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר שֵׁם לִפְנֵי מֹשֶׁה יְהוָה וַיִּדְרָשׁהוּ שְׁלֹמֹה
וְהַקְּהֵל : {ו} וַיַּעַל שְׁלֹמֹה שָׁם עַל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר לְאֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו עֹלוֹת
אֲלָף :

כאשר הגיעו כל הקהל לפני המזבח⁶ דרשוהו על ידי הקרבת קרבנות ולפני שהעלו אותו לירושלים העלו עליו אלף⁷ עולות כדי שיהיה כבודו בעת סילוקו כמו בעת חינוכו שלאחר מכן בירושלים חנכו גם כן בהרבה קרבנות.

¹ וה' אלוקיו עמו זה הסבר לכך שגדל מאוד.

² בפסוק יש כפילות לשון של ויתחזק ויגדלוהו והכוונה היא לחיזוק למלוך על העם ויגדלוהו את נפשו הרוחנית.

³ ויתחזק, במה? בכך שלא היו לו יותר מערערים על המלוכה ושקיים את צוואתו של דוד המלך.

⁴ כפי שכתוב בדברי הימים א' שדוד המלך העלה את ארון ברית ה' על גבי עגלה חדשה ופרץ ה' בעוזא על ששלח ידו לארון והחננו אותו בבית עבד אדום ואחר כך העלוהו לירושלים לאהל שהכין לו דוד המלך.

⁵ המלבי"ם מוסיף על העניין מפני שקשה לו למה מפרט בסמוך לויאמר שלמה את כל הרשימה המוזכרת ומסביר שהזימנם בעצמו.

⁶ וכיצד דורשים את המזבח? על ידי הקרבת קרבנות.

⁷ כעת העלו עליו עולות ואילו בעת חינוכו לא היו רק עולות

{ח} וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לְאֱלֹהִים אֲתָה עָשִׂיתָ עִם דָּוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל וְהַמְלַכְתָּנִי תַחְתָּיו: {ט} עֲתָה יִהְיֶה אֱלֹהִים יֶאֱמֹן דְּבַרְךָ עִם דָּוִד אָבִי כִּי אֲתָה הַמְלַכְתָּנִי עַל עַם רַב כַּעֲפֵר הָאָרֶץ: {י} עֲתָה חֲכָמָה וּמִדַּע תֵּן לִי וְאַצְאָה לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְאִבְוָאָה כִּי מִי יִשְׁפֹּט אֶת עַמְּךָ הַזֶּה הַגָּדוֹל: {ז} בְּלִילָה הַהוּא נִרְאָה אֱלֹהִים לְשְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁאַל מָה אֲתֵן לְךָ:

בלילה ההוא נראה ה' לשלמה המלך ואמר לו שיבקש מה שרוצה וינתן לו. שלמה המלך השיב: רבונו של עולם, הרי עשית עם דויד אבי⁸ חסד גדול והמלכת אותי תחתיו ובכך הראת שלא חטא אבי במעשה בת-שבע ואותי המלכת על עם רב כעפר הארץ, ומה צריך אני כדי למלוך עליהם כראוי? חכמה ותבונה אם תהיה לי שאוכל לשפוט את העם הגדול הזה.⁹ שהרי עם כל כך גדול אפילו אלף אנשים יהיה להם קשה לשפוט כי כל יום באים הרבה דינים בנושאים שונים ורק מי שיש בו שכל לפסוק בכל נושא יוכל לשפוט כראוי את העם.

{יא} וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְשְׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר הֵייתָ זֹאת עִם לְבָבְךָ וְלֹא שְׁאַלְתָּ עֹשֶׁר נְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵת נֶפֶשׁ שְׂנֵאִיךָ וְגַם יָמִים רַבִּים לֹא שְׁאַלְתָּ וַתִּשְׁאַל לְךָ חֲכָמָה וּמִדַּע אֲשֶׁר תִּשְׁפֹּט אֶת עַמִּי אֲשֶׁר הַמְלַכְתִּיךָ עָלָיו: {יב} הַחֲכָמָה וְהַמִּדַּע נָתַן לְךָ וְעֹשֶׁר וְנְכָסִים וְכָבוֹד אֲתֵן לְךָ אֲשֶׁר לֹא הֵיךָ כֹּן לְמַלְכִים אֲשֶׁר לִפְנֵיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא יִהְיֶה כֹּן:

אמר ה' לשלמה המלך, בגלל שביקשת זאת ולא ביקשת עושר, כבוד, נכסים, לנצח אויבים ואריכות ימים¹⁰ ובזה שביקשת רק חכמה לשפוט את העם סימן שיראת שמים אמיתית מפעמת בליבך, על כן תקבל גם חכמה, גם מדע וגם עושר נכסים וכבוד¹¹ שלא היה לשום מלך לפניך וגם לאחריך לא יהיה מלך כמוך.

{יג} וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה לְבָמָה אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן וְרוּשָׁלַם מִלִּפְנֵי אֱהֱל מוֹעֵד וַיִּמְלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל:

¹²לאחר מכן פנה שלמה והלך מהבמה לירושלים¹³ והלך כשפניו כלפי הבמה כתלמיד הנפטר מלפני רבו, ובאו לפניו משפטים קשים ומסובכים ופתר אותם בחכמה רבה, כמו במעשה עם שתי הנשים וכו' וראו כל העם את חכמתו¹⁴ והתחזקה מלכותו על כל ישראל.

{יד} וַיֵּאָסֶף שְׁלֹמֹה רָכָב וּפָרָשִׁים וַיְהִי לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת רָכָב וַיִּשְׁנִים עֹשֶׁר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיִּנְיַחֵם בְּעָרֵי הַרְכָּב וְעַם הַמְּלָךְ בִּירוּשָׁלַם: {טו} וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב בִּירוּשָׁלַם כְּאֲבָנִים וְאֶת הָאֲרָזִים נָתַן בְּשִׁפְלָה לְרֹב:

מלכותו של שלמה המלך גדלה מאוד והיו לו¹⁵ בתחילה אלף ארבע מאות רכב ושנים עשר אלף פרשים והניח מקצתם עמו בירושלים ואת השאר בערים מיוחדות שנקראו ערי רכב על שם שרוכבי המלך שם או שהיו ערים מיוחדות למקנה.

⁸ בכך שה' המליך את שלמה המלך הוברר הדבר שלא חטא דוד המלך במעשה בת שבע וכבר אמרו חז"ל כל האומר דוד חוטא אינו אלא טועה.

⁹ מה גם שהשופט נושא את העם עליו ואם חטאו הוא נענש עליהם.

¹⁰ שמלך ירא שמים לא רואה את המלוכה ככלי להנות בו אלא שהוא שליח ה' לדאוג למחסורם של ישראל.

¹¹ עושר גדול היה לו כפי שנלמד בהמשך הפרק וגם הוא אחד מהמלכים שמשלו בכיפה, תחת כל כיפת השמים וההבדל בינו לבינם שהוא שלט בכוח חכמתו ולא הוצרך להלחם כלל.

¹² במלכים כתוב "ויקץ שלמה והנה חלום" שהבין שחלמו אמת שהרי כשהקיץ שמע עוף מצפצף והבין לשונו וכו'.

¹³ שהרי קשה מהו הסבר הלשון ויבא לבמה אשר בגבעון ירושלים וההסבר שפנה והלך מהבמה לירושלים אך כשפניו לכיוון גבעון כעבד הנפטר מלפני רבו.

¹⁴ למפרשים קשה מדוע כתוב בשנית וימלך על ישראל ומבארים שקיבלו ישראל אותו למלך מאחר וראו את גודל חכמתו כבמעשה בשתי הנשים.

¹⁵ מוכרח לומר שהפסוק מדבר על בתחילה שהרי בפרק ט' כתוב שהיו לו ארבעת אלפים אורוות סוסים שהיו בהם ארבעים אלף סוסים.

עושר גדול היה בתקופתו של שלמה המלך ומרוב עושר לא הקפיד ונתן כסף וזהב בכל העיר לעשות שולחנות וכסאות. ויכול היה לשים ברחוב אבנים יקרות ולא היה נגנב אם בגלל שאין הכסף נחשב בימיו למאומה ואם בגלל שהיו אבנים כבדות של עשר אמות. גם עצי ארזים יקרים היה לרוב כמו שיש שקמים בשפלה.

{טז} ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקוא סחרי המלך מקוא יקחו במחיר:
{יז} ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן לכל מלכי החתים ומלכי ארם בידם יוציאו:

¹⁶ והסוסים של המלך היו ממצרים ולא היה צריך לשלוח סוחרים למצרים כי המצרים עצמם היו מעלים ומביאים לו במחיר קצוב מרכבה בשש מאות וסוס במאה וחמישים ¹⁷ ומזה משמע שכל מרכבה היו לה ארבעה סוסים. גם מלכי החתים ומלכי ארם קנו שם סוסים ¹⁸ אבל להם לא היו מביאים למקומם למרות ששילמו אותו מחיר או שיתכן והיו מביאים להם כי גרו קרוב ולמרות שלהביא לשלמה זה מרחק מכל מקום נתנו להם באותו מחיר.

יתכן לומר שסוחרי שלמה קנו את כל המקום ששם מגדלים את הסוסים הטובים וכל הנולדים שם היו של סוחרי שלמה המלך.

{יח} ויאמר שלמה לבנות בית לשם יהוה ובית למלכותו:

לאחר שכוננה מלכותו עמד שלמה המלך להוציא לפועל את התוכנית של דוד המלך לבנות בית לשם ה' הוא בית המקדש וגם בית למלכותו, ארמון מלוכה.

¹⁶ מהאזהרות שהוזהר המלך שלא ירבה לו סוסים מפני שמוצא הסוסים ממצרים ויש חשש שישובו ישראל למצרים והרי ה' אמר שלא לשוב עוד לשם.

¹⁷ בדרך אגב משמיע הפסוק שאם מרכבה עולה שש מאות וסוס מאה וחמישים הרי שמרכבה היא של ארבעה סוסים.

¹⁸ וזה ההבדל במילות הכתוב שאצל שלמה המלך כתוב שסחרי המלך יקחו במחיר ואילו אצל שאר המלכים כתוב בידם יוציאו.

פרק ב'.

{א} וַיִּסְפָּר שְׁלֹמֹה שְׁבַעִים אֶלְף אִישׁ סָבַל וּשְׁמוֹנִים אֶלְף אִישׁ חֶצֶב בָּהָר וּמְנַצְחִים עֲלֵיהֶם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת :

דוד המלך הכין לבנו את כל מה שצריך לבניית בית המקדש וגם ציווה שהגרים יעבדו בעבודת הסבלות והחציבה בהר כי בני ישראל השתעבדו כבר במצרים בעבודת פרך ועתה רצה שגם הגרים יעבדו. ההסבר לכך טמון ברעיון שגלות מצרים היה כור היתוך לעם ישראל על מנת לזככם שיזכו לקבלת התורה, ואילו הגרים שלא עברו תהליך זה יאלצו לעוברו בעבודות למען בניית הבית.

ספרו ומצאו בארץ ישראל 153,600 גרים וחילקום כך: שבעים אלף איש יעבדו¹⁹ בסבלות, שמונים אלף יעבדו בחציבה בהר עליהם יהיו ממונים שלושת אלפים ושלוש מאות לראות שהמלאכה מתבצעת כראוי²⁰ ומעליהם היו שלוש מאות ממונים ויוצא שכל ממונה גדול ממונה על אחד עשר ממונים שניים.

{ב} וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל חוּרם מֶלֶךְ צֹר לֵאמֹר כִּי אֲנִי בָנִי בְנֵה לִּי בַיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי לְהַקְדִּישׁ לוֹ לְהַקְטִיר לְפָנָיו קְטֹרֶת סַמִּים וּמַעֲרֶכֶת תְּמִיד וְעֹלוֹת לְבָקָר וְלַעֲרֹב לְשִׁבְתוֹת וְלַחֲדָשִׁים וְלְמוֹעֲדֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם זֹאת עַל יִשְׂרָאֵל :

על מנת שיהיו מספיק עצי ארזים ואומנים משובחים שלח שלמה המלך לומר לחורם מלך צור כדברים הללו: "בעבר, כאשר דוד אבי בנה לו בית למלכותו, עזרת לו ושלחת ארזים לרוב. הנה עתה בונה אני בית שיפרסם קדושת ה' יתברך ובבית זה נקדיש קרבנות, נקטיר לפניו קטורת סמים ונעלה עולות תמיד כל יום בבוקר ובערב ונוסיף עולות מוסף בשבתות, חדשים וקרבנות המיוחדים מועדים". וכיון שמצוות הקרבנות הוא על ישראל לעולם לפיכך צריך בית חזק,²¹ ודרשו חז"ל שאלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה ומעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה הבית בימיהם)

{ד} וְהִבִּית אֲשֶׁר אֲנִי בֹנֶה גְדוֹל כִּי גְדוֹל אֱלֹהֵינוּ מִכָּל הָאֱלֹהִים: {ה} וּמִי יַעֲצֵר כַּחַ לְבָנוֹת לוֹ בַּיִת כִּי הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם לֹא יִכְלָלָהוּ וּמִי אֲנִי אֲשֶׁר אֲבָנָה לוֹ בַּיִת כִּי אִם לְהַקְטִיר לְפָנָיו: {ו} וְעַתָּה שְׁלַח לִי אִישׁ חָכֵם לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַפֶּסֶף וּבַבַּרְזֵל וּבַאֲרָגוֹן וּכְרָמִיל וּתְכֵלֶת וַיֵּדַע לְפָתַח פְּתוּחִים עִם הַחֲכָמִים אֲשֶׁר עִמִּי בִיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר הֵכִין דָּוִד אָבִי :

ממשיך שלמה המלך לומר למלך צור: "והבית שאני בונה צריך להיות מאוד גדול, יפה ומשובח,²² ולא שיכול אדם לבנות בית לה' שגם השמים ושמי השמים לא יחזיקוהו שהרי מלא כל הארץ כבודו, רק שצריך אדם לעשות השתדלות לבנות באופן הכי נכבד לשם ה' ושם יקטירו לפניו, על כן מבקש אני שתשלח לי איש חכם המומחה באומנות הזהב, הכסף, הנחושת, הברזל ומומחה לעבוד עם ארגמן ותולעת שני ותכלת ויודע לעלות בהם ציורים בולטים או משוקעים והוא יעבוד עם החכמים שבירושלים שהכין דויד אבי".

¹⁹ במדרש מובא שהיו מלאכים מסייעים אותם להביא את האבנים לירושלים.

²⁰ היה קשה כיצד יוסבר שבמלכים כתוב שלושת אליפ ושלוש מאות וכאן שלושת אליפ ושש מאות ועל כן מסבירים המפרשים שכאן סופר עם המפקחים שעל המפקחים ובמלכים ספר בלעדיהם.

²¹ התיבות לעולם זאת על ישראל לכאורה קשות שהרי הבית לא לעולם עומד, ומוסבר שהכוונה שלעולם יעמוד הבית לאותם אלו העוסקים תדיר בהלכות עבודה.

²² שלא ישאל לשם מה לבנות והרי ה' מלא כל הארץ כבודו ולשם מה צריך לבנות לו בית?

{ ז } וישלח לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון כי אני ידעתי אשר עבדיך יודעים לכורות עצי לבנון והנה עבדי עם עבדיך: { ח } ולהכין לי עצים לרב כי הבית אשר אני בונה גדול והפלא: { ט } והנה לחטבים לכרתי העצים נתתי חטים מכות לעבדיך כרים עשרים אלף ושערים כרים עשרים אלף וזין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים אלף:

”ועוד תשלח לי עצי ארזים, ברושים ואלגומים שהוא עץ הצומח בקרקע הים, והוא עץ שיכול להיות נכסף והוא יקר מאוד. ועמם תשלח מעבדיך שהם מומחים לכורות עצים וכך הם יעזרו לעבדיי להכין עצים לרוב לבית הגדול שעומד אני לבנות”

ושכר אתן לעבדיך,²³ עשרים אלף כור חטים טחונות ועשרים אלף כור שערים. עשרים אלף בתים יין ועשרים אלף בתים שמן.” (כור = שלושים סאה. בית במדת הלח מחזקת שלשה סאה)

{ י } ויאמר חורם מלך צר בכתיב וישלח אל שלמה באהבת יהוה את עמו נתנד עליהם מלך: { יא } ויאמר חורם ברוך יהוה אלהי ישראל אשר עשה את השמים ואת הארץ אשר נתן לדויד המלך בן חכם יודע שכל ובינה אשר יבנה בית ליהוה ובית למלכותו: { יב } ועתה שלחתי איש חכם יודע בינה לחורם אבי: { יג } בן אשה מן בנות דן ואביו איש צרי יודע לעשות בזהב ובכסף בנחשת בברזל באבנים ובעצים בארגמן בתכלת ובבוץ ובפרמיל ולפתח כל פתוח ולחשב כל מחשבת אשר ינתן לו עם חכמיך וחכמי אדני דויד אביך: { יד } ועתה החטים והשערים השמן והיין אשר אמר אדני ישלח לעבדיו: { טו } ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסדות על ים יפו ואתה תעלה אתם ורושלים:

שלח חורם מלך צור מכתב וכך כתב: ²⁴”ה' אוהב את עם ישראל ועל כן נתן להם מלך כמוך ברוך ה' אלוקי ישראל אשר עשה את השמים ואת הארץ שנתן לדויד המלך בן חכם ונבון שיבנה בית לה' ובית למלכותו” (כי חורם הבין ששלמה המלך רוצה גם עזרה בבניית ארמון מלכות)

”עכשיו, אשלח לך איש חכם ונבון שהיה כבר אומן של אבי. ואיש זה הוא בן אשה אלמנה מבנות דן ואביו היה יהודי שעבר לגור בצור והיה אביו מומחה בכל מלאכת אומן כפי שאתה צריך ובנו תופס אומנות אביו בידו ואף הוא יודע לעבוד עם כל סוגי החומרים ולפתח פתוחים מלאכת מחשבת והוא יעבוד עם חכמיך והחכמים שמינה דויד אביך”.

ואת החטים והשעורים, השמן והיין תשלח על ידי עבדיך לעבדיי והם יכרתו לכם עצים מן הלבנון וישלחו לכם אותם על גבי קורות הקשורים בראשיהם ונקראו רפסודות, עד לנמל יפו ומשם יעלו עבדיך לירושלים”.

{ טז } ויספר שלמה כל האנשים הגירים אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דויד אביו וימצאו מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושיש מאות: { יז } ויעש מהם שבעים אלף סבל ושמונים אלף חצב בהר ושלשת אלפים ושיש מאות מנצחים להעבד את העם:

²³ בכור שלושים סאה יוצא ששלח לו שש מאות אלף סאה ובסאה שש קב יוצא ששלח לו שלוש מליון ושש מאות אלף קב.

²⁴ הגמרא אומרת שכאשר הרועה כועס על העדר מעמיד להם בראשם מנהיג עיוור וכאשר נופל כולם נופלים עימו וכן בנמשל עושה ה' לעם ישראל אם מכעיסים מלפניו. אך אם מתנהגים כראוי מעמיד להם מנהיג שמוליך אותם קוממיות.

כתוב כאן שוב מספרם של הגרים שיעבדו בחציבה ובסבלות וחוזר על כך מפני שהפסיק בעניין ועתה חוזר לאומרו, ומספר זה הוא חוץ ממספר שספר דויד שהיו שם כ"ה אלף²⁵ וגם שם כתוב גרים עם יו"ד אחת וכאן כתוב גירים עם שתי יודי"ן כי שם ספרם בלא שבנו באמת וכאן מספרם הוא לעבודה ממש.

²⁵ המפרשים מסבירים שני דברים: מדוע חוזר ומזכיר את מספרם ומדוע כתוב כאן גירים ואצל דויד המלך כתוב גרים ביו"ד אחת.

פרק ג'.

{א} וַיִּחַל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בַּיִת יְהוָה בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הָכִין בְּמִקְוֹם דָּוִד בְּגֵרֶן אֲרֹן הַיְבוּסִי: {ב} וַיִּחַל לִבְנוֹת בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בַּשְּׁנִי בְּשָׁנַת אַרְבַּע לְמַלְכוּתוֹ:

שלמה המלך התחיל לבנות את בית ה' בירושלים בהר המזבחה שם במקום שנעקד יצחק אבינו הוא גם המקום שה' נראה לדוד המלך לאחר שהקים מזבח בגרן ארנן היבוסי וירדה אש ואכלה את הקרבנות ומיד הבין דוד המלך את גודל קדושת המקום.

תחילת הבניה הייתה בחדש השני הוא חודש אייר בשנת ארבע למלכותו.²⁶ מה שכתוב בפסוק שוב בשני זה כדי לומר שהתחיל בשני לשבוע או בשני לחודש. או שבא לומר שזהו חודש שני למנין מלכות²⁷ ולרמוז בא שמונים למלכי ישראל מניסן)

{ג} וַאֲלֹהֵי הוֹסֵד שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בַּיִת הָאֱלֹהִים הָאֲרֶךְ אַמּוֹת בַּמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה אַמּוֹת שָׁשִׁים וָרֹחַב אַמּוֹת עֶשְׂרִים: {ד} וְהָאוֹלָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲרֶךְ עַל פְּנֵי רֹחַב הַבַּיִת אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהַגֹּבַהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים וַיִּצְפְּהוּ מִפְּנִימָה זָהָב טָהוֹר:

מידות בית המקדש נקבעו ששים אמות אורך ועשרים אמה רוחב²⁸ באמה של ששה טפחים. הבית – הקודש היה ארבעים אמה אורך ועשרים אמה רוחב ותמיד לצד היותר גדול קוראים אורך. וקודש קדשים היה עשרים אמה אורך על עשרים אמה רוחב. בקודש מדדו ממערב למזרח ובדביר מדרום לצפון²⁹ וכך יוצא שאורכו של קודש קדשים היה על פני רוחב הבית.

וכן הוא סדר גודלם ושמותם: קודש הקדשים נקרא דביר כי שם דיבר ה' עם משה רבינו והוא עשרים אמה על עשרים אמה. הקודש נקרא היכל כהיכלו של אדם שם היו השולחן והמנורה ונקרא קודש על שם קדושת הכלים וגודלו ארבעים אמה על עשרים אמה ולפני ההיכל היה בית השער שנקרא אולם כמו המקום ששם מתכוננים להכנס למלך ושם הכיור וכנו ומזבח העולה והוא עשר אמות על עשרים אמות.

יוצא הכל יחד, האולם, ההיכל והדביר שבעים אמה על עשרים אמה.

ולא שינה שלמה המלך מהמידות שקבע דויד אביו בעת שחפר את היסודות.

והיה גובהו מקרקעיתו עד התקרה שלושים אמה³⁰ ומעל התקרה היו עליות עוד תשעים אמה ויוצא שהיה גובה מאה ועשרים אמה, ויתכן אף לומר שהיה הבית שלושים אמה והאולם מאה ועשרים אמה.

{ה} וְאֶת הַבַּיִת הַגָּדוֹל חִפָּה עֵץ בְּרוֹשִׁים וַיִּחַפְּהוּ זָהָב טוֹב וַיַּעַל עָלָיו תַּמְרִים וְשִׁשְׁפְּרוֹת: {ו} וַיִּצַּף אֶת הַבַּיִת אָבֹן יִקְרָה לְתַפְאֲרָתוֹ וְהַזָּהָב זָהָב פְּרָוִים: {ז} וַיִּחַף אֶת הַבַּיִת הַקְּרוֹת הַסְּפִים וְקִירוֹתָיו וַדְּלֹתוֹתָיו זָהָב וּפְתַח פְּרוּבִים עַל הַקִּירוֹת: {ח} וַיַּעַשׂ אֶת בַּיִת קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים אֲרָכּוֹ עַל פְּנֵי רֹחַב הַבַּיִת אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְרֹחַבּוֹ אַמּוֹת עֶשְׂרִים וַיִּחַפְּהוּ זָהָב טוֹב לְכַפְרִים שֵׁשׁ מֵאוֹת: {ט} וּמִשְׁקַל לְמַסְמְרוֹת לְשִׁקְלִים חֲמִשִּׁים זָהָב וְהַעֲלִיּוֹת חִפָּה זָהָב:

²⁶ הלשון בחדש השני בשני מצריך לפרש שמדובר בשני לחודש או שני בשבת.

²⁷ כפי ששינונו בר"ה: אחד בניסן ר"ה למלכים. אם המליכוהו באדר הרי שבניסן זה כבר שנה שניה למלכותו.

²⁸ יש אמה של חמשה טפחים ויש של ששה טפחים.

²⁹ וזה הפירוש: האורך על פני רחב הבית.

³⁰ במלכים כתוב שהגובה הוא שלושים וכאן כתוב שהגובה הוא מאה ועשרים ועל כן המפרשים מסבירים את הכתובים באופן שאין סתירה.

הבית הגדול היה מצופה בעץ ברושים וחיפהו בזהב יקר בקרקעיתו ועליו ציורי תמרים ובין ציור לציור עשו ציור של שרשרות שלא יישאר מקום חלק ורצפת קדש הקדשים הייתה מזהב ולא היה מחופה בעץ כלל.

את קירות הבית ציפו זהב וכן את הדלתות ואת התקרה ומזוזות הדלתות הכל היה מצופה זהב ועל הקירות עשה ציורי כרובים. וקדש הקדשים היו קירותיו מצופים בעץ ועליו זהב אך בפסוק לא מוזכר עץ מפני שאין זה לכבוד בית ה', והזהב ההוא היה זהב פרוים שנקרא כך מפני שדומה לדם פרים מרוב שבחו ואדמימותו והשתמשו בשש מאות ככרות זהב, והיה החיפוי עד לגובה עשרים אמה ומשם בגובה עשר אמות ציפו באבנים טובות.

³¹ כיון שלא היה ברצפת קדש הקדשים עץ ורק הניחו על הארץ טסין עבים של זהב, על כן חיבר אותם לרצפת האבן עם מסמרים שהיו במשקל חמשים שקל כל מסמר. או שחיבר עם מסמרים אלו את הזהב לעצים וגם העליות של קה"ק או כל העליות חיפו בזהב.

{ י } וַיַּעַשׂ בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים כְּרוּבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה צַעֲצְעִים וַיְצַפּוּ אֹתָם זָהָב: { יא } וְכִנְפֵי הַכְּרוּבִים אָרְכָם אַמּוֹת עֶשְׂרִים כָּנָף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חֲמֵשׁ מִגְעַת לְקִיר הַבַּיִת וְהַכָּנָף הָאֲחֵרָת אַמּוֹת חֲמֵשׁ מִגְיַע לְכָנָף הַכְּרוּב הָאֲחֵר: { יב } וְכָנָף הַכְּרוּב הָאֶחָד אַמּוֹת חֲמֵשׁ מִגְיַע לְקִיר הַבַּיִת וְהַכָּנָף הָאֲחֵרָת אַמּוֹת חֲמֵשׁ דְּבָקָה לְכָנָף הַכְּרוּב הָאֲחֵר: { יג } כָּנְפֵי הַכְּרוּבִים הָאֵלֶּה פְּרָשִׁים אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהֵם עֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם וּפְנֵיהֶם לְבַיִת:

בבית קודש הקדשים עשה שלמה המלך שני כרובים ופני נערים היה להם, מעשה צעצעים – מלשון צאצאים, והיו עשויים מעץ וציפם זהב אך לא מזכיר בפסוק עץ שאינו משום כבודו, ועמדו הכרובים על הארץ ופניהם לצד הבית וכנפיהם כל כנף חמש אמות וביחד עשרים אמות, בצד אחד נוגעים בקיר ובצד שני נוגעים כנפיהם זה בזה.

וודאי זכור לכם שכל אורך קודש הקדושים הוא עשרים אמות, כיצד אם כן נכנס עשרים אמה אורך הכנפיים וגם גוף הכרובים? ייתכן לומר שהיה גופם בולט החוצה כדרך העוף אך אמרו חז"ל שגופם בנס היו עומדים. גם הארון בבית ה' אינו מן המדה ולא תפס מקום.

³² הכרובים שעשה משה רבינו פניהם איש אל אחיו שכאשר ישראל עושים רצונם של מקום מקבלים השפעה של ברכה מאת ה' בלי אמצעי והכרובים שעשה שלמה המלך פניהם אל הבית לרמוז שגם כאשר ישראל אין עושים רצונם של מקום ימשיכו לקבל שפע אבל על ידי אמצעי.

{ יד } וַיַּעַשׂ אֶת הַפְּרָכָת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְכִרְמִיל וּבוֹץ וַיַּעַל עָלָיו כְּרוּבִים:

בין הקדש ובין קדש הקדשים תלה פרוכת שם היה הדלת שהייתה ³³ באמה טרקסין שבו נכנסים לפני ולפנים ופרוכת זו הייתה עשויה מתכלת, ארגמן, כרמיל ובוץ ועליה צייר כרובים מעשה רוקם.

³¹ זה ההסבר לכך שכתוב כאן ומשקל למסמרות וגו'

³² המלבי"ם מסביר לשם מה צריך שיהיו בקודש הקדשים שני כרובים.

³³ פרוכת הייתה באמה זו ובבית שני הסתפקו חכמים אם קדושתה כקודש או כקודש הקדשים ועל כן עשו שתי פרוכות והכהן הולך ביניהם כפי שכתוב ביומא.

{ טו } וַיַּעַשׂ לְפָנַי הַבַּיִת עֲמוּדִים שְׁנַיִם אַמּוֹת שְׁלֹשִׁים וְחֲמֵשׁ אַרְבָּע וְהִצַּפְתָּ אֲשֶׁר עַל רֹאשׁוֹ אַמּוֹת חֲמֵשׁ : { טז } וַיַּעַשׂ שְׂרָשְׁרוֹת בְּדַבְרִי וַיִּתֵּן עַל רֹאשׁ הָעֲמֻדִים וַיַּעַשׂ רִמּוֹנִים מֵאָה וַיִּתֵּן בְּשְׂרָשְׁרוֹת : { יז } וַיִּקַּם אֶת הָעֲמוּדִים עַל פְּנֵי הַהֵיכָל אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מִהַשְּׂמֹאל וַיִּקְרָא שֵׁם (הַיְמִינִי) הַיְמִנִי יָכִין וְשֵׁם הַשְּׂמֹאלִי בּוּעִז :

על פתח ההיכל, בחוץ, באולם, עשה שלמה המלך שני עמודים, בתחילה יצקם יחד והיו באורך שלושים וחמש אמה ואחרי כך חילקם והיה כל אחד שבע עשרה וחצי אמה גובה ומה שכתוב במלכים שהיו בגובה שמונה עשרה אמה זה מפני שכאן לא דקדק לומר את החצי האמה או שחצי אמה זו הייתה מכוסה בכותרת. ומעל העמודים הייתה כותרת של חמש אמות, שתי אמות שוות לעמוד ושלוש עליונות יוצאות ומקיפות את העמוד וכמין לולבים של דקל היו מוקפות ובראש הצפת עשה שרשרות ובשרשרות קבע צורת רימונים כדי לכסות את חלל הצפת³⁴ ושתי שרשרות היו בכל עמוד ובכל אחד מאה רימונים.

עמוד אחד עומד מימין ההיכל והשני משמאל, הימיני נקרא יכין והשמאלי בועז. יכין על שם מלכות דוד "כירח יכון עולם" בועז כנגד השמש היוצא בגבורה ועוז, יכין על שם שיכון הבית לעולם ובוועז שיתן השם בו העוז והקיום.

ויש מפרשים שחירם עשה את העמודים וקרא לאחד על שם אביו שמשון ושלמה קרא לשני בועז על שם זקינו בועז.

³⁴ להלן כתוב שהיו בכל עמוד שתי שרשרות שבכל אחד מאה רימונים יוצא שהיו ארבע שרשרות וארבע מאות רימונים.

פרק ד'.

{א} וַיַּעַשׂ מִזְבֵּחַ נְחֹשֶׁת עֲשָׂרִים אַמָּה אָרְכוֹ וְעֲשָׂרִים אַמָּה רָחְבוֹ וְעֵשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ: {ב} וַיַּעַשׂ אֶת הַיָּם מוֹצֵק עֵשֶׂר בָּאֲמָה מִשְׁפָּתוֹ אֶל שְׁפָתוֹ עָגוֹל סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאֲמָה קוֹמָתוֹ וְקוֹ שְׁלֹשִׁים בָּאֲמָה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב: {ג} וַדְּמוּת בְּקָרִים תַּחַת לוֹ סָבִיב סָבִיב סוּבְבִים אֹתוֹ עֵשֶׂר בָּאֲמָה מִקִּיפִים אֶת הַיָּם סָבִיב שְׁנַיִם טוּרִים הַבְּקָר יְצוּקִים בְּמִצְקָתוֹ: {ד} עוֹמֵד עַל שְׁנַיִם עֵשֶׂר בְּקָר שְׁלֹשָׁה פָּנִים צְפוּנָה וְשְׁלוֹשָׁה פָּנִים יָמָה וְשְׁלֹשָׁה פָּנִים נֶגְבָּה וְשְׁלֹשָׁה פָּנִים מִזְרְחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מְלַמְעֵלָה וְכָל אַחֲרֵיהֶם בְּיָתֵהּ: {ה} וַעֲבִיו טַפַּח וְשִׁפְתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׁפַת כּוֹס פָּרַח שׁוֹשְׁנָה מִחֲזִיק בְּתֵים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים יָכִיל:

שלמה המלך עשה מזבח אבנים תחת מזבח נחושת של משה רבינו ואכן היה צורך לזה כפי שרואים בעת חינוכו שלא היה מספיק מקום לכל הקרבנות והיה מקום המערכת עשרים אמה אורך על עשרים אמה רוחב וגובהו עשר אמות.

מעשה הים של שלמה היה מופלא ביותר: יצקו ביציקה אחת. לא בחלקים שאחר כך חיברו, אלא הכל יחד. שנים עשר צורות של בקר פניהם פונות כלפי חוץ, שלושה בקר מכל צד ועליהם צורת ים מרובע בגובה שלוש אמות ומעליו ממשיכים הדפנות בצורה מעוגלת לגובה נוסף של שתי אמות ומסתיים כשפי הים דק כמו כוס ששתיים בו ומצויר פרח שושן. משפה אל שפה היה עשר אמות³⁵ ויוצא שקוטרו שלושים אמה וגובהו חמש אמות ויכול להכיל שלושת אלפים בתים (שם מידה) יבש ואלפים בת בלח (כי יבש מכיל בשליש יותר מלח כיון שאפשר לגדוש אותו) יוצא שכמות המים שנכנסה לשם שווה למאה וחמישים מקוואות שהרי מקווה הוא ארבעים סאה והים הזה הכיל ששת אלפים סאה. ואם נחשב ביותר נראה שמקוה הוא בגודל של אמה על אמה ברום שלוש אמות וכאן היו שלוש אמות ראשונות מרובעות והיו עשר אמות משפה לשפה יוצא מאה מקוואות ובשתי אמות העגולות היו חמישים מקוואות כי יש אמה אחת פחות (וכבר יורד ממאה 33.3 מקוואות) והמרובע מכיל יותר מעגול ברבע (יורד מהמאה עוד 16.5) כך יוצא שמכיל מאה וחמישים מקוואות. וכל זה היה עשוי מנחושת שאסף דוד המלך מטבחת ומכון ערי הדדעור. והיו רגלי הבקרים חלולים ודרכם היו עולים מים מהמעין וכך היו אלה מים מטהרים ולא חל עליהם דין של מים שאובין.

{ו} וַיַּעַשׂ פִּיזְרִים עֲשָׂרָה וַיִּתֵּן חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וְחֲמִשָּׁה מִשְׂמָאוֹל לְרַחֲצָה בָּהֶם אֶת מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה וַדִּיחוּ בָּם וְהָיָה לְרַחֲצָה לְכַהֲנִים בּוֹ: {ז} וַיַּעַשׂ אֶת מְנֹרֹת הַזָּהָב עֵשֶׂר כְּמִשְׁפָּטָם וַיִּתֵּן בְּהִיכָל חֲמֵשׁ מִיָּמִין וְחֲמֵשׁ מִשְׂמָאוֹל: {ח} וַיַּעַשׂ שְׁלֹחַנוֹת עֲשָׂרָה וַיִּנַּח בְּהִיכָל חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וְחֲמִשָּׁה מִשְׂמָאוֹל וַיַּעַשׂ מִזְרְקֵי זָהָב מְאֹד:

ויעש שלמה עשרה כיוורים שבהם ירחצו הכהנים ידיהם ורגליהם לפני עבודתם ובהם הדיחו גם את קרבי העולה. (עולה דווקא כי שלמים נאכלים לבעלים בכל העיר) והעמיד את הכיוורים³⁶ חמשה מימין כיוור שעשה משה רבינו וחמשה משמאלו. ולכל הכיוורים היו כנים שנקראו מכוונות מלשון כן ובסיס.

יוצא שבכיוור רחצו ידיהם ורגליהם ובים שבנה שלמה טבלו להעביר טומאתם. ואין לומר שאסור לטבול בזה כי זה כלי, כי המים היו ממעין כפי שאמרנו ובאו המים מעין עיטם.

³⁵ שכל שברוחבו טפח יש בהיקפו שלוש טפחים. והחשבון הוא 3.14 ונקרא מספר פא"י.

³⁶ הכתוב לא אומר זאת בפורש אך מימין ומשמאל הכוונה היא למה שעשה משה רבינו.

ויעש שלמה עשר מנורות זהב והעמידם בהיכל חמשה מימין מנורה שעשה משה רבינו וחמשה משמאלו.³⁷ ויש לזה הסבר ברמז, שמשה רבינו ואותו הדור עמדו לשלוט רק על שבעה עממין ואילו שלמה המלך שלט על כל העולם וממילא על שבעים אומות ועל כן צריך שבעים נרות. ושבעה נרותיה של המנורה הם כנגד ז' כוכבים חנכ"ל שצ"ם.

שלמה המלך עשה גם עשרה שולחנות והעמידם חמשה מימין שולחן לחם הפנים שעשה משה רבינו וחמשה משמאלו. כמובן שכל המנורות עמדו בצד דרום של ההיכל וכל השולחנות בצד צפון, עוד עשה מאה מזרקי זהב בהם זורקים את הדם של הקרבנות על המזבח.

{ ט } ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה ודלתותיהם צפה נחשת: { י } ואת הים נתן מכתף הימנית קדמה ממול נגבה:

לפני ההיכל עשה את עזרת הכהנים ולפניה את העזרה הגדולה היא עזרת ישראל שנקראה כך מפני שישראל נעזרים בה בהתפללם שם לה', ואת דלתות העזרה ציפו בנחושת.

את הים מיקמו במזרח אך ריחקו אותו מהפתח לדרומה של עזרה כי אין זה כבוד שיהיו טובלים כנגד פתח האולם.

{ יא } ויעש חורם את הסירות ואת היעים ואת המזרקות ויכל (חירם) חורם לעשות את המלאכה אשר עשה למלך שלמה בבית האלהים: { יב } עמודים שנים והגלות והכתרות על ראש העמודים שתיים והשבכות שתיים לכסות את שתי גלות הכתרות אשר על ראש העמודים: { יג } ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שנים טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכתרות אשר על פני העמודים: { יד } ואת המכנות עשה ואת הכירות עשה על המכנות: { טו } את הים אחד ואת הבקר שנים עשר תחתיו: { טז } ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות ואת כל בליהם עשה חורם אביו למלך שלמה לבית יהוה נחשת מרוק:

חורם ואביו עשו את הקדרות ואת היעים לגריפת הדשן ואת המזרקות ומזלגות וכל כלי הנחושת היו עשויים מנחושת זכה, בהירה וממורקת. (כי אביו של חורם היה מומחה לעבוד בנחושת ממורקת, המלבי"ם מחלק ומסביר מה בדיוק עשה חורם ומה עשה אביו)

כפי שלמדנו בסוף פרק ג' עשה שלמה המלך שני עמודים שנקראים יכין ובוועז והיו העמודים בגובה שבע עשרה וחצי אמות ובראשם גולת כותרת מעשה פרח שושן ובגולה מעשה שבכה ורשת בהם שילבו טורי רימונים בכל עמוד שני טורים של מאה רימונים, יוצא יחד ארבע מאות רימונים.

{ יז } בכפר הנרדן יצקם המלך בעבי האדמה בין סכות ובין צרדתה: { יח } ויעש שלמה כל הכלים האלה לרב מאד כי לא נחקר משקל הנחשת:

את כל כלי הנחושת עשו כך: במקום שיש אדמה מיוחדת בין סכות לצרדתה חפרו באדמה את צורת הכלים ושפכו בתוכם נחושת לאחר התכה וכך התקשה הנחושת בצורה שקבעו לה. מכלי הנחושת עשו לרוב מאוד³⁸ כי היה הרבה נחושת עד שלא היה ידוע משקלם. ונקרא שם המקום צרדתה מפני שהוא מקומו של ירבעם בן נבט שהצר דת אלוקינו.

³⁷ מפני מהאצל מה רבינו הייתה מנורה אחת ושבעת קניה ואילו אצל שלמה המלך יש עשרה מנורות העולים יחד לשבעים קנים { ילקוט מעם לועז }

³⁸ הפסוק מסביר מדוע בכל הכלים כתוב מניינם ואילו בכלי נחושת לא, וזאת מפני שהיה הרבה נחושת.

{ יט } וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַכְּלִים אֲשֶׁר בֵּית הָאֱלֹהִים וְאֶת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת הַשְּׁלֶחָנוֹת וְעֲלֵיהֶם לֶחֶם הַפָּנִים: { כ } וְאֶת הַמְּנֹרוֹת וְנִרְתִּיהֶם לְבַעֲרָם כַּמִּשְׁפָּט לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוֹר: { כא } וְהַפָּרַח וְהַנְּרוֹת וְהַמְּלַקְחִים זָהָב הוּא מְכֹלוֹת זָהָב: { כב } וְהַמְּזַמְרוֹת וְהַמְּזַרְקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוֹר וּפְתַח הַבַּיִת דְּלִתוֹתָיו הַפְּנִימִיּוֹת לְקִדְשׁ הַקִּדְשִׁים וְדִלְתֵי הַבַּיִת לְהִיכָל זָהָב: כֹּל כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ הָעֲשׂוּיִים זֶהָב, מִזְבַּח הַזָּהָב, הַשּׁוֹלְחָנוֹת שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים,³⁹ הַמְּנֹרוֹת וְנִרְתִּיהֶם, פְּרַחִיהֶם, הַמְּלַקְחִים שֶׁבָהֶם מַגְבִּיחִים אֶת הַפְּתִילָה מִן הַשֶּׁמֶן לְהוֹשִׁיבָהּ בַּמִּקְוָה, וְכֵלֵי הַזָּמֵר, הַמְּזַרְקוֹת, הַבְּזִיכִין שֶׁל הַלְּבוֹנָה וְהַמַּחְתּוֹת שֶׁבָהֶם מַחְתִּים אֶת הַקְּטֹרֶת כֹּל אֱלוֹ עֲשׂוּיִים זֶהָב טָהוֹר,⁴⁰ כְּלִיל זָהָב בְּלֵי תַעְרוּבָתוֹ.

מעשה המנורה היה יותר מכך שכן שלמה המלך זיקק אלף ככר זהב אלף פעמים בכור עד שיצא ככר זהב אחד וכך עשה את כל עשר המנורות.

וכל דלתות ההיכל ודלתות קודש קדשים היה עשויים עץ ומצופים זהב. וגם מפתחות הבית היו עשויים זהב.

³⁹ רש"י אומר שבכוונה הפריד וכתב מנורה ונרותיה לחוד כדי להוציא מלבם של המפרשים שהיו הנרות כחלק מהמנורה, קמ"ל שנפרדים היו.

⁴⁰ **זהב סגור** - הוא זהב שנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג, **מכלות זהב** - שכולו זהב, כליל זהב, מזוקק.

פרק ה'.

{ א } ותשלם כל המלאכה אשר עשה שלמה לבית יהוה ויבא שלמה את קדשי דויד אביו ואת הקסף ואת הזהב ואת כל הכלים נתן באצרות בית האלהים :

דוד המלך ע"ה צבר אוצרות כסף וזהב רבים מאוד לבניית הבית⁴¹ אך שלמה המלך השתמש בכסף וזהב אחרים ומה שצבר אביו הניח באוצרות בית ה', למה עשה זאת? ידוע היה לו שסופו של בית המקדש ליחרב, ואם יבנה הבית מכספי הגויים הם יאמרו שהבית נחרב בגלל שהעבודה זרה שלהם נקמה. וגם בגלל שהיה רעב בארץ שלוש שנים והיה ראוי לבזבז את הכסף שנאסף למען עניי הארץ ומפני כך לא אבה שלמה המלך להשתמש בהם. אפשר גם לומר שמאותה סיבה שלא בנה דוד המלך את בית המקדש שהרי איש מלחמה הוא והבית הוא של שלום מאותה סיבה לא השתמשו בכסף שצבר ממלחמות.

(אמנם, ניתן לפרש ששלמה המלך השתמש בהם ומה שכתוב שהניחם באוצרות הכוונה למה שנותר מהם. ומה שלא כתוב שהניח באוצר גם נחושת כי אין זה כבוד לומר שצברו דבר זול באוצרות בית ה')

{ ב } אז יקהיל שלמה את זקני ישראל ואת כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל ירושלים להעלות את ארון ברית יהוה מעיר דויד היא ציון : { ג } ויקהלו אל המלך כל איש ישראל בחרג הוא החדש השבעי : { ד } ויבאו כל זקני ישראל וישאו הלויים את הארון : { ה } ויעלו את הארון ואת אהל מועד ואת כל כלי הקדש אשר באהל העלו אתם הכהנים הלויים : { ו } והמלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו לפני הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא יספרו ולא ימנו מרב :

לאחר שהיה הכל מוכן הקהיל שלמה המלך את כל ראשי המטות, חשובי וזקני העדה להעלות את ארון ברית ה' מעיר דויד היא ציון לבית – המקדש. ויותר בחכמה נהג מאביו דוד שהקהיל גם את הבחורים.

ונקהלו כולם בחודש השביעי בחג הסוכות ועלו להביא את הארון⁴² והכהנים שהם משבט לוי נשאו את הארון והלויים נשאו את אוהל מועד וכל שאר כלי הקודש והמלך שלמה וכל ישראל מזבחים צאן ובקר לרב לאין מספר.

{ ז } ויבאו הכהנים את ארון ברית יהוה אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת פנפי הכרובים : { ח } ויהיו הכרובים פרשים כנפים על מקום הארון ויכסו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה : { ט } ויאריכו הבדים ויבאו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר ולא יבאו החוצה ויהי שם עד היום הזה : { י } אין בארון רק שני הלחות אשר נתן משה בחרב אשר כרת יהוה עם בני ישראל בצאתם ממצרים :

ארון ברית ה' היו עליו את הכרבים שעשה משה רבינו אך גם שלמה המלך עשה כרובים גדולים העומדים על הארץ ומסוככים בכנפיהם על כל קודש הקדשים.

⁴¹ זאת לומדים מהכתוב ויבא שלמה את קדשי דויד אביו... נתן באוצרות בית האלוקים. והמפרשים האחרים מסבירים שהכוונה ששם שם את מה שנותר.

⁴² זה פירושו הכתוב הכהנים הלויים- הכהנים שהם משבט לוי. ואמרו רז"ל שב-כד' מקומות נקראו הכהנים לוויים.

⁴³ כאשר הכניסו הכהנים את הארון לקדש קדשים ירדה שכינה והם נאלצו להשאירו כפי שהניחו כשבדיו נראים בולטים ⁴⁴ מבעד לפרוכת, ולמרות שבדיו היו רק עשר אמות וקודש הקדשים עשרים אמות בכל זאת בלטו ⁴⁵ כיון שהאומנים האריכו את בדיו לעשרים אמה או שנשאר עומד קרוב לפתח. ⁴⁶ בארון לא היה אלא לוחות (ושברי לוחות) שנתן משה בחורב.

{יא} וַיְהִי בַצֵּאת הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ כִּי כָל הַכֹּהֲנִים הִנְמִצָּאִים הִתְקַדְּשׁוּ אֵין לְשִׁמּוֹר לְמַחְלָקוֹת: {יב} וְהַלְוִיִּם הַמְשַׁבְּרִים לְכֻלָּם לְאַסֹּף לְהִימֵן לִידֵתוֹן וְלִבְנֵיהֶם וְלְאַחֵיהֶם מְלַבְּשִׁים בּוֹץ בְּמִצְלָתִים וּבְנִבְלִים וְכִנְרוֹת עֲמֻדִים מְזָרְח לְמִזְבֵּחַ וְעִמָּהֶם כֹּהֲנִים לְמִאָּה וְעֶשְׂרִים (מחצריים) מְחַצְרִים בְּחִצְצָרוֹת: {יג} וַיְהִי כְּאֶחָד (למחצריים) לְמַחְצְרִים וְלְמִשְׁבְּרִים לְהִשְׁמִיעַ קוֹל אֶחָד לְהַלֵּל וּלְהַדוֹת לַיהוָה וּכְהָרִים קוֹל בְּחִצְצָרוֹת וּבְמִצְלָתִים וּבְכָלִי הַשִּׁיר וּבְהַלֵּל לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ וְהַבֵּית מְלֵא עֲנָן בֵּית יְהוָה: {יד} וְלֹא יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לְעֲמוֹד לְשֶׁרֶת מִפְּנֵי הָעָנָן כִּי מְלֵא כְבוֹד יְהוָה אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים:

למרות שכבר חולקו העם לעשרים וארבע מחלקות כהונה ועשרים ארבע מחלקות לוייה, לא שמרו ביום זה שיעבדו רק אנשי אותו משמר אלא כל הכהנים התקדשו ועבדו כי היה עם רב והרבה קרבנות. וגם הלויים כולם לבשו בוץ וניגנו ושרו כל ראשי המשמרות יחד, אסף, הימן וידותון, עמדו בצד מזרח של המזבח וניגנו במצלתיים, נבלים וכינורות ועמהם מאה ועשרים כהנים מחצריים בחצוצרות. ושרו וניגנו כולם בקול אחד שירי הלל והודאה לה' כי לעולם חסדו. ויתמלא הבית בענן ולא יכלו הכהנים לעמוד ולשרת כי ירדה שכינה לבית ה' והענן מלא את בית ה'.

⁴³ רש"י מביא פירוש זה ומקשה עליו שהרי נאמר קודם ויהי בצאת הכהנים ורק אח"כ מלא כבוד ה' את בית האלוקים.

⁴⁴ זה פירוש הכתוב ויראו ראשי הבדים..ולא יראו החוצה.

⁴⁵ רש"י מביא בשם ר' יוסף זצ"ל שמכך שנאמר ויאריכו ולא ויתארכו משמע שהאומנים האריכו.

⁴⁶ דרשו חז"ל שכל מיעוט אחר מיעוט בא לרבות ואף כאן נאמר אין וסמוך לו רק וזה שני מיעוטים הבאים לרבות שברי לוחות. ובחז"ל מובאים דברים נוספים שהיו שם: ס"ת שכתב משה רבינו, צנצנת המן, מטה אהרון וחולקים האם היה מדף שעליו היו מונחים.

פרק ו'.

{א} אַז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לְשָׁכֹן בְּעֶרְפֶּל: {ב} וְאֲנִי בְּנִיתִי בַּיֵּת זָבַל לְךָ וּמְכוּן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: {ג} וַיִּסַּב הַמֶּלֶךְ אֶת פָּנָיו וַיִּבְרַךְ אֶת כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל קְהַל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים: {ד} וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דָּבַר בְּפִיו אֶת דְּוִד אָבִי וַיְבַדְּדוּ מִלֵּא לֵאמֹר: {ה} מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת עַמִּי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא בְּחַרְתִּי בְעִיר מִכָּל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל לְבָנוֹת בַּיֵּת לְהִיּוֹת שְׁמֵי שָׁם וְלֹא בְּחַרְתִּי בְּאִישׁ לְהִיּוֹת נֹגֵד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל: {ו} וַאֲבָחָר בִּירוּשָׁלַם לְהִיּוֹת שְׁמֵי שָׁם וַאֲבָחָר בְּדָוִד לְהִיּוֹת עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל:

כאשר ראה שלמה המלך את הענן אמר "רואה אני שהשכינה באה לשכון בישראל כי הנה ענני הכבוד באו ומקויים מה שכתוב ושכנתי בתוך בני ישראל, ואני בניתי מדור (זבול) ששם בלבד תשרה שכינה ורק שם יקריבו קרבנות"⁴⁷ שלא הותרו יותר הבמות".

ויסב שלמה המלך את פניו אל מול העם, והעם⁴⁸ עומד על עמדו כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, ואמר "ברוך ה' אלוקי ישראל שאמר לדוד אבי שיהיה לו בן שיבנה את בית המקדש וקיים את דברו הטוב, וכך אמר ה': מן היום שהוצאתי את עם ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם ולא בחרתי באיש להיות נגיד {מושל} על ישראל ובחרתי עתה בירושלים להיות שמי שם"⁴⁹ ובחרתי בדוד שיהיה ממונה על עם ישראל".

{ז} וַיְהִי עִם לְבַב דָּוִד אָבִי לְבָנוֹת בַּיֵּת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: {ח} וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם לְבַבְךָ לְבָנוֹת בַּיֵּת לְשֵׁמִי הִטִּיבוֹת כִּי הָיָה עִם לְבַבְךָ: {ט} רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי בְנֵה הַיּוֹצֵא מִחֶלְצֶיךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁמִי: {י} וַיִּקַּם יְהוָה אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דָּבַר וַאֲקוּם תַּחַת דָּוִד אָבִי וַאֲשַׁב עַל כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה וַאֲבָנָה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: {יא} וַאֲשִׁים שָׁם אֶת הָאֲרוֹן אֲשֶׁר שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ממשיך שלמה המלך לומר: "דוד אבי רצה לבנות בית לשם ה' אך ה' שלח לומר לו "טוב היה בליבך לבנות בית לשמי"⁵⁰ אך לא אתה תבנה את הבית אלא בנך יבנה וזה למרות שאת כל ההכנות לבניה תעשה אתה, וה' קיים את דברו ומינה אותי למלוך במקום דוד אבי ובניתי את הבית לשם ה' אלוקי ישראל ושמתי בו את הארון שבתוכו נמצאים לוחות הברית אשר כרת ה' עם ישראל".

{יב} וַיַּעֲמֵד לְפָנַי מִזְבֵּחַ יְהוָה נֹגֵד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו: {יג} כִּי עָשָׂה שְׁלֹמֹה כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וַיִּתְּנֶהוּ בְּתוֹךְ הַעֲזָרָה חֲמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת רָחְבּוֹ וְאַמּוֹת שְׁלוֹשׁ קוֹמָתוֹ וַיַּעֲמֵד עָלָיו וַיִּבְרַךְ עַל בְּרַכְּיוֹ נֹגֵד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשְּׁמַיְמָה: {יד} וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין כְּמוֹת אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְעַבְדֶּיךָ הַהֲלָכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל לַבָּס: {טו} אֲשֶׁר שְׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי אֶת אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ לוֹ וַתִּדְבַר בְּפִיךָ וַיְבַדְּךָ מִלֵּאֵת פִּיּוֹם הַזֶּה: {טז} וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹר לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי אֶת אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ לוֹ לֵאמֹר לֹא

⁴⁷ עד אותו היום יכלו להקריב בבמות יחיד לשם שמים ומאותו יום מותר להקריב רק בבית המקדש והמקריב בבמת יחיד עונשו בכרת.

⁴⁸ מדויק מהלשון וכל קהל ישראל עומד. {ובפסחים: שלישית במקומה עומדת}

⁴⁹ הרד"ק במלכים עומד על כך מדוע לא נאמר שם ירושלי ומסביר שלא הודיע ה' על בחירתו בירושלים עד שבחר בדוד להיות על עם ישראל והראה לו את המקום שבחר במעשה שהיה בגורן ארנן היבוסי.

⁵⁰ מובא בכמה מקומות הטעם שזה מפני שדוד המלך היה איש מלחמות, איש דמים והבית הוא בית של שלום וזה מאותו טעם שלא בונים את המזבח בברזל שהוא כלי מלחמה.

יָפְרַת לְךָ אִישׁ מִלִּפְנֵי יוֹשֵׁב עַל כְּסֵא יִשְׂרָאֵל רַק אִם יִשְׁמְרוּ בְנֵיךָ אֶת דְּרָכָם לְלַכֵּת בְּתוֹרָתִי כַּאֲשֶׁר הִלַּכְתָּ לִּפְנֵי: { יז } וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֶן דְּבַרְךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְדָוִד:

בעזרה עמד כיור הנחושת שהיה חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב ושלוש אמות קומתו, עמד עליו שלמה המלך כשהוא כורע על ברכיו כך שכל הקהל יראה אותו ויפרוש כפיו השמימה ויאמר. וזה טורף תפילתו: ה' האלוקים שומר את הגמול שהבטחת לעבדיך ההולכים לפניך בכל ליבם וגם שמרת את ההבטחה שהבטחת לדוד אבי שה' הבטיח שאם זרעו ילכו בדרך התורה לא תפסק מהם המלוכה, ועתה יאמן דבריך שדברת לדוד עבדך שתשרה השכינה בבית הזה.

{ יח } כִּי הָאֲמֵנִים יֹשֵׁב אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עַל הָאָרֶץ הִנֵּה שָׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָפוּךָ אֶף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי: { יט } וּפְנִיתְךָ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהֵי לְשִׁמְעֵךָ אֶל הַרְגָה וְאֶל הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְּפַלֵּל לְפָנֶיךָ: { כ } לְהִיּוֹת עֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת אֶל הַבַּיִת הַזֶּה יוֹמָם וּלְלַיְלָה אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ לְשׁוֹם שְׁמֶךָ שֶׁם לְשִׁמּוֹעַ אֶל הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה: { כא } וְשִׁמְעֵתְךָ אֶל תְּחִנּוּנַי עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִמָּקוֹם שְׁבִתְךָ מִן הַשָּׁמַיִם וְשִׁמְעֵתְךָ וְסִלַּחְתָּ:

וכי אפשר שיאמין אדם שישב האלוקים בארץ והרי גם השמים ושמי השמים לא יכלכוך – יחזיקוך, אלא מחמת חסד שעשית עם דוד אבי צמצמת שכינתך, ובמה יהיה הבית מיוחד, שדרכו תפנה לתפילות עם ישראל שלמרות שכל תפילה בכל מקום עוזרת, אך הבית הזה יהיה כמלאך מליץ שהתפילות והצעקות שיתפללו בו יתקבלו מהר. ויהיו עיניך פתוחות אל הבית הזה יומם ולילה לקבל כל תפילה שיתפלל עבדך לפניך ושמעת אל תחנוני עם ישראל ואתה תשמע ממקום שבתך מן השמים ותסלח לעוון המתפלל ותקבל ברחמים תפילתו.

{ כב } אִם יַחְטָא אִישׁ לְרַעְהוֹ וְנָשָׂא בּוֹ אֱלֹהֵי הַתְּפִלָּה וְכָא אֱלֹהֵי לִפְנֵי מִזְבֵּיחְךָ בַּבַּיִת הַזֶּה: { כג } וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִן הַשָּׁמַיִם וְעֲשִׂיתָ וְשִׁפְטֵתָ אֶת עַבְדְּךָ לְהַשִּׁיב לְרַשָּׁע לְתֵת דְּרָכּוֹ בְּרֵאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צְדִיק לְתֵת לוֹ כְּצַדִּיקוֹ:

אם יחטא איש לרעהו בממון ויחייבו שבועה וישבע לשקר או שיצריכו המשביע להשבע לחנם שאף הוא קרוי רשע. ומפני שביקש שלמה המלך קודם שה' ישמע ויסלח למתפלל, מבקש שלזה לא יסלח כי חלל את הבית בשבועה ויתן לו ה' כגמולו, והעונש יבוא מהר כי המקום יסייע לזה ודבר זה יוסיף יראת שמים.

{ כד } וְאִם יִגָּף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אוֹיֵב כִּי יַחְטָאוּ לְךָ וְשָׁבוּ וְהוֹדוּ אֶת שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ לְפָנֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה: { כה } וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִן הַשָּׁמַיִם וְסִלַּחְתָּ לַחַטָּאת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְהַשִּׁיבוֹתֶם אֶל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָהֶם וּלְאַבְתֵּיהֶם:

ואם ינגף עם ישראל לפני אויביהם, ומדוע ינגפו, כי יחטאו לך וישבו בתשובה והתוודו על עוונם והתפללו והתחנונו לפניך בבית הזה ואתה תשמע מן השמים ותסלח לחטאתם ותשיבם לאדמתם (כי במלחמה נופלים בשבי) שנתת להם ולאבותיהם.

{ כו } בְּהַעֲצֵר הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר כִּי יַחְטָאוּ לְךָ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת שְׁמֶךָ מִחַטָּאתֶם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֶם: { כז } וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסִלַּחְתָּ לַחַטָּאת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרַם אֶל הַדָּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יִלְכוּ בָּהּ וְנָתַתָּה מָטָר עַל אֲרֶצְךָ אֲשֶׁר נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה:

ואם יעצרו השמים מלהוריד מטר כי יחטאו לך וישבו בתשובה והתפללו והתוודו לפניך כי ירצו שתענם בעת צרתם, למרות שלא שבו מאהבה תשמע לתפילתם ותסלח לחטאתם ובוה

תלמדם ללכת בדרך טובה ויעבדו את ה' מאהבה ויוריד להם ה' מטר על הארץ שנתן להם לנחלה.

{כח} רָעַב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶץ דְּבַר כִּי יִהְיֶה שְׂדֵפוֹן וַיִּרְקֹון אֶרְבָּה וַחֲסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יִצַר לוֹ אוֹיְבָיו בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כֹּל נֶגַע וְכָל מַחֲלָה: {כט} כֹּל תַּפְלָה כֹּל תַּחֲנִיחַ אֲשֶׁר יִהְיֶה לְכָל הָאָדָם וְלְכָל עַמֵּן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעוּ אִישׁ נִגְעוֹ וּמִכָּאֲבוֹ וּפְרִשׁ כְּפָיו אֶל הַבַּיִת הַזֶּה: {ל} וְאַתָּה תִשְׁמַע מִן הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבַתְךָ וְסִלַּחַת וְנִתְתָּה לְאִישׁ כָּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תִּדְעֵה אֶת לִבָּבוֹ כִּי אַתָּה לְבַדְךָ יִדְעָתָה אֶת לִבָּבוֹ בְּנֵי הָאָדָם: {לא} לְמַעַן יִירָאוּךָ לְלֶכֶת בְּדַרְכֶיךָ כֹּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל פְּנֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִתְתָּה לְאַבְרָהָם:

אם רעב יהיה בארץ או דבר או שדפון שהזרע לקה לפני בישולו, ירקון – שהתבואה משנה פניה, ארבה וחסיל האוכל את היבול או כל צרה אחרת אם תהיה אם אויבים צרים על שערי העיר או פוגע נגע או מחלה. כל תפילה וכל תחינה שיהיה לכל אדם מישראל⁵¹ והוא יכיר וידע שהמקור לנגע והמכאוב בא מחמת העוון ופרש כפיו בתפילה אל הבית הזה, אתה ה' תשמע תפילתו מהשמים ממכון שבתך וסלחת לעוונו ואתה ידעת את לבב בני האדם לשלם לרשע כרשעתו ולצדיק כצדקתו שאם לא ישלם לרשע כרוע מעלליו יטיח דברים כלפי מעלה לאמר אין אלוקים, ועל ידי שיראו שעם התפילה והתשובה הלכה לה הצרה ידעו שיד ה' עשתה זאת וילכו בדרכיך כל הימים אשר הם חיים על האדמה אשר נתת לאבותינו.

{לב} וְגַם אֶל הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמְךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמַךְ הַגָּדוֹל וַיִּדְךָ הַחֲזָקָה וַיִּזְרְעֵךָ הַנְּטוּיָה וּבָאוּ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַבַּיִת הַזֶּה: {לג} וְאַתָּה תִשְׁמַע מִן הַשָּׁמַיִם מִמְּכּוֹן שְׁבַתְךָ וְעִשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנְּכָרִי לְמַעַן יִדְעוּ כֹּל עַמֵּי הָאֶרֶץ אֶת שְׁמֶךָ וְלִירְאָה אֶתְךָ כְּעַמְךָ יִשְׂרָאֵל וְלִדְעַת כִּי שְׁמֶךָ נִקְרָא עַל הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנִיתִי:

וגם אם נכרי יבוא מארץ רחוקה להתפלל בבית הזה ויבואו בגלל שמך הגדול וידך החזקה וזרועך הנטויה, וה' ישמע את בקשתו ויעשה ככל שיבקש כדי שידעו כל עמי הארץ את שמך וליראה אותך,⁵² ולנכרי מיד תענה כדי שלא יאמר התייגעתי הרבה בדרכים עד שבאתי אל המקום הזה והנה ראיתי שאין בו ממש. ואילו לישראל יענה רק אם ראוי כי הוא מאמין בה' ואם רואה שאין תפילתו נשמעת תולה הדבר בעצמו ובחטאיו.

{לד} כִּי יֵצֵא עַמְךָ לְמַלְחָמָה עַל אוֹיְבָיו בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלַחֵם וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דְרָךְ הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בָּהּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בְּנִיתִי לְשִׁמְךָ: {לה} וְשָׁמַעְתָּ מִן הַשָּׁמַיִם אֶת תַּפְלִתְכֶם וְאֶת תַּחֲנֻנְתְּכֶם וְעִשִׂיתָ מִשְׁפָּטִים:

כאשר יצא עמך למלחמה על אויביו והרי הם הולכים בדרך ואינם יכולים לבוא להתפלל בבית הזה, ישמע ה' את תפילתם גם אם יתפללו ויכוונו שיעברו התפילות דרך ירושלים עיר הקודש ודרך בית המקדש, וכאילו היו הם שם, מתקבלת תפילתם וה' יעשה משפטם שיכניע את אויביהם.

{לו} כִּי יַחֲטְאוּ לְךָ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא יַחֲטָא וְאַנְפֹתָ בָם וְנִתְתָם לְפָנַי אוֹיֵב וְשָׁבוּם שׁוֹבֵייהֶם אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה: {לז} וְהִשִּׁיבוּ אֶל לִבָּבָם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ שָׁם וְשָׁבוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ שְׁבִיָם לֵאמֹר חֲטָאוּנוּ הָעוֹיְנוּ וְנִשְׁעַנּוּ: {לח} וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ בְּכָל לֵבָם וּבְכָל נַפְשָׁם בְּאֶרֶץ שְׁבִיָם אֲשֶׁר שָׁבוּ אֹתָם וְהִתְפַּלְלוּ דְרָךְ אֶרְצָם אֲשֶׁר נִתְתָה לְאַבְוֹתָם וְהָעִיר בְּחַרְתָּ וְלַבַּיִת אֲשֶׁר

⁵¹ שכל מטרת הכאב והעונש הוא כדי לעורר את האדם לשוב בתשובה שהכאב הוא לא מטרה אלא אמצעי שישוּב האדם אל בוראו.

⁵² זה נלמד משינוי הלשון שאצל ישראל תלה הדבר בתשובה ואצל נכרי כתב ככל אשר יקרא אליך.

בְּנִיתִי לְשֹׁמֵךְ: {לט} וְשָׁמַעַתְּ מִן הַשָּׁמַיִם מִמְּכוֹן שְׁבַתְךָ אֵת תְּפִלָּתָם וְאֵת תְּחִנָּתֵיהֶם וְעָשִׂיתְּ מִשְׁפָּטִים וְסִלַּחְתְּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ:

אם יחטאו לך⁵³ והרי אין אדם שלא יחטא בכדי שהוא יגן על כולם ותכעס עליהם ונתת לאויבים לנצחם ויקחו מהם בשבי לארץ קרובה או רחוקה, וכאשר יהיו בארץ שביים יעשו חשבון נפשם וישבו אליך והתחננו בארץ שבים לאמר⁵⁴ חטאנו, העוינו, רשענו, ותשובתם תהיה בכל לבבם ובכל נפשם והתפללו אליך דרך ארץ הקודש ודרך ירושלים ודרך הבית שבנתי לשמך, ואתה ה' תשמע ממכון שבתך מן השמים את תפלתם ותחינתם ועשית משפטם לנקום מהעובדי כוכבים שיכירו שלא טוב בעיני ה' שמכבידים עולם על ישראל וסלחת לעמך שחטאו לך.

{מ} עֲתָה אֱלֹהֵי יְהוָה נָא עֵינֶיךָ פְּתֹחוּת וְאֲזַנֶיךָ קִשְׁבוּת לְתַפִּלַּת הַמָּקוֹם הַזֶּה: {מא} וְעֲתָה קוּמָה יְהוָה אֱלֹהִים לְנוּחַךְ אֲתָה וְאֲרוֹן עֲזֶךָ כְּהֵנִיךָ יְהוָה אֱלֹהִים יִלְבְּשׁוּ תְּשׁוּעָה וְחִסְדֶיךָ יִשְׁמְחוּ בְטוֹב: {מב} יְהוָה אֱלֹהִים אֵל תִּשָּׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶיךָ זְכָרָה לְחִסְדֵי דָוִד עַבְדְּךָ:

עתה אלוקי, יהיו נא עיניך פתוחות ואזניך קשובות לתפילות שיתפללו במקום הזה. קומה ה' לנוחך שיותר לא יטולטל הארון כשם שטולטל משילה לנוב ומנוב לגבעון, והארון נקרא עזך על שעה נפלאות ועוזות בפלשתים, וכן אמרו חז"ל על הנאמר בשמואל וישרנה הפרות – מה שירה אמרו, הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו, כהניך ילבשו ישועה כי לא יטולטלו יותר ממקום למקום וחסידיך ישמחו בטוב – אלו הטובות והמעשרות שניתנות ללויים בשכר ששומרים את הארון ומשוררים לפניו.

או שהפירוש קומה ה' להשרות שכינתך בבית המקדש וכהניך ילבשו ישועה כי תשועתך תקיפם וחסידיך ישמחו בטובה הבאה ממך.

ה' אלוקים אל תשב פני משיחך כי נמשח כבר שלמה בשמן המשחה, ומבקש שלא ישיב ה' פניו ריקם⁵⁵ ובזכות החסד שעשה דוד אבי אל תשב פני.

⁵³ שהרי אין צדיק בארץ אשר לא יחטא, אך אם יהיה צדיק כזה יגן על דורו כשם שנאמר ברשב"י יכול לפטור העולם.

⁵⁴ הסדר הוא כך: שגגה, מזיד ומרידה.

⁵⁵ שדבקו שערים ולא נפתחו עד שאמר שלמה המלך זכרה לחסדי דוד עבדך.

{א} וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העלה והזבחים וכבוד יהנה מלא את הבית: {ב} ולא יכלו הכהנים לבוא אל בית יהוה כי מלא כבוד יהוה את בית יהוה: {ג} וכל בני ישראל ראים ברדת האש וכבוד יהוה על הבית ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו: {ד} והמלך וכל העם זבחים זבח לפני יהוה: {ה} ויזבח המלך שלמה את זבח הבקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו את בית האלהים המלך וכל העם: {ו} והכהנים על משמרותם עמדים והלויים בכלי שיר יהוה אשר עשה דוד המלך להדות ליהוה כי לעולם חסדו בהלל דוד בגדם והכהנים (מחצצרים) מחצרים נגדם וכל ישראל עמדים:

⁵⁶האש שירדה בימי משה רבינו למזבח הנחושת לא נסתלקה ממנו (ורק נעלמה מהעין), וכאשר כילה (סיים) שלמה המלך את תפילתו ראו כל העם כיצד האש שירדה משמים בימי משה רבינו עברה ממזח הנחושת למזבח העולה ואכלה את העולה והזבחים ושכינת ה' מילא את הבית ולא יכלו הכהנים לבוא אל בית ה' מחמת השכינה.

וכל בני ישראל ראו את האש יורדת על המזבח והשכינה חופפת על הבית ויכרעו כולם וישתחוו אפים ארצה ואמרו הודאה לה' כי טוב כי לעולם חסדו. וכיוון שאסור להשתחוות על רצפת אבנים אלא במקדש מדגיש לנו הכתוב שכאשר ראו את השכינה הבינו שכאן זה המקום להשתחוות אפים ארצה.

והמלך וכל העם זבחים זבח לפני ה' ⁵⁷ויזבח שלמה עשרים ושנים אלף בקר ומאה ועשרים אלף צאן, וכך חנכו המלך והעם את בית ה'.

והכהנים עומדים על המשמרות שלהם שהרי הם חולקו כבר על ידי דוד המלך לעשרים וארבע משמרות והלויים עמדו בכלי שיר להודות לה' בשירי ההלל שאמר דוד המלך ובידם כלי שיר שעשה דוד וכנגדם הכהנים מחצצרים בחצוצרות וכל ישראל עומדים.

{ז} ויקדש שלמה את תוך החצר אשר לפני בית יהוה כי עשה שם העלות ואת חלבי השלמים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העלה ואת המנחה ואת החלבים: {ח} ויעש שלמה את החג בעת ההיא שבעת ימים וכל ישראל עמו קהל גדול מאד מלבוא חמת עד נחל מצרים: {ט} ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנפת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים: {י} וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם לאהליהם שמחים וטובי לב על הטובה אשר עשה יהוה לדוד ולשלמה ולישראל עמו: {יא} ויכל שלמה את בית יהוה ואת בית המלך ואת כל הבא על לב שלמה לעשות בבית יהוה ובביתו הצליח:

כיון שהרבה קרבנות הקריבו ומזבח הנחושת לא יכול היה להכיל את כל העולה, המנחה והחלבים, לכן קדש שלמה המלך את רצפת העזרה, ויש אומרים שעשה שם מזבח לצורך שעה ושם הקריבו את העולות ואת חלבי השלמים.

שבעה ימים לפני חג הסוכות חגגו את חנוכת הבית ולאחר מכן חגגו עוד שבעת ימים את חג הסוכות וכל ישראל היו שם, שקהל גדול באו מכל הארץ מלבוא חמת ועד נחל מצרים. וביום השמיני עשו עצרת ולמרות שכבר נתנה להם רשות ללכת נשארו ביום כ"ב בתשרי שם וביקשו עוד יום להשאר, ורק ב-כ"ג בתשרי נסעו למקומם שמחים וטובי לב על כל הטובה שעשה ה' לדוד ושלמה ולכל ישראל.

⁵⁶ המפרשים מסבירים כך מפני שבמלכים לא הוזכר כלום מירידת האש.

⁵⁷ יש הבדל בין סילוקו לחינוכו ששם היו עולות וכאן זבחים.

ואם נבדוק נמצא שאכלו שבעת ימים לפני החג ובכללו ביום כיפור ולא נחשב להם לעוון שיצאה בת קול ואמרה כולכם מוזמנים לחיי עולם הבא.

ועזר ה' לשלמה המלך שישלים את כל חפצו וחשקו שיבנה את בית ה' ואת בית המלך וכל מה שרצה בליבו לעשות בבית ה' ובביתו, הצליח.

{ יב } וַיֵּרָא יְהוָה אֶל שְׁלֹמֹה בַּלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וּבַחֲרָתִי בְּמָקוֹם הַזֶּה לִי לְבַיִת זָבַח: { יג } הֵן אֶעֱצֹר הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהוּן אֲצַנֶּה עַל חֲגַב לְאֹכֹל הָאָרֶץ וְאִם אֲשַׁלַּח דָּבָר בְּעַמִּי: { יד } וַיִּכְנְעוּ עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמֵי עֲלֵיהֶם וַיִּתְפַּלְלוּ וַיִּבְקְשׂוּ פָּנַי וַיֵּשְׁבוּ מִדַּרְכֵיהֶם הָרָעִים וַאֲנִי אֲשַׁמַּע מִן הַשָּׁמַיִם וְאֶסְלַח לַחַטָּאתָם וְאֶרְפָּא אֶת אַרְצָם:

בלילה נראה ה' אל שלמה המלך בחזיון ואמר לו שמעתי את תפילתך ובחרתי במקום הזה לי לבית זבח, וכך מקויימות שתי הבקשות העיקריות של שלמה המלך שהי' ישרה שכינתו בבית הזה וישמע לתפילות שמתפללים בו.

אם אעצור שמים ולא יהיה מטר, או אם אצוה על חגב לאכול את כל היבול שבארץ או אם אשלח דבר בעמי ישראל, ועל ידי הצרות הללו יכנעו עמי שנקרא שמי עליהם ויתפללו ויחזרו בתשובה מדרכיהם הרעים, אני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם. כי החטא הוא המכה והתשובה היא הרפואה.

{ טו } עֲתָה עֵינַי יְהִיו פְּתֻחוֹת וְאֲזַנִּי קֹשְׁבוֹת לְתַפְלַת הַמָּקוֹם הַזֶּה: { טז } וְעַתָּה בַּחֲרָתִי וְהִקְדַּשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה לְהִיּוֹת שְׁמֵי עַד עוֹלָם וְהִיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים: { יז } וְאַתָּה אִם תֵּלֵךְ לִפְנֵי פְּאֶשֶׁר הַלֵּךְ דְּוִיד אָבִיךָ וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ וְחָקִי וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמֹר: { יח } וְהִקִּימוּתִי אֶת כֶּסֶף מַלְכוּתְךָ כַּאֲשֶׁר כָּרַתִּי לְדָוִד אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל:

עתה יהי' עיני פתוחות להשרות שכינתי במקום הזה בקביעות ואזני קשובות לקבלת התפילות. ובחרתי והקדשתי את הבית הזה להיות שמי שם עד עולם שתשרה שם תמיד השכינה.

ואתה אם תלך לפני בתום ויושר כשם שהלך דוד אביך ותעשה ככל אשר צויתך ותשמור חוקי ומשפטי הרי שאקים את כסא מלכותך, ותמיד תמלוך אתה ובניך על ישראל כאשר כרתי ברית לדוד אביך. (וגם אם לא ישמרו ביושר בכל אופן תמיד ימשלו על חלק מישראל).

{ יט } וְאִם תִּשׁוּבוּן אַתֶּם וְעַזְבֹּתֶם חֻקוֹתַי וּמִצְוֹתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם וְהִלַּכְתֶּם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: { כ } וְנִתְשַׁתִּים מֵעַל אֲדָמְתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וְאַתָּה הַזֶּה אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי לְשְׁמֵי אֲשַׁלֵּיךְ מֵעַל פָּנָי וְאַתְּנֶנּוּ לְמֹשֶׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל הָעַמִּים: { כא } וְהַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר הִנֵּה עֲלִיוֹן לְכָל עֹבֵר עָלָיו יִשָּׂם וְאֹמֵר בְּפִמָּה עֲשֵׂה יְהוָה כִּכָּה לְאָרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה: { כב } וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזִיקוּ בְּאֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם וַיַּעֲבְדוּם עַל כֵּן הִבִּיא עֲלֵיהֶם אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת:

ואם תעזבו את ה' בתמידות ועזבתם חוקותי ומצוותי שנתתי לפניכם ותלכו לעבוד אלוהים אחרים והשתחוויתם להם, אעקור אתכם (ונתשתים) מעל אדמתי שנתתי לכם, ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי אשליך מעל פני ואשים אותו למשל (שחורבנו יהווה משל לחורבנות אחרים) ולשנינה (שתמיד ידברו בו, בחורבנו, כענין שנאמר ושנתם) בכל העמים.

והבית הזה שהיה תמיד עליון במעלה בעיני כל מי שעבר אצלו יהיה עכשיו חרב וישאלו עליו בתמהון בעבור מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ולבית הזה.

וישיבו לו שזה על אשר עזבו את ה' אלוקי אבותיהם אשר הוציאם ממצרים והחזיקו וישתחו ויעבדו לאלוהים אחרים, ועל כן הביא ה' עליהם את כל הרעה הזאת.

פרק ח'.

{א} וַיְהִי מִקֶּץ עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בַּיִת יְהוָה וְאֶת בַּיְתוֹ: {ב} וְהָעָרִים אֲשֶׁר נָתַן חוֹרֵם לְשְׁלֹמֹה בָּנָה שְׁלֹמֹה אֹתָם וַיּוֹשֶׁב שָׁם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מקץ עשרים שנה הושלמו כל עבודות הבניה שבית ה' נבנה שבע שנים ובית שלמה נבנה שלוש עשרה שנה (ומראה שהזדרז מאוד לבנות את בית ה' ולא הזדרז בבנית ביתו).

ושלמה המלך נתן לחורם עשרים ערים בגליל שמהם יוציא את העשרים אלף כור שהבטיח לו,⁵⁸ וחורם אמר שהערים האלה אינם טובים ולא ישרו בעיניו והחזירם לשלמה המלך, ושלמה המלך יישב בהם מבני ישראל שהם יוציאו את הכורים לחורם. ויתכן שנתן חורם לשלמה המלך ערים בארצו שישבו שם בני ישראל וכנגדם נתן לו שלמה המלך ערים בגליל, וזאת עשו כדי לחזק את הברית ביניהם.

{ג} וַיִּלְךְ שְׁלֹמֹה חֲמַת צוּבָה וַיַּחֲזֶק עָלֶיהָ: {ד} וַיִּבֶן אֶת תֵּדְמֹר בַּמִּדְבָּר וְאֶת כָּל עָרֵי הַמִּסְכָּנוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בְּחֲמַת: {ה} וַיִּבֶן אֶת בַּיִת חוּרוֹן הָעֵלְיוֹן וְאֶת בַּיִת חוּרוֹן הַתַּחְתּוֹן עָרֵי מְצוֹר חוֹמוֹת דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ: {ו} וְאֶת בַּעֲלַת וְאֶת כָּל עָרֵי הַמִּסְכָּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְשְׁלֹמֹה וְאֶת כָּל עָרֵי הָרֶכֶב וְאֶת עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֶת כָּל חֶשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חֶשֶׁק לְבָנוֹת בִּירוּשָׁלַם וּבְלַבְנוֹן וּבְכָל אֶרֶץ מְמִשְׁלָתוֹ:

הוסיף שלמה המלך לגדול והלך לחמת צובה והחזיק ונתגבר עליה, עד שכבש אותה. גם בנה את תדמור במדבר ובנה ערי מבצר בחמת. ואמרו חז"ל: אין מקבלים גרים מו התרמודים מפני שעזרו לשונאיהם של ישראל ומפני שהמירו עצמם והתחלפו לרעה על כן נקראו תמור מלשון תמורה, והם היו כפויי טובה מפני שהיו צריכים להכיר טובה לישראל על ששלמה בנה את הכרך שלהם, ומשום כבודו של שלמה המלך לא כתוב תמור אלא תדמור מלשון חשיבות, כי אין זה לכבודו שיכתב שבנה כרך שמרדו וקלקלו.

ובנה את בית חורון העליון ובית חורון התחתון ועשאם לערי מבצר עם דלתים ובריח, ולאחר שהשלים את בניית בית ה' בנה את בעלת וערי מבצר נוספים וערי רכב וערי פרשים לחיילים, וכל מה שרצה {חשק} שלמה המלך לבנות בירושלים ובלבנון ובכל תחום ממשלתו, הצליח לבנות.

{ז} כָּל הָעַם הַנּוֹתֵר מִן הַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחִיּוּ וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא מִיִּשְׂרָאֵל הֵמָּה: {ח} מִן בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נֹתְרוּ אַחֲרֵיהֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא כְּלוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֶם שְׁלֹמֹה לְמַס עַד הַיּוֹם הַזֶּה: {ט} וּמִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה לְעֲבָדִים לְמַלְאכָתוֹ כִּי הֵמָּה אֲנָשֵׁי מְלָחְמָה וְשָׂרֵי שְׁלִישֵׁי וְשָׂרֵי רֶכֶב וּפָרָשָׁיו: {י} וְאֵלֶּה שָׂרֵי (הַנְּצָבִים) הַנְּצָבִים אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה חֲמִשִּׁים וּמֵאֵתַיִם הָרְדִים בָּעַם:

וכן כל העם הנותר לגור בתחום ממשלתו מהחיתי, האמורי, הפריזי, החייו והיבוסי, בניהם שנותרו בארץ מאותם שלא כילום בני ישראל נתנם שלמה המלך למס עובד לבנות את הבנינים המוזכרים.

ומפני שהגרים עבדו במלאכת בניינו, מה היה תפקידם של בני ישראל, הם היו אנשי מלחמה, שרי שלישיו, שרי רכבו ופרשיו.

עוד היו לשלמה מאתים וחמישים שרי נצבים שהרי עשרת אלפים איש היו בלבנון המשגיחים על עושי המלאכה ומעליהם היו מאתים וחמישים ממונים, ועל כן כתוב הרודים בעם ולא

⁵⁸ במלכים ט' כתוב ולא ישרו בעיניו וקרא להם כבול מפני שרגליו של אדם משתקעות מחמת החול כאילו הן כבולות על כן אינה עושה פירות.

כתוב בעם העושים במלאכה, מפני שהשגיוחו על המשגיחים על העבודה ולא על העובדים עצמם.

(וכאן מנה רק את הנציבים שמישראל, אך במלכים מנה גם את הנציבים מהגרים, ומפני כך מספרם שם חמש מאות וחמישים).

{יא} וְאֵת בֵּית פְּרַעֲהָ הֶעֱלָה שְׁלֹמֹה מְעִיר דָּוִד לְבֵית אֲשֶׁר בָּנָה לָּהּ כִּי אָמַר לֹא תֵשֵׁב אִשָּׁה לִי בְּבֵית דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כִּי קִדְּשׁ הִמָּה אֲשֶׁר בָּאָה אֲלֵיהֶם אַרְוֹן יְהוָה: {יב} אִזּוּ הֶעֱלָה שְׁלֹמֹה עֲלוֹת לַיהוָה עַל מִזְבֵּחַ יְהוָה אֲשֶׁר בָּנָה לִפְנֵי הָאוֹלָם: {יג} וּבְדָבַר יוֹם בְּיוֹם לְהַעֲלוֹת כְּמִצְוֹת מִשָּׁה לַשַּׁבָּתוֹת וְלַחֲדָשִׁים וְלַמּוֹעֲדוֹת שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בְּחַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשְּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת:

שלמה המלך בנה בית מחוץ לעיר דוד ולשם העלה את בת פרעה. (שלמה המלך נשא את בת פרעה), כשנשאה הושיבה בעיר דוד ועתה העלה אותה לביתו כי סבר שכל הבתים בעיר דוד הם קודש מחמת הארון השוכן בקרבם.

וככלותו לבנות את הבית העלה עולות רק על מזבח ה' – מזבח הנחושת אשר בנה לפני האולם, כי הבמות נאסרו. ושמר על מצוות ה' להעלות עולת תמיד כל יום וכל דבר שקרב כל יום, ובשבת וחדש קרבן מוסף, ובשלושת הרגלים – חג המצות, שבועות וסוכות הקריב מה שכתוב להקריב במועדים.

{יד} וַיַּעֲמֵד כְּמִשְׁפֵּט דָּוִד אָבִיו אֶת מַחְלְקוֹת הַכֹּהֲנִים עַל עֲבֹדָתָם וְהַלְוִיִּם עַל מִשְׁמֹרוֹתָם לְהַלֵּל וּלְשַׁרֵּת נֶגֶד הַכֹּהֲנִים לְדָבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ וְהַשּׁוֹעֲרִים בְּמַחְלְקוֹתָם לְשַׁעַר וְשַׁעַר כִּי כֵן מִצְוֹת דָּוִד אִישׁ הָאֵלֹהִים: {טו} וְלֹא סָרוּ מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ עַל הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְכָל דָּבָר וְלֹא צָרוּת:

וכפי החוק שעשה דוד אביו העמיד אף הוא את מחלקות הכהנים על עבודתם והלויים הממונים על השירה עמדו על משמרתם לשיר ולהלל בעת שיעבדו הכהנים, ושוררו כל יום את השיר הקבוע לו, ואת השוערים העמיד כל אחד בשער המיוחד לו כפי שציוה דוד איש האלוקים, ולא סרו הכהנים והלויים ממשמרתם ותפקידם, וכן אותם שנתמנו על שמירת האוצרות.

{טז} וַתִּכְנֹן כָּל מְלֹאכֶת שְׁלֹמֹה עַד הַיּוֹם מוֹסֵד בֵּית יְהוָה וְעַד כְּלִיתוֹ שְׁלֹם בֵּית יְהוָה: {יז} אִזּוּ הֶלַךְ שְׁלֹמֹה לְעִצְיוֹן גִּבֹר וְאֵל אֵילוֹת עַל שֹׁפֵת הַיָּם בְּאַרְצָאֲדוֹם: {יח} וַיִּשְׁלַח לוֹ חוּרָם בֶּיַד עֲבָדָיו (אוניות) אֲנִיּוֹת וְעֲבָדִים יוֹדְעֵי יָם וַיָּבֵאוּ עִם עֲבָדֵי שְׁלֹמֹה אוֹפִיָּה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים כֶּכֶר זָהָב וַיָּבִיאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה:

ומיום שהניח את היסוד ועד שכילה כל מלאכתו היתה המלאכה נכונה בלי מניעה עד שהושלם בית ה'. ולאחר שהושלמה המלאכה הלך שלמה המלך ולקח את הערים: עציון גבר ואילות שעל שפת הים בארץ אדום, ועשה שם אוניות וגם חורם שלח לו עבדים היודעים דרך הים כיצד ישוטו הספינות ואניות. ובאו עם עבדי שלמה לאופיר ששם יש עפרות זהב והביאו משם לשלמה המלך ארבע מאות וחמישים ככר זהב. (ולמרות שבמלכים כתוב ארבע מאות ועשרים, יש לומר שעשרים היו להוצאות הדרך).

פרק ט'.¹

{א} ומלכת שְׂבָא שְׁמָעָה אֶת שְׁלֹמֹה וַתְּבֹא לְנִסּוֹת אֶת שְׁלֹמֹה בְּחִידוֹת בִּירוּשָׁלַם בְּחִיל כְּבֹד מְאֹד וּגְמִלִים נִשְׂאִים בְּשָׁמַיִם וְזָהָב לָרֹב וְאָבֹן יְקָרָה וַתְּבֹא אֶל שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר עִמּוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר הָיָה עִם לְבָבָהּ: {ב} וַיַּגִּד לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל דְּבָרֶיהָ וְלֹא נֶעְלַם דְּבַר מִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ: {ג} וַתֵּרָא מַלְכַת שְׂבָא אֶת חֲכַמַת שְׁלֹמֹה וְהִבִּית אֲשֶׁר בָּנָה: {ד} וּמֵאֲכָל שְׁלֹחָנוּ וּמוֹשָׁב עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מִשְׁרָתָיו וּמַלְבוּשֵׁיהֶם וּמִשְׁקֵיו וּמַלְבוּשֵׁיהֶם וְעַלִּיתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית יְהוָה וְלֹא הָיָה עוֹד בָּהּ רוּחַ:

שמע חוכמתו של שלמה המלך הלך בכל העולם והגיע לאוזני מלכת שבא שהייתה חכמה בעצמה והיו לה בממלכה חכמים רבים, ותבוא לירושלים לנסות את שלמה המלך אם יידע לומר תשובות לחידות – לדברים סתומים הקשים להבנה ובאה בחיל גדול עם גמלים הנושאים בשמים וזהב לרוב ואבן יקרה ושאלה את שלמה המלך את כל מה שבליבה, דברים סתומים ונסתרים ושלמה המלך אמר לה תשובות לכל דבר ששאלה אותו ולא היה דבר שלא יכול היה להגיד לה.

כאשר ראתה מלכת שבא את גודל חכמת שלמה ואת בית המקדש שבנה, הדרו והנפלאות שבו ראתה את מאכל שולחנו שעולים עליו ברבורים ומיני מעדנים ואת מושב עבדיו שיושבים כל אחד לפי המקום הראוי לו ולא היה אחד רשאי לשבת במקום חבירו כל ימיו ומעמד משרתיו – שלכל משרת יש תפקיד קבוע שאינו משתנה ומלבושי המשרתים והמשרתים הממונים להשקות את המסובין ומלבושיהם שלא היו המלבושים הלובשים היום כאותם מלבושים שלובשים מחר, ואת העליות שעשה לו מביתו לעלות לבית ה' ומחמת התמהון לא היה עוד בה הרוח (בלשון גוזמא אמר כך) שהיא חשבה שאנשי ממלכתה הם החכמים הגדולים ביותר שהיו מסתכלים במזלות והנה עולה חכמתו על כולם ועל החרטומים והמכשפים והאשפים.

{ה} וַתֵּאמֶר אֶל הַמֶּלֶךְ אֵמֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר שְׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל דְּבָרֶיךָ וְעַל חֲכַמְתֶּךָ: {ו} וְלֹא הֶאֱמַנְתִּי לְדַבְרֵיהֶם עַד אֲשֶׁר בָּאתִי וַתֵּרְאֶינִה עֵינֵי וְהִנֵּה לֹא הִגַּד לִי חֲצֵי מְרִבֵּית חֲכַמְתֶּךָ יִסְפָּת עַל הַשְּׂמוּעָה אֲשֶׁר שְׁמַעְתִּי: {ז} אֲשֶׁרִי אֲנִשִּׁיךָ וְאֲשֶׁרִי עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה הַעֲמָדִים לְפָנֶיךָ תִּמְיָד וְשְׂמָעִים אֶת חֲכַמְתֶּךָ: {ח} יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּרוּךְ אֲשֶׁר חִפָּץ בְּךָ לְתַתֶּךָ עַל כִּסְאוֹ לְמֶלֶךְ לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּאַהֲבַת אֱלֹהֶיךָ אֶת יִשְׂרָאֵל לְהַעֲמִידוֹ לְעוֹלָם וַיִּתֶּנְךָ עֲלֵיהֶם לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצִדְקָה: {ט} וַתִּתֵּן לְמֶלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים כֶּפֶר זָהָב וּבְשָׁמַיִם לָרֹב מְאֹד וְאָבֹן יְקָרָה וְלֹא הָיָה כִּבְשֵׁם הַהוּא אֲשֶׁר נִתְּנָה מַלְכַת שְׂבָא לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה:

ותאמר למלך שלמה: באמת שמעתי בארצי על דבריך ועל חכמתך הגדולה ולא האמנתי לדבריהם וחשבתי שבלשון גוזמא אומרים כך, ועתה כאשר באתי וראיתי בעיני והנה התברר לי שלא אמרו לי אפילו חצי מחכמתך כי החכמה שנמצאת בך מרובה (יספת) יותר ממה שהוגד לי, אשרי אנשיך ואשרי עבדיך העומדים לפניך תמיד וזוכים לשמוע את חכמתך, יהי ה' אלוקיך ברוך שחפץ בך לתתך למלך על עמו כי בגלל שאוהב אלוקיך את ישראל שיעמדו לעולם נתן עליהם מלך כמוד להנהיגם בחכמה, משפט וצדקה. ותתן מלכת שבא למלך שלמה מאה ועשרים ככר זהב ובשמים לרוב מאוד ואבן יקרה ולא היה כבושם ההוא בכמות או באיכות כפי שנתנה מלכת שבא למלך שלמה.

{י} וְגַם עֲבָדֶי (חִירָם) חוּרָם וְעֲבָדֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הִבִּיאוּ זָהָב מֵאוֹפִיר הִבִּיאוּ עֲצֵי אֶלְגוּמִים וְאָבֹן יְקָרָה: {יא} וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת עֲצֵי הָאֶלְגוּמִים מִסְּלוֹת לְבֵית יְהוָה וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וְכִנּוֹרוֹת וּנְבָלִים לְשָׁרִים וְלֹא נִרְאוּ כֶּהֱם לְפָנֶיךָ בְּאַרְץ יְהוּדָה:

גם עבדי חורם ועבדי שלמה אשר הביאו זהב מאופיר הביאו גם עצי אלגומים הנקראים גם אלמוגים על שם שהיה מתמוגג ונכפף מרוב רכיכתו והיה זה עץ יקר, והביאו גם אבן יקרה והמלך עשה מעצי האלמוגים מסילות עליה לבית ה' ולבית המלך ועשו כנורות ונבלים ללויים המשוררים בכלי שיר, או שהכוונה היא למשוררים שמשוררים לפני המלך ולא נראו כמותם בגודל לפני הזמן הזה בארץ יהודה.

{ יב } והמלך שלמה נתן למלכת שְבָא אֶת כָּל חֲפָצָה אֲשֶׁר שְׁאַלָה מִלְבַּד אֲשֶׁר הִבִּיאהָ אֶל הַמֶּלֶךְ וַתִּתֶּפֶד וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ הִיא וְעַבְדֶּיהָ :

והמלך שלמה נתן למלכת שבא כנגד מתנותיה שהביאה את כל חפצה מהדברים היקרים שבביתו ומשום כבוד מלכי יהודה כתב מלבד אשר הביאה אל המלך, שלא יראה שהיא נתנה יותר, אלא נתן לה שלמה המלך מהדברים המצויים בארץ ישראל ואינם מצויים במקומות אחרים. ויש מפרשים שנתן לה את כל חפצה אשר שאלה מחידות ודברי חכמות ולאחר מכן הפכה פניה ⁵⁹ ושבה לארץ עם עבדיה.

{ יג } וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר בָּא לְשִׁלְמֹה בְּשָׁנָה אַחַת שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשָׁשׁ פְּכָרֵי זָהָב :
{ יד } לְבַד מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וְהַסֹּחְרִים מִבְּיָאִים וְכָל מַלְכֵי עֶרֶב וּפְחוֹת הָאָרֶץ מִבְּיָאִים זָהָב וְכֶסֶף לְשִׁלְמֹה :

וגדולת שלמה המלך רבתה, ומשקל הזהב אשר בא לשלמה מאופיר בשנה אחת היה שש מאות ששים ושש ככרי זהב וזה חוץ מזהב שהביאו לו התרים שהם סוחרים קטנים המחפשים אחר סחורה לקנותה בזול והסוחרים שהיו מביאים לו דורות שחיפשו סיבה לבוא לפניו על מנת לראות חכמתו וגם כל מלכי ערב ושליטי הארץ (פחות) מביאים לשלמה המלך כסף וזהב.

{ טו } וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שִׁלְמֹה מֵאֲתִים צָנָה זָהָב שְׁחוּט שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב שְׁחוּט יַעֲלֶה עַל הַצֵּנֶה הָאֶחָת :
{ טז } וַיִּשְׁלַח מֵאוֹת מַגִּינִים זָהָב שְׁחוּט שֵׁלֶשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל הַמֶּגֶן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בְּבֵית יַעַר הַלְבָנוֹן :

ויעש שלמה המלך מאתים צנה – מלבוש המקיף את הגוף להצילו ממכת חרב, ועשאו מזהב רך ונוח להרקע הנטוה כחוט (שחוט – שהוא כחוט), וכל צנה עשויה משש מאות דינרי זהב שחוט. וכן עשה שלוש מאות מגינים – שהוא כלי שאוחזים במלחמה להגנה, וכל אחד מהם עשוי משלוש מאות זהב שחוט, ויתנם המלך בבית יער הלבנון – ⁶⁰ בית שבנה בירושלים מעצי הלבנון או שהוא בית שעשה ביער הלבנון.

{ יז } וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶא שֵׁן גָּדוֹל וַיַּצְפֶּהוּ זָהָב טְהוֹר : { יח } וְשֵׁשׁ מַעֲלוֹת לְכֶסֶא וְכַבֵּשׂ בְּזָהָב לְכֶסֶא מְאֻחָזִים וַיְגַדֵּהוּ עַל מְקוֹם הַשֵּׁבֶת וַיִּשְׁנֵם אֲרִיּוֹת עֲמֻדִים אֲצֶל הַיְדוֹת : { יט } וַיִּשְׁנֵם עֶשֶׂר אֲרִיּוֹת עֲמֻדִים שֵׁם עַל שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מְזָה וּמְזָה לֹא נַעֲשֶׂה כֵן לְכָל מַמְלָכָה : { כ } וְכָל כְּלֵי מִשְׁקָה הַמֶּלֶךְ שִׁלְמֹה זָהָב וְכָל כְּלֵי בֵּית יַעַר הַלְבָנוֹן זָהָב סָגוּר אִין כֶּסֶף נְחֹשֶׁב בִּימֵי שִׁלְמֹה לְמֵאוֹמָה : { כא } כִּי אֲנִיּוֹת לְמֶלֶךְ הַלְכּוֹת תִּרְשִׁישׁ עִם עַבְדֵי חוֹרֵם אַחַת לְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים תְּבוֹאָנָה אֲנִיּוֹת תִּרְשִׁישׁ נִשְׂאוֹת זָהָב וְכֶסֶף שְׁנֵהָבִים וְקוֹפִים וְתוֹכֵיִם :

ויעש המלך כסא גדול משן של פיל וציפהו בזהב טהור, ובתחלה עשה כבש מזהב ועליו נבנו המעלות – המדרגות, שש מעלות לכסא. וידות היו במקום הישיבה להשען עליהם וסמוך

⁵⁹ ברש"י במלכים הוסיפו במאמר המוסגר בשם האריו"ל שבא אליה ונולד ממנה נ"נ שהחריב הבית שעמד ארבע מאות ועשר שנים בחלק שנים עשר שבטים.

⁶⁰ שני פירושים יש מדוע נקרא שמו בית יער הלבנון.

לידות עמדו שני אריות מזהב וגם שנים עשר אריות עמדו על המדרגות שנים על כל מדרגה משני צידיו והיה הכסא מיוחד במעשהו שלא נעשה כן לשום ממלכה.

וכל כלי משקה וכל כלי בית יער הלבנון של שלמה המלך הכל היה עשוי מזהב סגור, זהב שזיקקו אותו היטיב בכור הצורף כי לכסף לא היה ערך בימיו של שלמה המלך.

ומהיכן היה זהב רב כל כך? מפני שאחת לשלוש שנים היו האניות של שלמה המלך יחד עם עבדי חורם מפליגות לתרשיש ומביאות משם משאות זהב וכסף שנהבים- שניי פילים, קופים ותוכיים שהם עופות עם נוצות יפות ובעלות גוונים רבים הנקראים טוס.

{כב} וַיִּגְדַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֵשֶׂר וְחֻכְמָה: {כג} וְכָל מַלְכֵי הָאָרֶץ מִבְּקָשִׁים אֶת פְּנֵי שְׁלֹמֹה לְשִׁמֵּעַ אֶת חֻכְמָתוֹ אֲשֶׁר נָתַן הָאֱלֹהִים בְּלִבּוֹ: {כד} וְהֵם מְבִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׁלְמוֹת נֶשֶׁק וּבִשְׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר שְׁנָה בְּשָׁנָה: {כה} וַיְהִי לְשֹׁלֹמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אַרְיֹת סוּסִים וּמִרְקָבוֹת וּשְׁנַיִם עָשָׂר אֲלָף פָּרָשִׁים וַיִּנְיַחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעַם הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלַם: {כו} וַיְהִי מוֹשֵׁל בְּכָל הַמְּלָכִים מִן הַנְּהָר וְעַד אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרָיִם: {כז} וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כְּאַבְנִים וְאֶת הָאֲרָזִים נָתַן כְּשִׁקְמִים אֲשֶׁר בְּשִׁפְלָה לְרַב: {כח} וּמוֹצִיאִים סוּסִים מִמִּצְרָיִם לְשֹׁלֹמֹה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת:

וכפי הברכה וההבטחה שאמר לו ה', גדל המלך שלמה בעושר וחכמה מכל מלכי הארץ. וכל כך גדולה הייתה חכמתו עד שהיו כל מלכי הארץ מבקשים לבוא ולחלות את פניו כדי לשמוע את חכמתו הגדולה שנתן ה' בליבו.⁶¹ וכאשר היו באים לפניו היו מביאים לו דורות כלי כסף וכלי זהב⁶² ומלבושים וכלי מלחמה, בשמים, סוסים ופרדים וכך הביאו לו כל שנה ושנה.

והיה לשלמה המלך ארבעת אלפים⁶³ ארוות סוסים שבהם⁶⁴ ארבעים אלף סוסים ומרכבות ושנים עשר אלף פרשים והניחם מקצתם בערי הרכב, ערים המיוחדות לרוכבים או שהיה בהם מקנה טוב לבהמות ומקצתם היו עם המלך בירושלים.

ומשל שלמה המלך בכל המלכים⁶⁵ מן הנהר היוצא מן העדן שהוא בתחילת מזרח ועד ארץ פלשתים ועד גבול מצרים. ומחמת עושרו הניח את הכסף בירושלים כאבנים שאין חפץ בהם או שמחמת משקלם אי אפשר לקחתם ואת הארזים היקרים שם כשקמים הגדלים לרוב בשפלה.

ואנשי מצרים וכן אנשי כל הארצות היו מביאים לשלמה המלך סוסים או שהכוונה שבכל הארצות שהיו מוצאים סוסים ממצרים היה המס לשלמה.

{כט} וַיִּשְׁאַר דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה הָרֵאשִׁנִּים וְהָאֲחֵרוֹנִים הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים עַל דְּבָרֵי נְתָן הַנְּבִיא וְעַל נְבוּאֵת אַחֲזָה הַשִּׁילוֹנִי וּבְחֻזוֹת (יעדי) יַעֲדוּ הַחֲזָה עַל יְרֻבָּעִם בֶּן נְבֻט: {ל} וַיִּמְלֹךְ שְׁלֹמֹה בִּירוּשָׁלַם עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה: {לא} וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ תַחְתָּיו:

⁶¹ כיוון שאין זה כבוד לבוא לפני המלך ריקם וכדוגמת מה שנאמר ולא יראו פני ריקם. ובזה רואים ששלט שלמה המלך בכוח חכמתו בלבד על העולם ועל כן נקרא שמו שלמה שהייתה מלכותו שלימה ושלט בשלום על העולם ללא מלחמות.

⁶² שלמות אלו מלבושים ונשק אלו הם כלי מלחמה.

⁶³ כתוב אוריות שהם מלשון אבוס.

⁶⁴ מפני שיש סתירה שהרי במלכים כתוב ארבעים אלף ומוסבר שהיו לו ארבעת אלפי ארוות ובכל אחד עשרה סוסים העולים יחד לארבעים אלף סוסים.

⁶⁵ ובמלכים שכתוב מן הנהר ארץ פלשתים והפירוש הוא מן הנהר הוא נהר פרת עד ארץ פלשתים.

⁶⁶ ושאר דברי שלמה המלך הראשונים והאחרונים כתובים ⁶⁷ בספר דברי נתן הנביא ובנבואת אחיה השילוני שהתנבא על קריעת הממלכה ובספר חזות יעדו החוזה שכתבו על הנבואה לירבעם בן נבט שיקבל את המלוכה על עשרת השבטים.

וימלוך שלמה בירושלים ⁶⁸ על כל ישראל ארבעים שנה, ובשונה מדויד המלך שלא כל ימיו היה בירושלים אלא היה שבע שנים בחברון ושלושים ושלוש בירושלים, וההדגשה על כל ישראל זה מפני שדויד המלך שלט בחברון רק על יהודה ואילו שלמה מלך תמיד על כל ישראל. וישכב שלמה עם אבותיו וקברוהו בעיר דויד אביו ורחבעם בנו הומלך תחתיו.

⁶⁶ במלכים כתוב ויתר וכאן ושאר, מפני שויתר מדבר על דברי חול וכפי שכתוב אצל המלכים האחרים ואילו ושאר מדבר על קודש וכאן הכוונה על שאר דברי הקודש שהיו אצל שלמה המלך ושם התכוון לדבר על הממלכה, על חולין. מלבי"ם.

⁶⁷ כל אלו הם ספרים שאינם בנמצא אצלינו. מצודת דוד.

⁶⁸ בפסוק צריך להבין מדוע נכתב בירושלים ומדוע הודגש על כל ישראל.

פרק י'

{א} וַיֵּלֶךְ רְחָבֶעַם שְׂכֵמָה כִּי שָׁכַם בָּאוּ כָל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ: {ב} וַיְהִי כִשְׁמַע יְרָבֶעַם בֶּן נִבְט וְהוּא בְּמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ וַיָּשָׁב יְרָבֶעַם מִמִּצְרַיִם: {ג} וַיִּשְׁלַחוּ וַיִּקְרְאוּ לוֹ וַיָּבֵא יְרָבֶעַם וְכָל יִשְׂרָאֵל וַיִּדְבְּרוּ אֵל רְחָבֶעַם לֵאמֹר: {ד} אָבִיךָ הַקָּשָׁה אֶת עַלְנוּ וְעַתָּה הִקַּל מִעֲבַדְתָּ אָבִיךָ הַקָּשָׁה וּמַעַלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר נָתַן עָלֵינוּ וְנַעֲבֹדְךָ: {ה} וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלַי וַיֵּלֶךְ הָעָם:

בני ישראל התאספו בשכם להמליך שם את רחבעם למלך ודווקא בשכם התכנסו כי אם היה זה בירושלים ששם מקומו עלול הוא להתחזק ולמלוך גם בלי רשותם.

וסיבה היתה זו מה' שדווקא בשכם יתאספו כי זה בחלקו של אפרים וירבעם היה אפרתי וכך יתגלגלו הדברים⁶⁹ שיקויים מה שכתוב קרוע אקרע המלוכה.

ירבעם בן נבט ברח כזכור לכם למצרים כי חשש ששלמה המלך יענישו כדין מורד במלכות, וכאשר שמע שמת שלמה רצה לחזור ממצרים, ובני ישראל בקשו ממנו לבוא בראשם להציג את דרישותיהם מרחבעם, ואם יסכים להם יקבלו אותו על עצמם למלך. וכך באו ישראל עם ירבעם בראשם ואמרו לרחבעם: "אביך היה חכם מפורסם ומלכותו גדולה ושילמנו לו מיסים רבים למרות שזה עול כבד עלינו ממש כמו העול שהושם על צוואר הבהמה, אנו מוכנים להיות לך לעבדים שתהיה מלכנו רק אם תוריד מעלינו מעול המיסים".

שימו לב כיצד מתגלגלים הדברים שבתחילה ירבעם עצמו בא להמליך את רחבעם, אך ה' מסבב את הסיבות באופן שירבעם ימלוך. רחבעם השיב לעם שיחשוב על דבריהם ובעוד שלוש ימים ישובו וישמעו את תשובתו.

{ו} וַיִּוָּעֵץ הַמֶּלֶךְ רְחָבֶעַם אֶת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הָיוּ עֹמְדִים לִפְנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בְּהִיתוֹ חַי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם נוֹעְצִים לְהָשִׁיב לְעַם הַזֶּה דָּבָר: {ז} וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו לֵאמֹר אִם תִּהְיֶה לְטוֹב לְהָעָם הַזֶּה וּרְצִיתֶם וַדְּבַרְתֶּם אֲלֵהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים כָּל הַיָּמִים:

הלך רחבעם והתייעץ עם הזקנים שעוד עמדו ליעץ לפני שלמה אביו. שאל אותם רחבעם "מה אתם מיעצים להשיב לעם?" השיבו לו הזקנים: "אם תהיה טוב לעם ותדבר עמם דברי רצוי ופיוס ותסכים להוריד מיסים, הם יהיו לך לעם כל הימים".

{ח} וַיַּעֲזֹב אֶת עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יַעֲצָהוּ וַיִּוָּעֵץ אֶת הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ הָעֹמְדִים לִפְנָיו: {ט} וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מָה אַתֶּם נוֹעְצִים וַיָּשִׁיב דָּבָר אֶת הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דְּבָרוּ אֵלַי לֵאמֹר הִקַּל מִן הָעֹל אֲשֶׁר נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ: {י} וַיִּדְבְּרוּ אִתּוֹ הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְעַם אֲשֶׁר דְּבָרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הַכָּבֵד אֶת עַלְנוּ וְאַתָּה הִקַּל מֵעָלֵינוּ כֹּה תֹאמַר אֲלֵהֶם קִטְנֵי עֲבָה מִמֹּתַי אָבִי: {יא} וְעַתָּה אָבִי הָעֹמֵס עָלֵיכֶם עַל כָּבֵד וְאַנִּי אֹסִיף עַל עַלְכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאַנִּי בְּעֻקְרָבִים:

עזב רחבעם את עצת הזקנים, כי לא ישרה בעיניו ושאל את הצעירים שגדלו עמו שיעצו לו מה לענות לעם זה הרוצה שיקלו מעליו מהעול ששם עליהם שלמה המלך. אמרו לו הילדים הצעירים שגדלו עמו מקטנותם, כך תאמר לעם הזה: "אצבעי הקטנה יותר עבה ממותני אבי ובמעלה יותר גדולה אני ממנו, ועל כן יש לי צורך להוסיף עליכם יותר מיסים שאוכל להרבות בסוסים ובבני בית, וכמה שאבי העמיס עול עליכם אני אעמיס יותר. אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים – קוצים".

⁶⁹ אחיה השילוני קרע את הבגד לשנים עשר חלקים ונתן לירבעם בן נבט עשרה חלקים לרמוז שימלוך על עשר שבטים ואילו מלכות יהודה הייתה נקראת על שם שני שבטים - יהודה ובנימין.

: { יב } וַיבֹּא זְרַבְעָם וְכָל הָעָם אֶל רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי : { יג } וַיַּעֲנֶם הַמֶּלֶךְ קֶשֶׁה וַיַּעֲזֹב הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת עֲצַת הַזְּקֵנִים : { יד } וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים פְּעֻצַת הַיְלָדִים לֵאמֹר אֲכַבִּיד אֶת עַלְכֶם וַאֲנִי אֶסִּיף עָלֶיךָ אָבִי יִסֵּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וַאֲנִי בְּעֵקֶרְבַּיִם : { טו } וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם כִּי הִיְתָה נִסְבָּה מֵעַם הָאֱלֹהִים לְמַעַן הָקִים יְהוָה אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד אַחֲזִיָּהוּ הַשְּׁלוֹנִי אֶל זְרַבְעָם בֶּן נֶבֶט : { טז } וְכָל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ לָהֶם וַיָּשִׁיבוּ הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר מָה לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה בְּכֹן יִשִׁי אִישׁ לְאֹהֲלֵיךְ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד וַיִּלְךְ כָּל יִשְׂרָאֵל לְאֹהֲלָיו :

ביום השלישי התאספו העם עם ירבעם בראשם וביקשו לשמוע את תשובת רחבעם.

והמלך רחבעם עזב את עצת הזקנים ודיבר אל העם קשה כמו שיעצו לו הצעירים שיכביד עולו עליהם וייסרם יותר משלמה המלך.

ומשמים סיבבו שלא ישמע המלך לעם כדי שיקויים מה שאמר ה' על ידי אחיהו השילוני לירבעם בן נבט שהוא ימלוך על ישראל.

כאשר שמעו ישראל שרחבעם לא נענה לדרישותיהם, אמרו כולם שאין להם חלק בדוד ולא נחלה בבוני ישי ורחבעם ינהיג את ביתו כאחד העם ולא יהיה מלך, והתכוונו לומר שאין להם חלק ונחלה בבית המקדש שבירושלים. אמרו "אי איפשנו לא בך ולא בבית המקדש שלך".

{ יז } וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעֵרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלְךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם : { יח } וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת הַדָּרָם אֲשֶׁר עַל הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ בוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אָבֹן וַיִּמָּת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בְּמִרְכָּבָה לְנוֹס יְרוּשָׁלַם : { יט } וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה :

אמנם, בערי יהודה המליכו את רחבעם וגם ישראל שגרו ביהודה המליכוהו, אבל המלוכה התפלגה לשניים, יהודה וישראל.

המלך רחבעם שלח את הממונה שלו לגבות מיסים מישראל וממונה המיסים נקרא פעם שמו אדונירם כי בימי שלמה המלך הייתה גדולתו רמה ועתה נקרא שמו הדורם. כאשר בא לגבות מיסים רגמוהו באבנים וימת. והמלך רחבעם מיהר לנוס לירושלים, ומיום ההוא והלאה פשעו ישראל במלכות בית דוד עד היום הזה.

פרק י"א.

{א} וַיבֹא רַחֲבֵעַם יְרוּשָׁלַם וַיִּקְהַל אֶת בֵּית יְהוּדָה וּבְנֵימָן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים אֶלְף בָּחוּר עֹשֶׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב אֶת הַמַּמְלָכָה לְרַחֲבֵעַם: {ב} וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל שְׁמַעְיָהוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים לֵאמֹר: {ג} אָמַר אֶל רַחֲבֵעַם בֶּן שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֵל כָּל יִשְׂרָאֵל בִּיהוּדָה וּבְנֵימָן לֵאמֹר: {ד} כֹּה אָמַר יְהוָה לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ עִם אַחֲיֵיכֶם שׁוֹבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי מֵאֲתֵי נִהְיָה הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי יְהוָה וַיָּשׁוּבוּ מִלְכָּת אֶל יְרַבְעָם:

בתחום שלטון מלכותו של רחבעם היו השבטים יהודה ובנימין שגם נחלותיהם היו סמוכות, ומעט מכל השבטים שהיו נאמנים לו. אסף מהם רחבעם מאה ושמונים אלף צעירים היודעים להלחם לעלות עמו למלחמה על ישראל ולהשיב אליו את הממלכה.

ה' שלח את שמעיהו איש האלוקים שיאמר לרחבעם המלך ולכל העם שלא יעלו להלחם באחיהם בני ישראל כי מאתו נהיה הדבר הזה.

כאשר שמעו את דבר הנבואה נמנעו מלצאת להלחם בירבעם.

{ה} וַיָּשָׁב רַחֲבֵעַם בִּירוּשָׁלַם וַיִּבְנוּ עָרִים לְמִצּוֹר בִּיהוּדָה: {ו} וַיִּבְנוּ אֶת בֵּית לָחֶם וְאֶת עֵיטָם וְאֶת תְּקוּעַ: {ז} וְאֶת בֵּית צוּר וְאֶת שׁוֹכּוֹ וְאֶת עַדְלָם: {ח} וְאֶת גַּת וְאֶת מְרֻשָּׁה וְאֶת זִיף: {ט} וְאֶת אֲדוּרַיִם וְאֶת לְכִישׁ וְאֶת עֲזָקָה: {י} וְאֶת צָרְעָה וְאֶת אֵילוֹן וְאֶת חֲבֵרוֹן אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִן עָרֵי מְצֻרוֹת: {יא} וַיַּחֲזֶק אֶת הַמְּצֻרוֹת וַיִּתֵּן בָּהֶם נְגִידִים וְאֲצֻרוֹת מֵאֶכָל וְשִׁמֹן וְנֵיִן: {יב} וּבְכָל עִיר נָעִיר צְנוּת וַרְמָחִים וַיַּחֲזֶקם לְהִרְבֶּה מְאֹד וַיְהִי לוֹ יְהוּדָה וּבְנֵימָן:

ישב המלך רחבעם בירושלים והחליט שאם נגד ירבעם אינו יכול, לכל הפחות יתגונן מפניו שלא ילחם נגדו, ועל כן החל לבצר את ערי יהודה. בנה וביצר את המקומות הבאים: בית-לחם, עיטם, תקוע, בית-צור, שוכו, עדלם, גת, מרשה, זיף, אדורים, לכיש, עזקה, צרעה, אילון וחברון.

מספר פעולות עשה לביצור הערים הללו: מינה בכל עיר נגידים, שרים שישמרו על הערים, שם בהם אוצרות מאכל, שמן ויין וכן צינות – כלי מלחמה ורמחים – כלי מלחמה הדומה לחנית. כך היו בכל עיר כלי מלחמה להלחם נגד אויבים ואוכל למקרה ויהיה עליהם מצור, וכל יהודה ובנימין היו נאמנים לו.

{יג} וְהַכְהֵנִים וְהַלְוִיִּם אֲשֶׁר בְּכָל יִשְׂרָאֵל הִתְיַצְּבוּ עֲלָיו מִכָּל גְּבוּלָם: {יד} כִּי עָזְבוּ הַלְוִיִּם אֶת מִגְרָשֵׁיהֶם וְאֶחָזְתָם וַיֵּלְכוּ לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלַם כִּי הִזְנִיחַם יְרַבְעָם וּבְנָיו מִפֶּהוּן לִיהוָה: {טו} וַיַּעֲמֵד לוֹ כַּהֲנִים לְבָמֹת וְלִשְׁעִירִים וְלַעֲגָלִים אֲשֶׁר עָשָׂה: {טז} וְאַחֲרֵיהֶם מִכָּל שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל הִתְנַתְּנִים אֶת לְבָבָם לְבַקֵּשׁ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלַם לְזָבוּחַ לִיהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם: {יז} וַיַּחֲזֶקוּ אֶת מַלְכוּת יְהוּדָה וַיִּאֱמָצוּ אֶת רַחֲבֵעַם בֶּן שְׁלֹמֹה לְשָׁנִים שְׁלוֹשׁ כִּי הָלְכוּ בְּדָרֶךְ דָּוִד וּשְׁלֹמֹה לְשָׁנִים שְׁלוֹשׁ:

כעבור זמן מה נאספו ובאו כל הכהנים והלוויים מכל ישראל והצטרפו למחנהו של רחבעם, ועברו לגור ביהודה וירושלים. הסיבה לכך היתה מפני שירבעם בן נבט חשש מכך שעם ישראל כשיעלו לרגל לירושלים יחזרו למלכות בית דוד, על כן הקים מזבחות שעבדו בהם לשעירים ועגלים ומינה שם כהנים, ובכך הפריע לעבודת ה'. הוא גם הכריח את הכהנים והלוויים לעזוב את עבודת הבורא. ולא היתה לכהנים וללוויים ברירה אלא לעלות לירושלים.

ואחריהם באו עוד מכל השבטים אנשים שלבבם שלם בעבודת ה' ורוצים הם לזבוח רק לה' אלוקי אבותיהם.

ועל ידי שבאו למלכות רחבעם הקטנה חיזקו את מלכותו ונמשכה ההתחזקות שלוש שנים כל עוד שהלכו בדרכי דוד, אבל כאשר נחלשו ביראתם נחלשה המלכות כפי שנלמד בפרק הבא.

נזכיר כאן שירבעם שיכנע את העם לעבוד לעגלים ולשעירים, וזאת מפני שהיו מסופקים האם לתת לעגל את הגדולה מפני מה שהיה במדבר או שיתנו לצאן את הגדולה מפני המצריים שעבדוהו. ובספר מלכים הזכיר רק את העגלים מפני שבו יותר האמינו רח"ל.

{ יח } וַיִּקַּח לוֹ רְחִבְעָם אִשָּׁה אֶת מַחֲלַת (בן) בֵּת יְרִימוֹת בֶּן דָּוִד אֲבִיהֶל בֵּת אֱלִיאָב בֶּן יִשָׁי: { יט } וַתֵּלֶד לוֹ בָּנִים אֶת יַעֲוֹשׁ וְאֶת שְׁמֶרְיָה וְאֶת זָהֵם: { כ } וְאַחֲרֶיהָ לָקַח אֶת מַעֲכָה בֵּת אֲבִשָׁלוֹם וַתֵּלֶד לוֹ אֶת אֲבִיָּה וְאֶת עֵתִי וְאֶת זִיזָא וְאֶת שְׁלֹמִית:

לאחר מכן רצה רחבעם להשאיר יורש כדי שלא תתעורר מלחמה בין בניו, על כן לקח אשה מזרע דוד מחלת בת ⁷⁰ירימות בן דוד, והיא לא ילדה לו, על כן התחתן עם אביחיל בת אליאב בן ישי והיא ילדה לו את יעוש, שמריה וזהם.

כאשר בא שמואל הנביא, שנים רבות קודם לכן, למשוח למלוכה את אחד מבני ישי חשב שאליאב ראוי למלוכה מפני שראה ברוח הקודש שבתו תהיה מלכה, אך טעה בדבר זה, וה' סיבב שיטעה כעונש על כך שכאשר שאול המלך שאל היכן בית הרואה, ענה לו אנכי הרואה ולא ענהו דרך ענווה לשאול מה שירצה.

אחריה התחתן עם מעכה בת אבשלום ותלד לו את אביה, עתי, זיזא ושלמית.

{ כא } וַיֵּאָהֵב רְחִבְעָם אֶת מַעֲכָה בֵּת אֲבִשָׁלוֹם מִכָּל נְשָׁיו וּפִילִגְשָׁיו כִּי נָשִׁים שָׁמוּנָה עָשְׂרָה נָשָׂא וּפִילִגְשָׁים שְׁשִׁים וַיֹּלֶד עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנָה בָּנִים וְשִׁשִּׁים בָּנוֹת: { כב } וַיַּעֲמֵד לְרֹאשׁ רְחִבְעָם אֶת אֲבִיָּה בֶן מַעֲכָה לְנָגִיד בְּאָחִיו כִּי לְהַמְלִיכוֹ: { כג } וַיָּבֶן וַיִּפְרָץ מִכָּל בָּנָיו לְכָל אַרְצוֹת יְהוּדָה וּבְנִימָן לְכָל עָרֵי הַמְּצָרוֹת וַיִּתֵּן לָהֶם הַמְּזוֹן לְרֹב וַיִּשְׁאַל הַמּוֹן נָשִׁים:

ולמרות שרחבעם התחתן עם שמונה עשרה נשים וששים פילגשים ונולדו לו עשרים ושמונה בנים וששים בנות, ולמרות שמעכה בת ⁷¹הדיוט היתה ולא היה ראוי שתהא הגבירה ובנה יורש למלכות, אך כיוון שרחבעם אהב את מעכה עשה אותה לגבירה ואת אביה בנה מינה נגיד וראש על כולם, מעל כל אחיו, כדי להראות לכל שהוא יהיה המלך אחרינו. וכדי שלא יהיו אחיו מקנאים לו מינה כל אחד למושל באחת מערי יהודה וכך יהיה כל אחד עסוק בביתו ובתחומו.

ויש שפירשו שאביה הבין שצריך הוא לבסס את מעמדו ועל כן התגבר להכין באוכל וביצורים את כל ערי יהודה וכך ראו שהוא המנהיג וגם נשא לו הרבה נשים על מנת שיהיו כל המשפחות בעלי בריתו.

ויש מפרשים את הפסוק הזה האחרון על רחבעם. { שהוא הרבה לו נשים למען ביסוס כוחו וכו' כפי שהוסבר }

⁷⁰ לא הוזכר שמו קודם לכן ואולי הוא אחד מהנזכרים והיו לו שתי שמות.
⁷¹ שהייתה בת אבשלום, משורש אבשלום {רלב"ג} ורשע היה ולא ראוי למלוכה.

פרק י"ב.

{א} וַיְהִי כִּהְיוּ מַלְכוּת רְחַבְעָם וַיִּחַזְקוּתוֹ עֲזָב אֶת תּוֹרַת יְהוָה וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ: {ב} וַיְהִי בַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְמֶלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל יְרוּשָׁלַם כִּי מָעְלוּ בֵיהוָה: {ג} בְּאֶלְף וּמֵאֵתַיִם רָכַב וּבָשָׁשִׁים אֶלְף פָּרָשִׁים וְאִין מִסְפָּר לָעַם אֲשֶׁר בָּאוּ עִמּוֹ מִמִּצְרַיִם לֹוּבִים סְכֵיִים וְכוּשִׁים: {ד} וַיִּלְכְּדוּ אֶת עָרֵי הַמְּצֻרוֹת אֲשֶׁר לַיהוּדָה וַיָּבֵאוּ עַד יְרוּשָׁלַם:

לאחר שלוש שנים, כאשר היתה המלכות חזקה דיה ובגלל הערים הבצורות כבר לא חשב רחבעם מירבעם ומפני כך עזב את בטחונו בה' ואת תורת ה' וכל ישראל שעבדו את ה' מכוח פקודת המלך עזבוה עמו.

ומפני שמעלו בה' מיד שלח ה' להענישם כדי שלא תתמלא סאת עוונם ויחרץ עליהם גזר דין כליון, ובשנה החמישית למלכות רחבעם עלה עליהם שישק מלך מצרים בצבא גדול של אלף ומאתים מרכבות מלחמה ובששים אלף פרשים ואין מספר להמון הרב שבאו עמו ממצרים ומהאומות הצטרפו אליו לוביים, סוכיים וכושים, והוא לכד את ערי המבצר שביהודה ובא עד ירושלים.

{ה} וַשְׁמַעְיָה הַנְּבִיא בָּא אֶל רְחַבְעָם וְשָׂרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר נֶאֱסָפוּ אֶל יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי שִׁישַׁק וַיֹּאמְרוּ לָהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱתֶם עֲזַבְתֶּם אֹתִי וְאָף אֲנִי עֲזַבְתִּי אֶתְכֶם בְּיַד שִׁישַׁק: {ו} וַיִּכְנְעוּ שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל וְהַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ צְדִיק יְהוָה: {ז} וּבְרָאוֹת יְהוָה כִּי נִכְנְעוּ הָיָה דְבַר יְהוָה אֶל שְׁמַעְיָה לֵאמֹר נִכְנְעוּ לֹא אֲשַׁחֲיֶתֶם וְנִתַּתִּי לָהֶם כַּמַּעַט לְפָלִיטָה וְלֹא תִתֵּן חֲמַתִּי בִירוּשָׁלַם בְּיַד שִׁישַׁק: {ח} כִּי יְהִיו לוֹ לַעֲבָדִים וַיִּדְעוּ עֲבוּדָתִי וְעֲבוּדַת מַמְלְכוֹת הָאֲרָצוֹת: {ט} וַיַּעַל שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּקַּח אֶת אֲצֻרוֹת בַּיִת יְהוָה וְאֶת אֲצֻרוֹת בַּיִת הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֹּל לָקַח וַיִּקַּח אֶת מִגְנֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה:

וה' התנהג עמם כאב עם בנו ושלח להם את שמעיה הנביא להודיע להם על מה באה הרעה כדי שישבו מדרכם הרעה והנביא בא אל רחבעם ושרי יהודה שנאספו בירושלים מפני שישק ואמר להם: "כה אמר ה' אתם עזבתם אותי ואף אני עזבתי אתכם ביד שישק".

כאשר שמעו שרי ישראל והמלך דברים אלו נכנע לבבם ואמרו "צדיק ה'". ראה ה' שנכנעו ואמר לשמעיה הנביא שלא ישחית אותם מפני שנכנעו ולא תתן חמתו על ירושלים על ידי שישק אבל יהיו עבדים לשישק.

כך ה' הראה שאינו חפץ להשחיתם אלא כדרך האב שמעניש את בנו בפנים זועפות אך אוהבו בליבו⁷² וגם כאשר יראו מהו עול העבדות של האומות יראו שעבודת ה' טובה וקלה.

ובאמת עלה שישק מלך מצרים על ירושלים ולקח את כל אוצרות בית ה' ואוצרות המלך וגם את מגני הזהב שעשה שלמה המלך לקח.

{י} וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתֵּיהֶם מִגְנֵי נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל יַד שָׂרֵי הַרְצָיִם הַשְּׂמֵרִים פֶּתַח בַּיִת הַמֶּלֶךְ: {יא} וַיְהִי מִדֵּי בּוֹא הַמֶּלֶךְ בַּיִת יְהוָה בָּאוּ הַרְצָיִם וַיִּשְׂאוּם וַיִּשְׁבּוּם אֶל תַּא הַרְצָיִם: {יב} וּבַהֲכַנְעוֹ שָׁב מִמֶּנּוּ אֶף יְהוָה וְלֹא לְהַשְׁחִית לְכֻלָּהּ וְגַם בֵּיהוּדָה הָיָה דְבָרִים טוֹבִים:

במקום מגני הזהב עשה רחבעם מגני נחושת והשומרים היו הולכים לפניו עם המגינים כי חשב ממלך מצרים וממלך ישראל, וגם כאשר הלך לבית ה' להתפלל ולכאורה אין צריך הגנה, בכל זאת נשאו לפניו את מגני הנחושת כדי שיזכור שבמקום מגני זהב יש לו רק מגני נחושת בחטאתו, וכך יכנע לבו.

⁷² וזה הפירוש וידעו עבודתי ועבודת ממלכות הארצות.

ומפני שנכנע וגם מפני שהיה ביהודה דברים טובים, הועילו אלו שלא ישחיתם ה', כי בתחילה עזרה הכנעתם ששישק לא עלה לכלותם ועתה המשך פעולות ההכנעה עזרו שנפרדו מעבודתם לשישק.

{ יג } וַיִּתְחַזַּק הַמֶּלֶךְ רְחִבְעָם בִּירוּשָׁלַם וַיִּמְלֹךְ כִּי בֶן אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה רְחִבְעָם בְּמָלְכוֹ וַשֶּׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה לְשׁוּם אֶת שְׁמוֹ שֶׁם מְכַל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נְעֻמָּה הָעַמֹּנִית: { יד } וַיַּעַשׂ הָרָע כִּי לֹא הִכִּין לְבֹו לְדָרוֹשׁ אֶת יְהוָה: { טו } וַדַּבְּרֵי רְחִבְעָם הָרֵאשִׁנִּים וְהָאַחֲרוֹנִים הָלֹא הֵם כְּתוּבִים בְּדַבְּרֵי שְׁמַעְיָה הַנְּבִיא וְעֵדוֹ הַחֲזָה לְהַתְיַחֵשׁ וּמְלַחְמוֹת רְחִבְעָם וְרְבָעָם כָּל הַיָּמִים: { טז } וַיִּשְׁכַּב רְחִבְעָם עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲבִיהָ בְּנוֹ תַחְתָּיו:

המשיך רחבעם להתחזק במלכותו וזכה לכך גם בזכות ירושלים שהיא העיר שבה בחר ה'. בן ארבעים ואחת היה במלכו ומלך שבע עשרה שנה בירושלים. אך בכל זאת, למרות שנכנע לה⁷³ לא למד ולא השקיע רבות על מנת לדעת את התורה והמצוות כדוד המלך, ועל כן נידון כשוגג. ומפני מה לא למד? מפני שאמו היתה נעמה העמונית והיא היתה בת עובדי כוכבים והיא לימדה אותו לעשות רע וסמך על מה שלימדה אותו ולא השכיל ללמוד לבדו.

ושאר כל הדברים שאירעו בימי רחבעם לפני שחטא ואחרי שחטא, כל אלו כתובים בדברי שמעיה הנביא ועדו החוזה שכתב גם את יחוס של בית דוד וכתב שם גם את מלחמות רחבעם וירבעם.

וישכב רחבעם עם אבותיו ויקבר בעיר דוד בקברות המלכים, וימלוך אביה בנו תחתיו.

⁷³ כי לא הכין ליבו- לא למד להכין ליבו לעבודת ה' וזאת מפני אמו שלימדה אותו לעשות רע.

פרק י"ג.

{א} בשנת שמונה עשרה למלך ירבעם וימלך אביה על יהודה: {ב} שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו מיכיהו בת אוריאל מן גבעה ומלחמה היתה בין אביה ובין ירבעם: {ג} ויאסר אביה את המלחמה בחיל גבורי מלחמה ארבע מאות אלף איש בחור וירבעם ערך עמו מלחמה בשמונה מאות אלף איש בחור גבור חיל:

בשנה שמונה עשרה למלך ירבעם, התחיל אביה למלוך על יהודה.

(וקצת תמוה שהרי רחבעם מלך יהודה וירבעם מלך ישראל התחילו למלוך באותה שנה ורחבעם מלך רק שבע עשרה שנה, ומדוע לא נהיה אביה מלך מיד בשנת שבע עשרה למלכות ירבעם? ויתכן שמלך רחבעם עד תחילת שמונה עשרה ולא ספרו לו אותה, בעוד שלירבעם ספרו).

שלוש שנים מלך בירושלים ושם אמו מיכיהו בת אוריאל מן גבעה, ולמרות שהיה שמה מעכה בת אבשלום שינו את שמה ושם אביה לשבת, לומר שנעשתה גבירה, ותמיד כאשר מוסיפים וי"ו לשם זה מורה על מעלה.

היתה מלחמה בין אביה לירבעם והם ערכו את הצבאות שלהם: אביה הביא ארבע מאות אלף חיילים, וירבעם ערך מולו שמונה מאות אלף גיבורים. ואם נבדוק נמצא שלאביה היו מחצית כמות חיילים וגם כתוב אצלו "איש בחור" ואצל ירבעם כתוב "איש בחור גבור חיל" כי היו יותר גבורי חיל, בכל זאת בסוף ניצח אביה וצבאו כי בטחו בה'.

{ד} ויקם אביה מעל להר צמרים אשר בהר אפרים ויאמר שמעוני ירבעם וכל ישראל: {ה} הלא לכם לדעת כי יהוה אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח: {ו} ויקם ירבעם בן נבט עבד שלמה בן דויד וימרד על אדניו: {ז} ויקבצו עליו אנשים רקים בני בלזעל ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב ולא התחזק לפנייהם: {ח} ועתה אתם אמרים להתחזק לפני ממלכת יהוה ביד בני דויד ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים: {ט} הלא הדחתם את כהני יהוה את בני אהרן והלויים ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות כל הבא למלא ידו בפר בן בקר ואילם שבועה והיה כהן ללא אלהים: {י} ואנחנו יהוה אלהינו ולא עזבנו וכהנים משרתים ליהוה בני אהרן והלויים במלאכת: {יא} ומקטרים ליהוה עלות בבקר ובקרב ובקרב בקרב וקטרת סמים ומערכת לחם על השלחן הטהור ומנורת הזהב ונרותיה לבער בערב בערב כי שמרים אנחנו את משרתת יהוה אלהינו ואתם עזבתם אתו: {יב} והנה עמנו בראש האלהים וכהניו ונחצרות התרועה להריע עליכם בני ישראל אל תלחמו עם יהוה אלהי אבותיכם כי לא תצליחו:

הלך אביה ועמד במקום גבוה מן צמרים אשר בשטח שבט אפרים וכך אמר: "שמעוני ירבעם וכל ישראל, הלא יודעים אתם שהי נתן את הממלכה לדוד וכתת עמו ברית שיהיו בניו מלכים לעולם, והברית היא ברית מלח, שכשם שהמלח מתקיים תמיד כך המלכות תתקיים תמיד גם אם יחטאו. וקם ירבעם בן נבט עבד שלמה בן דוד ומרד באדוניו, ונקבצו אליו אנשים ריקים מכל מעלה ובני בלי עול מלכות שמים, והם התחזקו נגד רחבעם בן שלמה שלמרות שהיה בן מ"א שנה כשמלך הוא היה⁷⁴ כנער רך בשנים בלא אומץ ללחום ועל כן לא התחזק מולם לקחת את המלוכה מיד ירבעם. ועכשיו אתם רוצים להתחזק על מלכות ה' ואתם

⁷⁴ שהיה קשה למפרשים כיצד אפשר לומר על מלך בגיל מ"א שהוא נער ורך לבב ומפרשים שהכוונה כנער- בלא אומץ.

בוטחים בכך שאתם המון רב ובוטחים אתם בעגלי הזהב שעשה ירבעם לשם אלוהות ומתנהגים אתם כעובדי עכו"ם שהדחתם את הכהנים בני אהרון והלוויים ומיניתם כהנים לעיז, וכל מי שרוצה להיות כהן לעגל הזהב מביא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ומקבלים אותו.

ואילו אנחנו, ה' הוא האלוקים שלנו ולא עזבנוהו, וכהנים משרתים לפני ה' כולם בני אהרון, והלוויים עוסקים במלאכתם שהם שוערים ומשוררים ומקטירים לה' עולת תמיד בבוקר ובערב, מקטירים קטורת, עורכים את הלחם על השולחן הטהור ומטיבים את הנרות במנורת הזהב, כי אנו שומרים את כל דיני הקרבנות שבתורה, ואתם עזבתם אותם.

עמנו הולכים למלחמה- האלוקים, כהניו והחצוצרות שבהם מריעים בעת העבודה, יוצא שמלחמתכם היא נגד ה' ולא תצליחו.

{ יג } וַיִּרְבְּעָם הַסֵּב אֶת הַמֶּאֲרָב לְבֹא מֵאַחֲרֵיהֶם וַיְהִי לִפְנֵי יְהוָה וְהַמֶּאֲרָב מֵאַחֲרֵיהֶם: { יד } וַיִּפְּנוּ יְהוָה וְהִנֵּה לָהֶם הַמִּלְחָמָה פְּנִים וְאַחֹר וַיִּצְעֲקוּ לַיהוָה וְהַכֹּהֲנִים (מחצצרים) מִחֲצָרִים בַּחֲצָרוֹת: { טו } וַיִּרְעוּ אִישׁ יְהוָה וַיְהִי בְּהָרִיעַ אִישׁ יְהוָה וְהָאֱלֹהִים נִגְף אֶת יִרְבְּעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲבִיהַ וְיְהוָה:

אביה אמר דברים אלו בשביל שלא ילחמו ולא ימותו כי חס עליהם ורצה לעוררם, אך בינתים, כאשר נאם, ארגן ירבעם חיילים שילכו מצד שני של מחנה יהודה ויעשו להם מארב, והנה ראו יהודה שמלחמה להם פנים ואחור, מיד צעקו לה' והכהנים מחצצרים בחצוצרות וכל יהודה הריעו לה' תרועת ניצחון כי היו בטוחים שה' יצליחם. וכאשר הריעו נגף ה', הכה והחליש את ירבעם וישראל והם נסו מפני בני יהודה וה' נתנם בידם.

{ טז } וַיָּנוּסוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם אֱלֹהִים בְּיָדָם: { יז } וַיִּכּוּ בָהֶם אֲבִיהַ וְעָמּוּ מִכָּה רַבָּה וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים מִיִּשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ מֵאוֹת אֶלְפֵי אִישׁ בַּחֹר: { יח } וַיִּכְנְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַת הַהִיא וַיִּאֲמָצוּ בְּנֵי יְהוָה כִּי נִשְׁעֲנוּ עַל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם: { יט } וַיִּרְדֹּף אֲבִיהַ אַחֲרֵי יִרְבְּעָם וַיִּלְכְּדֵם מִמֶּנּוּ עָרִים אֶת בֵּית אֵל וְאֶת בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת יְשֻׁנָּה וְאֶת בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת (עפרון) עֶפְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ: { כ } וְלֹא עָצַר כֹּחַ יִרְבְּעָם עוֹד בְּיָמֵי אֲבִיהַ וַיִּגְּפֵהוּ יְהוָה וַיָּמָת:

במלחמה זו הכו אביה ויהודה חמש מאות אלף איש מישראל, וכתוב שהכס מכה רבה כי יותר על הריגתם גרם שלא יוכלו נשותיהם להנשא כי העביר הכרת פניהם מהם, שזה החוטם, וי"א שהושיב עליהם שומרים שלושה ימים עד שנתקלקלה צורתם.

בני ישראל נכנעו ובני יהודה עלו והצליחו כי בטחו ונשענו על ה'. רדף אביה אחר ירבעם ולכד את בית א-ל, ישנה ועפרון ואת כל הכפרים שסביב הערים האלה.

ומאותו יום לא היה יותר כוח לירבעם להלחם, והיה מנוגף ומוכנע עד שמת⁷⁵ בימי אסא בן אביה. ויש מפרשים שה' נגף את אביה מפני שכבש את בית א-ל ולא ביער עבודה זרה ממנה, שהרי היה שם אחד מהעגלים.

{ כא } וַיִּתְחַזַּק אֲבִיהַ וַיִּשָּׂא לוֹ נָשִׁים אַרְבַּע עֶשְׂרֵה וַיִּוֹלְדוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם בָּנִים וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה בָנוֹת: { כב } וַיִּתֵּר דְּבָרֵי אֲבִיהַ וּדְרָכָיו וּדְבָרָיו כְּתוּבִים בְּמִדְרַשׁ הַנְּבִיא עֲדוֹ: { כג } וַיִּשְׁכַּב אֲבִיהַ עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲסָא בְּנוֹ תַּחְתָּיו בְּיָמָיו שְׁקֵטָה הָאֲרָץ עֶשְׂרֵה שָׁנִים: ויתחזק אביה והתחתן עם ארבע עשרה נשים ויולד עשרים ושנים בנים ושש עשרה בנות. ויתר מלחמותיו, דרכיו ודבריו כתובים במדרש הנביא עדו.

⁷⁵ ההדגשה שמת בימי אסא מפני שאפשר לטעות שוימת הכוונה מיד בימי אביה, קמ"ל שוימת מכוון לימי אסא.

כאשר נפטר אביה קברו אותו עם אבותיו בעיר דוד ואסא בנו מלך תחתיו, והארץ נחה ממלחמה עשר שנים.

פרק י"ד.

{א} וַיַּעַשׂ אֱסָא הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו: {ב} וַיִּסֶר אֶת מִזְבְּחוֹת הַנֶּכֶר וְהַבָּמֹת וַיִּשְׁבֵּר אֶת הַמִּצֵּבֹת וַיִּגְדַע אֶת הָאֲשָׁרִים:

ואסא עשה את ⁷⁶הטוב בדברים שבין אדם למקום והישר בדברים שבין אדם לחברו, והסיר את המזבחות והבמות ושיבר את המצבות וגידע את האשרים. מזבח עשוי קבע ומקריבים עליהם הרבה ובקביעות, ובמה ומצבה מקריבים עליהם לפעמים והם אינם קבועים, רק שמצבה עשויה מאבן אחת ובמה בנויה מהרבה אבנים. והבדל נוסף- על מצבה רק מנסכים ובמה עשויה לעולות, ומזבח לכל הקרבנות.

{ג} וַיֹּאמֶר לַיהוָה לְדְרוֹשׁ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וְלַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה:

אסא גם דרש מכל יהודה לדרוש ולעיין בתורה ולעשות ולקיים את ⁷⁷התורה שבכתב ואת המצווה שזה תורה שבע"פ. או שהפירוש הוא שקודם יעשה את התורה שזה סור מרע ואח"כ מצוה שזה עשה טוב. ומה שמודגש שדרש מיהודה לעבוד את ה' זה בא כדי לומר שהם לא כעשרת השבטים שדרשו אלוהים אחרים.

{ד} וַיִּסֶר מִכָּל עָרֵי יְהוּדָה אֶת הַבָּמֹת וְאֶת הַחֲמָנִים וְתַשְׁקִיט הַמִּמְלָכָה לְפָנָיו: {ה} וַיָּבֹן עָרֵי מִצוּרָה בַּיהוּדָה כִּי שָׁקֵטָה הָאָרֶץ וַאֲיִן עָמּוּ מִלְחָמָה בְּשָׁנִים הָאֵלֶּה כִּי הָנִיחַ יְהוָה לוֹ:

הסיר אסא מכל ערי יהודה את הבמות ואת החמנים, אלו אלילים שעשו לעבודת החמה (אשרות היו לעבודת הלבנה), והארץ שקטה לפניו, ⁷⁸כי לא היה כרחבעם שחשש מירבעם ולא כאביה שהיה ירא מאחיו שהעביר מהם את המלוכה, ואילו אסא לא חשש כבר מירבעם והמליכוהו כולם ברצון כי היה בכור.

כיוון ששקטה הארץ היה פנאי בידיו לתקן את ערי המבצר, ונלמד מכך שאדם צריך תקן את עניניו כשיש שהות בידו ולא ימתין לעת הצורך כשכבר צר לו. ורמוז במילים שהיה לו שקט כי שקטה הארץ ממלחמה מרחוק ואין עמו מלחמה מקרוב.

{ו} וַיֹּאמֶר לַיהוָה נִבְנָה אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְנִסַּב חוֹמָה וּמִגְדָּלִים דְּלִתִּים וּבְרִיחִים עוֹדְנוּ הָאָרֶץ לְפָנָיו כִּי דָרְשָׁנוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָרְשָׁנוּ וְנִנַּח לָנוּ מִסָּבִיב וַיִּבְנוּ וַיִּצְלִיחוּ: {ז} וַיְהִי לְאֱסָא חֵיל נִשְׂא צָנָה וְרִמַּח מִיְהוּדָה שְׁלֹשׁ מְאוֹת אֶלֶף וּמִבְּנֵימָן נִשְׂאֵי מִגֹּן וְדָרְכֵי קֶשֶׁת מְאֹתִים וּשְׂמוֹנִים אֶלֶף כָּל אֵלֶּה גִבּוֹרֵי חֵיל:

אמר אסא לעמו, הרי המנוחה והשלווה היא בדרך נס כי דרשנו את ה' והוא עוזר לנו, אבל לא בכל יום מתרחש נס, בואו נבנה את הערים עם ביצורים של חומה, מגדל, דלתיים ובריח. ואכן בני יהודה הצליחו מלאכתם.

בצבא של אסא המלך היו שלוש מאות אלף מיהודה נושאי מגן ורומח ומבנימין מאתים ושמונים אלף נושאי מגן נגד חיצים וקשתות.

{ח} וַיֵּצֵא אֶלֵיהֶם זָרַח הַכּוּשִׁי בְּחֵיל אֶלֶף אֶלְפִים וּמִרְפָּבוֹת שְׁלֹשׁ מְאוֹת וַיָּבֵא עַד מְרֹשָׁה: {ט} וַיֵּצֵא אֱסָא לְפָנָיו וַיַּעֲרֹכוּ מִלְחָמָה בְּגִיא צְפֹתָה לְמְרֹשָׁה: {י} וַיִּקְרָא אֱסָא אֶל יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵינִי עִמָּךְ לְעֹזֹר בֵּין רֶב לְאִין כֹּחַ עֲזָרְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כִּי עָלִיךְ נִשְׁעָנוּ וּבִשְׂמֶךְ בָּאנוּ עַל הַהֶמוֹן הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵתָּה אֵל יַעֲצֹר עִמָּךְ אָנוּשׁ:

⁷⁶ המפרשים עומדים על כך לחלק ולהסביר את ההבדל שבין טוב לישר.

⁷⁷ שוב עומדים המפרשים לחלק בין תורה למצוה.

⁷⁸ כי שקטה הארץ- מסבירים המפרשים מפני מה דווקא בימים שקטה הארץ ולא בימי מלכים שקדמו לו.

ויהי היום, יצא אליהם למלחמה זרח הכושי באלף אלפים חיילים (מליון) ושלוש מאות מרכבות ויבוא עד מרשה, ויצא אסא למלחמה ונערכו בעמק⁷⁹ הנראה והנשקף לעומד במרשה.

ויקרא אסא אל ה' ויאמר הלא לה' אין הבדל בין לעזור לעם רב ובין לעזור למי שאין לו כח בכלל, עזור לנו ה' כי עליך נשענו ובשמך באנו להלחם נגד ההמון הגדול הזה. ה' אלוקינו, אין אנוש היכול לעצור ולעכב בידך. וביקש שיראו שהנצחון הוא ביד ה'.

{יא} וַיִּגַף יְהוָה אֶת הַכּוּשִׁים לְפָנֵי אֲסָא וּלְפָנֵי יְהוּדָה וַיִּנְסוּ הַכּוּשִׁים: {יב} וַיִּרְדְּפֵם אֲסָא וְהָעָם אַשֶׁר עִמּוֹ עַד לְגֶרֶר וַיִּפֹּל מִכּוּשִׁים לְאֵין לָהֶם מַחֲיָה כִּי נִשְׁבְּרוּ לְפָנֵי יְהוָה וּלְפָנֵי מַחֲנֵהוּ וַיִּשְׂאוּ שָׁלַל הַרְבֵּה מְאֹד: {יג} וַיִּכּוּ אֶת כָּל הָעָרִים שְׁבִיבוֹת גֶּרֶר כִּי הָיָה פֶּחַד יְהוָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְּאוּ אֶת כָּל הָעָרִים כִּי בָּזָה הָיְתָה בָּהֶם: {יד} וְגַם אֶהְלִי מִקְּנָה הִכּוּ וַיִּשְׁבּוּ צֶאֱן לָרֶב וּגְמִלִים וַיִּשְׁבּוּ יְרוּשָׁלַם:

מיד, ויגף ה' את הכושים בלא מלחמה כלל, ואסא ועמו רדפו אחריהם עד לגרר ומהכושים נפלו המון רב⁸⁰ כי ניטל מהם החיות. ויהודה שלא היו צריכים לעסוק במלחמה לקחו שלל רב מאוד. ואת הערים ששביבות גרר היכו,⁸¹ כי הם, הפלישתים, לא נפלו מעצמם ביד ה', אך יכלו להכותם בנקל כי היה פחד ה' עליהם ויבוזו גם מערים אלו הרבה ביזה.

(ויש הבדל בין שלל לביזה, כי שלל זהו הרכוש שאוספים כי בעליו מתו, ואילו ביזה זה אחרי מלחמה המנצחים בוזזים את הרכוש.)

וגם את אנשי אהל ומקנה, הערבים שרועים שם, הכו וישבו צאן לרוב וגמלים וישבו לירושלים.

(ההבדל בין ביזה לשבי הוא שביזה זה על דבר שאין בו רוח חיים, ושבי זה בעלי חיים.)

⁷⁹ צפתה הוא מלשון צופה, הנראה והנשקף.

⁸⁰ זה הפירוש לאין להם מחיה.

⁸¹ ההבדל ביניהם הוא שבכושים כתוב כי נשברו לפני ה' ואילו בפלשתים כתוב ויכו.

פרק ט"ו.

{א} וְעִזְרִיהוּ בֶן עֹדֵד הִיְתָה עֲלָיו רוּחַ אֱלֹהִים: {ב} וַיֵּצֵא לִפְנֵי אֲסָא וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁמַעוּנִי אֲסָא וְכָל יְהוּדָה וּבְנֵימָן יְהוּהָ עִמָּכֶם בְּהִיוֹתְכֶם עִמּוֹ וְאִם תִּדְרֹשֶׁהוּ יִמְצָא לָכֶם וְאִם תִּעֲזָבֶהוּ יֵעֹזֵב אֶתְכֶם: {ג} וַיָּמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל לֹלָא אֱלֹהֵי אֶמֶת וּלְלֹא כְהֵן מוֹרָה וּלְלֹא תוֹרָה: {ד} וַיֵּשֶׁב בְּצַר לוֹ עַל יְהוּהָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּבְקֶשְׁהוּ וַיִּמְצָא לָהֶם: {ה} וּבְעֵתֵים הָהֵם אֵין שְׁלוֹם לְיוֹצֵא וּלְבָא בִּי מְהוּמַת רַבּוֹת עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרְצוֹת: {ו} וְכִתְתּוּ גוֹי בְּגוֹי וְעִיר בְּעִיר כִּי אֱלֹהִים הִמָּמֶם בְּכָל צָרָה: {ז} וְאַתֶּם חֲזִקוּ וְאַל יִרְפוּ יְדֵיכֶם כִּי יֵשׁ שֹׁכֵר לִפְעֻלַּתְכֶם:

ורוח נבואה נחה על עזריהו בן עודד מפני שאסא וכל יהודה התחזקו, על כן שלח ה' לחזקם יותר. יצא ובא לפני אסא ואמר: הקשיבו אסא וכל יהודה ובנימין. ה' עמכם בגלל שאתם עמו שהרי ההשגחה העליונה גדלה ככל שמעשה האדם גדל, כך אתם, אם תדרשוהו יותר לשקוד על עבודתו ה' ימצא לכם ותרבה השפע והטוב, ואם ח"ו תעזבוהו הוא יעזוב אתכם והכל תלוי במעשיכם. וההוכחה לזה: כאשר⁸² היו ימים רבים בישראל שגם לא התעמקו לדעת את אלוקי האמת ולא הלכו לשאול אצל הכהנים שום דבר תורה ולא התעמקו בלימוד התורה (לא ע"י המורים ולא ע"י ספר), ולמרות שכך היה המצור ימים רבים, מכל מקום כאשר שבו אל ה' למרות ששבו כאשר היה צר להם ויוצא ששבו מיראה ולא מאהבה, בכל זאת ה' האיר פנים אליהם. ובזמנים ההם שלא התנהגו טוב לא היה שלום לא ליוצא מהמדינה ולא לבא לביתו כי היו הרבה מלחמות כגון כיבוש שישק מלך מצרים וכתתו ושברו גוי בגוי ועיר בעיר ומריבויו הצרות ראו שאין זה מצד דרך הטבע רק אלוקים הממם.

ואתם ששבתם אל ה' והתחלתם לבער את השיקוצים תמשיכו להתחזק בעבודת ה' ולא ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכם. וההבדל בין עושה מלאכה לפועל שפועל עוסק בדבר ומקבל שכר על עבודתו אפילו שלא השלימה. (וזה גם ההבדל שבין פעולה לשכירות, שהפועל מקבל שכר על כל בגד וכדומה, אך יש גם שכר שכירות כלומר שכר על משך כל זמן הפעולה.)

{ח} וְכִשְׁמַע אֲסָא הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהַנְּבוּאָה עֵדֵד הַנְּבִיא הִתְחַזַּק וַיַּעֲבֵר הַשְּׁקוּצִים מִכָּל אֶרֶץ יְהוּדָה וּבְנֵימָן וּמֵן הָעָרִים אֲשֶׁר לְכַד מֵהָר אֶפְרַיִם וַיַּחֲדֹשׁ אֶת מִזְבַּח יְהוּהָ אֲשֶׁר לִפְנֵי אוֹלָם יְהוּהָ: {ט} וַיִּקְבֹּץ אֶת כָּל יְהוּדָה וּבְנֵימָן וְהַגֵּרִים עִמָּהֶם מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וּמִשְׁמַעוֹן כִּי נָפְלוּ עָלָיו מִיִּשְׂרָאֵל לְרַב בְּרָאֲתָם כִּי יְהוּהָ אֱלֹהֵיו עִמּוֹ: {י} וַיִּקְבְּצוּ יְרוּשָׁלַם בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְשַׁנַּת חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת אֲסָא: {יא} וַיִּזְבְּחוּ לַיהוָה בַּיּוֹם הַהוּא מִן הַשָּׁלַל הַבִּיאוּ בְּקָר שִׁבְעַת מֵאוֹת וְצֹאן שְׁבַעַת אֲלָפִים:

כאשר שמע אסא את דברי הנבואה של⁸³ בן עודד הנביא התחזק יותר והעביר את כל השיקוצים המאוסים מכל ארץ יהודה ובנימין ומכל הערים שכבש מהר אפרים, ותיקן וחיידש את מזבח ה' שלפני אולם ה'.

ויקבץ אסא את כל יהודה ובנימין ואת שאר השבטים מאפרים, מנשה ושמעון שהצטרפו אליו כאשר ראו שה' אלוקיו עמו.

בחודש השלישי (הוא חודש סיון) בשנת חמש עשרה למלכות אסא נקבצו כל יהודה והאנשים משאר השבטים לירושלים וזבחו משלל המלחמות,⁸⁴ כי מעט קודם לכן היתה מלחמה לאסא עם בעשא ונצח אסא ועתה הביאו משלל ישראל או שהכוונה למלחמה שהיתה עם כוש

⁸² יש מפרשים זאת על העתיד, כאשר יהיו וגו'.

⁸³ כתוב קודם בן עודד וגם כאן הכוונה לבן עודד ולא עודד עצמו {רד"ק} ועוד, שכוונה כפולה יש כאן, לומר גם שהנביא התעודד והתחזק ברוח נבואתו.

⁸⁴ כי צריך להסביר מהו מן השלל ומוכרח להיות שלל מלחמה.

שלאחריה כבשו ושבו הרבה צאן מיושבי אהל ומקנה, כנזכר בפרק י"ד, וזבחו שבע מאות בקר ושבעת אלפים צאן.

{ יב } וַיָּבֹאוּ בְּבֵרִית לְדָרוֹשׁ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם בְּכָל לִבָּם וּבְכָל נַפְשָׁם : { יג } וְכָל אֲשֶׁר לֹא יִדְרֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יוֹמֵת לְמִן קֶטֶן וְעַד גְּדוֹל לְמֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה : { יד } וַיִּשְׁבְּעוּ לַיהוָה בְּקוֹל גְּדוֹל וּבַתְרוּעָה וּבַחֲצֹצְרוֹת וּבְשׁוֹפְרוֹת : { טו } וַיִּשְׁמְחוּ כָּל יְהוּדָה עַל הַשְּׁבוּעָה כִּי בְּכָל לִבָּם נִשְׁבְּעוּ וּבְכָל רְצוֹנָם בִּקְשָׁהּ וַיִּמְצָא לָהֶם וַיִּנַּח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב :

ויבואו כולם בברית על ידי עגל שכרתו לשנים, שכל העובר על הברית כן יעשה לו, והבטיחו לדרוש את ה' אלוקי אבותיהם בכל לבבם ובכל נפשם ואמרו שכל מי שלא ידרוש לה' אלוקי ישראל מקטן ועד גדול איש ואשה, יומת. וישבעו לה' בקול גדול ובתרועת שמחה, בחצוצרות ובשופרות. וישמחו כל יהודה על השבועה כי נשבעו בכל לבבם ובכל רצונם ולא כשבועת אונס שאין פיו וליבו שווים וגם מרצונם עשו זאת ולא עם פניות אחרות שזה תקוות גמול או יראת העונש, ומפני כך וימצא להם וינח ה' להם מסביב.

{ טז } וְגַם מַעֲכָה אִם אֶסָּא הַמֶּלֶךְ הִסְיָחָה מִגְּבִיחָה אֲשֶׁר עָשְׂתָה לְאַשְׁכָּה מִפְּלִצָת וַיִּכְרֹת אֶסָּא אֶת מִפְּלִצָתָהּ וַיִּדְק וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן : { יז } וְהַבָּמוֹת לֹא סָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל רַק לִבָּב אֶסָּא הָיָה שָׁלֵם כָּל יָמָיו : { יח } וַיָּבֵא אֶת קִדְשֵׁי אָבִיו וְקִדְשָׁיו בֵּית הָאֱלֹהִים כָּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים : { יט } וּמִלְחָמָה לֹא הָיְתָה עַד שְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ לְמַלְכוּת אֶסָּא :

גם מעכה אם אימו של המלך (סבתו, ונקראת אמו כי היא גדלתו, או שהיתה זו אמו וצריך לומר שגם אביה נשא אשה ושמה מעכה) הסירה את הפסל שעשתה לאשירה ויכרת אסא את מפלצתה. (כי ע"ז נקראת עצבים כי מעציב לב עובדיהם ונקראת מפלצת מלשון פלצות בעתתני), ועשאה דק דק וישרפה⁸⁵ וישלך את אפרה לנחל קידרון כי אפר עבודת כוכבים אסור בהנאה.

ולמרות זאת, לא סרו במות יחיד מישראל והם במות שהורגלו להקריב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית ומשנבנה הבית נאסרו והיו עונשים עליהם כרת, אך לבב אסא היה שלם כל ימיו.

ויבא אסא את קדשי אביו וקדשיו, כסף, זהב וכלים ממקום ההקדש לבית ה'.

ולא הייתה מלחמה עד שנת שלושים וחמש למלכות אסא,⁸⁶ כלומר עד שנה חמש עשרה למלכות אסא ושנת שלושים וחמש לתחילת המלכות המחולקת, ועם ישראל לא הייתה מלחמה אבל עם הכושים היה.

⁸⁵ וישרף בנחל קידרון פירושו ששרף וזרק את האפר בנחל קידרון ומסביר גם מדוע זרק את האפר לנחל קידרון.
⁸⁶ מוכרח להיות שאין הכוונה לשנת שלושים ושש למלכות אסא וכפי שכתוב בתחילת פרק ט"ז, אלא הכוונה למנין השנים שנחלקה המלוכה ליהודה וישראל.

פרק ט"ז.

{א} בשנת שלשים וָשש לְמַלְכוּת אֲסָא עָלָה בַעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל יְהוּדָה וַיָּבֹן אֶת הַרְמָה לְבִלְתִּי תֵת יוֹצֵא וְבֹא לְאֲסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה: {ב} וַיֵּצֵא אֲסָא כֶּסֶף וְזָהָב מֵאֲצֻרוֹת בַּיִת וְהָנָה וּבַיִת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל בֶּן הַדָּד מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב בְּדַרְמָשֶׁק לֵאמֹר: {ג} בְּרִית בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שְׁלַחְתִּי לְךָ כֶּסֶף וְזָהָב לְךָ הֲפֹר בְּרִיתְךָ אֶת בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֶה מֵעָלָי:

בפרק זה מתחיל לומר שבשנת שלושים ושש למלכות אסא היתה מלחמה עם בעשא מלך ישראל, אך זה לא יתכן כי בעת ההיא בעשא כבר מת, וההסבר הוא: בשנת שלושים ושש לחלוקת המלכות, שבע עשרה שנה לרחבעם, שלוש לאביה, וחמש עשרה לאסא, יוצא יחד שלושים ושש.

וכך נלמד: בשנת חמש עשרה למלכות אסא שהיא שנת שלושים ושש לקריעת הממלכה, יצא בעשא להלחם ביהודה והתחיל לבנות מגדל גבוה מול שערי ירושלים להשליך אבנים ליוצא ובא. ויתכן שכיוון שראה שרבים מעמו נפלו ביד אסא ורצה לעכב מעמו לעבור ליהודה, על כן בנה את הרמה לסגור את גבול ארצו שלא יוכלו לצאת ולבוא ליהודה.

וסיבב ה' שזה יהיה דווקא בשנת ל"ו לחלוקת המלוכה כנגד שלושים ושש שנה שהיה שלמה המלך חתן פרעה, שהרי ארבע שנים לאחר שמלך נשא את בת פרעה ומלך ארבעים שנה, ועתה צריך היה להיות שתחזור כל המלוכה לידי יהודה, ומפני שביקש אסא עזרה ממלך ארם לא חזרה המלכות ונשארה מחולקת.

הוציא אסא המלך כסף וזהב מאוצרות בית ה' ושלח לבן הַדָּד מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב בְּדַמְשֶׁק, וְכך אמר לו: אם התחברת לבעשא לעוזרו כי כרת עמך ברית, הרי כבר יש ברית ביני ובינך ובין אבי לאביך, ואם מפני ששלח לך כסף, הנה שלחתי לך כסף וזהב, לך, הֲפֹר בְּרִיתְךָ עִם בַּעֲשָׂא כְּדִי שִׁיפְסִיק לְהַלְחֵם נֹגְדִי.

{ד} וַיִּשְׁמַע בֶּן הַדָּד אֶל הַמֶּלֶךְ אֲסָא וַיִּשְׁלַח אֶת שְׂרֵי הַחַיִּלִּים אֲשֶׁר לוֹ אֶל עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּכּוּ אֶת עֵינֹן וְאֶת דָּן וְאֶת אֲבֵל מִיָּם וְאֶת כָּל מִסְכְּנוֹת עָרֵי נִפְתָּלִי: {ה} וַיְהִי כִּשְׁמַע בַּעֲשָׂא וַיִּחַדֵּל מִבְּנוֹת אֶת הַרְמָה וַיִּשְׁבֹּת אֶת מְלֹאכְתּוֹ: {ו} וְאֲסָא הַמֶּלֶךְ לָקַח אֶת כָּל יְהוּדָה וַיִּשְׂאוּ אֶת אֲבֵנֵי הַרְמָה וְאֶת עֲצֵיָהּ אֲשֶׁר בָּנָה בַּעֲשָׂא וַיָּבֹן בָּהֶם אֶת גִּבְעֵי וְאֶת הַמְצַפָּה:

שמע בן הַדָּד אל אסא המלך וישלח את שרי החיילים שלו⁸⁷ כי היו חייליו שם כדי לעזור לבעשא ועתה הם באו להלחם נגד בעשא ויכו את עיון ואת דן ואת אבל מים ואת כל ערי האוצרות שבנפתלי.

כאשר שמע זאת בעשא, עזב את תוכניתו לבנות את הרמה, השבית את המלאכה והלך להגן על עריו.

באו אסא וכל יהודה ונשאו את אבני הרמה ועציה שהביא בעשא לשם כדי לבנות את הרמה ובנו בהם את גבע ואת המצפה.

{ז} וּבָעֵת הַהִיא בָּא חֲנָנִי הַרְאָה אֶל אֲסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּהִשְׁעֲנֶךָ עַל מֶלֶךְ אֲרָם וְלֹא נִשְׁעַנְתָּ עַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל כֵּן נִמְלַט חַיִּל מֶלֶךְ אֲרָם מִיָּדְךָ: {ח} הֲלֹא הַכּוֹשִׁים וְהַלּוּבִים הָיוּ לְחַיִּל לְרֹב לְרֹכֵב וּלְפָרָשִׁים לְהַרְבֵּה מְאֹד וּבְהִשְׁעֲנֶךָ עַל יְהוָה נִתְּנָם בְּיָדְךָ: {ט} כִּי יְהוָה עֵינָיו מִשְׁטֹטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ לְהִתְחַזֵּק עִם לְבָבָם שְׁלָם אֵלָיו נִסְכַּלְתָּ עַל זֹאת כִּי מַעֲתָה יֵשׁ עִמָּךְ

⁸⁷ המלבי"ם מדייק זאת מכך שכתוב שרי חיילים ולא חיילים ומשמע שכבר היו שם חיילים והיה צריך רק לשלוח שרי חיילים שיפקדו עליהם.

מלחמות: {י} וַיִּכְעַס אֱסָא אֶל הָרָאָה וַיִּתְּנָהּ בֵּית הַמִּהְפֹּכֶת כִּי בָזַעַף עָמוּ עַל זֹאת וַיִּרְצֹץ אֱסָא מִן הָעַם בְּעֵת הַהִיא:

בעת ההיא בא חנני הרואה ואמר לאסא מלך יהודה: בגלל שנשענת על מלך ארם ולא נשענת על ה' אלוקיך, על כן הפסדת, שהרי לולא זאת היה מלך ישראל נלחם איתך עם מלך ארם ואתה היית מנצחם, עתה נמלטו ארם מידך.

ומדוע פנית לבקש עזרה מארם, והרי הכושים והלובים היו חיל יותר גדול ברכב ופרשים ונשענת על ה' ונתנם בידך. כי ה' עיניו משוטטות בכל הארץ למצוא את אלו שמתחזקים לבטוח בו ולעוזרם.

עכשיו בסכלות עשית שלא הבנת זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות.

הנביא, כמנהג הנביאים, לא נהג כבוד למלכות בעת אומרו דברי נבואה, ואסא כעס עליו ושם אותו בבית המהפכת – בית הסוהר (נקרא כך מלשון כפה בהיפוך אותיות שהרי זה בור).⁸⁸ וגם חלק מן העם שדיברו שהנביא צודק, רוצץ.

{יא} וְהִנֵּה דַבְּרֵי אֱסָא הָרֵאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הֵנָּם פְּתוּבִים עַל סֵפֶר הַמְּלָכִים לַיהוּדָה וַיִּשְׁרָאֵל:
{יב} וַיִּחַלֵּא אֱסָא בְּשָׁנַת שְׁלוֹשִׁים וַתִּשָּׁע לְמַלְכוּתוֹ בְּרַגְלָיו עַד לְמַעְלָה חָלָיו וְגַם בְּחָלָיו לֹא דָרַשׁ אֶת יְהוָה כִּי בְּרָפְאִים: {יג} וַיִּשְׁכַּב אֱסָא עִם אֲבֹתָיו וַיָּמָת בְּשָׁנַת אַרְבָּעִים וְאַחַת לְמַלְכוֹ:
{יד} וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּקִבְרֹתָיו אֲשֶׁר כָּרָה לוֹ בְּעִיר דָּוִד וַיִּשְׁכַּיְבֵהוּ בְּמִשְׁכַּב אֲשֶׁר מִלֵּא בְּשָׁמַיִם וּזְנִים מְרַקְחִים בְּמִרְקַחַת מַעֲשֵׂה וַיִּשְׁרְפוּ לוֹ שְׂרָפָה גְדוֹלָה עַד לְמָאֵד:

וכל דברי אסא הראשונים – לפני מעשה זה, והאחרונים – אחרי מעשה זה, כתובים בספר מלכי יהודה וישראל.

ובשנת שלושים ותשע למלכותו חלה אסא המלך ברגליו, ולמרות שדרש בה' עדיין לא היה שלם כי דרש ברופאים, ונחלה מדה כנגד מדה שהוא לא הלך להלחם נגד בעשא וארם רק שיחד את ארם להלחם נגד בעשא, ומפני כך חלה ברגליו, ועלתה מחלתו מרגליו לשאר גופו ונפטר בשנת ארבעים ואחת למולכו. ונראה מלשון הכתוב שאם היה דורש רק בה' היה נמצא לו רפואה להסיר ממנו חולי זה.

ויקברוהו בקבר שהכין לו בעיר דוד וישכיבוהו במשכב אשר מלא בבשמים מעורבבים במרקחת וישרפו לו בעת פטירתו שריפה גדולה עד מאוד של בשמים ומרקחות או כדרך המלכים ששורפים מטתו וכלי תשמישו.

⁸⁸ כי חשש מאנשים אלו כי הם דיברו בעד הנביא.

פרק י"ז.

{א} וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשֻׁפֵט בְּנוֹ תַחְתָּיו וַיִּתְחַזַּק עַל יִשְׂרָאֵל: {ב} וַיִּתֵּן חֵיל בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּתֵּן נְצִיבִים בְּאַרְצָה יְהוּדָה וּבְעָרֵי אֶפְרַיִם אֲשֶׁר לְכַד אֶסָּא אָבִיו: {ג} וַיְהִי יְהוָה עִם יְהוֹשֻׁפֵט כִּי הִלֵּךְ בְּדַרְכֵי דָוִד אָבִיו הָרֵאשֹׁנִים וְלֹא דָרַשׁ לְבַעֲלִים: {ד} כִּי לֹאֲלֹהֵי אָבִיו דָּרַשׁ וּבְמִצְוֹתָיו הִלֵּךְ וְלֹא כָּמַעֲשֵׂה יִשְׂרָאֵל: {ה} וַיִּכֶן יְהוָה אֶת הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ וַיִּתֵּנוּ כָּל יְהוּדָה מִנְחָה לַיהוֹשֻׁפֵט וַיְהִי לוֹ עֶשֶׂר וְכַבּוּד לָרֶב: {ו} וַיִּגְבַּה לְבוֹ בְּדַרְכֵי יְהוָה וְעוֹד הִסִּיר אֶת הַבָּמוֹת וְאֶת הָאֲשֵׁרִים מִיְהוּדָה: וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשֻׁפֵט בְּנוֹ תַחְתָּיו וַעֲשֵׂה תַחְבּוּלוֹת לַהֲתַחַזֵּק בַּמְּלוּכָה וְשֵׁם חֵיל בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת לְשִׁמְרָם וּלְחַזְקָם, וּבִשְׂאֵר אֶרֶץ יְהוּדָה וְעָרֵי אֶפְרַיִם שִׁכְּבַשׁ אֶסָּא אָבִיו מִיָּמֵינוּ נְצִיבִים – פְּקִידִים.

ויהי ה' עם יהושפט שהלך⁸⁹ בדרכי דוד הראשונים ולא כמעשי דוד האחרונים במעשה בת-שבע או שהפירוש הוא שהלך בדרכי דוד הראשונים ולא כשלמה שנשיו הטו לבבו ולא כרחבעם שבסוף עזב תורת ה' ולא כאביו שלא היה ליבו שלם, אלא היה שלם כדוד. ועוד הסבר שהצדקות זה לפי ערך הדור שבדור ההוא כל מי שלא עבד ע"ז אמרו עליו שהולך בדרכי דוד, אבל יהושפט באמת הלך בדרכי דוד ולא דרש לבעלים לעולם ולא שבדק וכשמצא שאין בהם כלום עבד את ה' אלא תמיד עבד את ה' והלך במצוותיו.

וה' הכין את הממלכה בידו⁹⁰ שעשה שיהיו כולם עשירים ומוצלחים ועל ידי זה נתנו מנחה ליהושפט מחמת עושרם וכך היה לו עושר וכבוד לרוב.

ויגבה ליבו בדרכי ה' ולא גבה ליבו בעושרו וכבודו כי כל העושר לא נחשב בעינינו מאומה מול דרכי ה' ולא רק שהוא עצמו הלך בדרכי ה' אלא שהוסיף להכריח את יהודה לעבוד את ה' והסיר את הבמות והאשרים מיהודה.

{ז} וּבִשְׁנַת שְׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ שָׁלַח לְשָׂרָיו לְבֹן חֵיל וּלְעַבְדָּיָה וּלְזַכְרְיָה וּלְנִתְנָאֵל וּלְמִיכָהוּ לְלַמַּד בְּעָרֵי יְהוּדָה: {ח} וְעַמְהֶם הַלְוִיִּם שָׁמְעִיהוּ וַנִּתְנַהּוּ וַיִּבְדְּיָהוּ וַעֲשֵׂהָאֵל (ושמרמות) וּשְׁמִירְמוֹת וַיְהוֹנָתָן וַאֲדֹנְיָהוּ וְטוֹבִיָּהוּ וְטוֹב אֲדוֹנְיָה הַלְוִיִּם וְעַמְהֶם אֲלִישַׁמֶע וַיְהוֹרָם הַכֹּהֲנִים: {ט} וַיִּלְמְדוּ בַּיהוּדָה וְעַמְהֶם סֵפֶר תּוֹרַת יְהוָה וַיִּסְּבוּ בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה וַיִּלְמְדוּ בָּעָם:

בשנת שלוש למולכו שלח את שריו בן חיל, עבדיה, זכריה, נתנאל ומיכיהו, ללמד תורה בערי יהודה. אליהם נלוו הלוויים שמעיהו, נתניהו, זבדיהו, עשהאל, שמרימות, יהונתן, אדניהו, טוביה וטוב אדוניה, ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים, כי על הכהנים והלוויים מוטל התפקיד להורות את העם תורה, והשרים נלוו אליהם כדי שישמעו להם, וכמו שכתוב שופטים ושוטרים תתן לך – שופטים להורות את הדין ושוטרים להכריח ולכפות לקיים את הדין.

והם הסתובבו בכל ערי יהודה ולימדו את כל העם הקטנים והגדולים את ספר תורת ה'.

{י} וַיְהִי פַחַד יְהוָה עַל כָּל מַמְלָכוֹת הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר סְבִיבוֹת יְהוּדָה וְלֹא נִלְחְמוּ עִם יְהוֹשֻׁפֵט: {יא} וּמִן פְּלִשְׁתִּים מְבִיאִים לַיהוֹשֻׁפֵט מִנְחָה וְכֶסֶף מִשָּׂא גַם הָעֲרֵבִיאִים מְבִיאִים לוֹ צֹאן אֵילִים שְׂבַעַת אֲלָפִים וּשְׂבַע מֵאוֹת וַתִּיָּשִׁים שְׂבַעַת אֲלָפִים וּשְׂבַע מֵאוֹת: {יב} וַיְהִי יְהוֹשֻׁפֵט הִלֵּךְ וַגְּדַל עַד לְמַעְלָה וַיִּכֶן בַּיהוּדָה בִּיָּרְנִיּוֹת וְעָרֵי מִסְכְּנוֹת: {יג} וּמְלָאכָה רַבָּה הָיָה לוֹ בְּעָרֵי יְהוּדָה וְאֲנָשֵׁי מַלְחָמָה גְבוּרֵי חֵיל בִּירוֹשָׁלַם:

⁸⁹ דרכי דוד אביו פירושו ראש שושלת המלוכה ואין הלשון אביו כפשוטו. ומסבירים המפרשים האם הכוונה כמעשי דוד עצמו הראשונים והאחרונים או שהכוונה היא להשוות ולומר שהיה כדוד ולא כשאר המלכים.

⁹⁰ ובוה יובן כיצד נאמר ויתנו כל יהודה מנחה ליהושפט.

ובגלל שליהושפט היתה יראת שמים זה השפיע על עמו וזה השפיע שהיה פחד ה' על כל ממלכות הארצות שסביבות יהודה ולא נלחמו ביהושפט.

והפלישתים עוד הוסיפו והביאו ליהושפט מנחה והרבה כסף שמשאו רב וגם הערביים מביאים לו שבעת אלפים ושבע מאות צאן אילים ושבעת אלפים ושבע מאות תישים.

וכך המשיך יהושפט לעלות עד שהגיע לקצה המעלה, ויבן ביהודה ארמונות וערי אוצרות. ובעוד שמלך חלש יבנה ערי מסכנות קרוב לעיר מלכותו ואת חייליו ישים סמוך לגבול, אך הוא עשה הפוך בנה ביהודה וחייליו עמו בירושלים.

{יד} וְאֵלֶּה פְּקֻדֹתַם לְבַיִת אֲבוֹתֵיהֶם לַיהוּדָה שְׁרֵי אֲלָפִים עֲדָנָה הַשָּׁר וְעַמּוֹ גְבוּרֵי חֵיל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֲלָף: {טו} וְעַל יָדוֹ יְהוֹחָנָן הַשָּׁר וְעַמּוֹ מֵאוֹתֵים וּשְׁמוֹנִים אֲלָף: {טז} וְעַל יָדוֹ עֲמַסְיָה בֶן זְכָרְיָה הַמִּתְנַדֵּב לַיהוָה וְעַמּוֹ מֵאוֹתֵים אֲלָף גְבוּרֵי חֵיל: {יז} וּמִן בְּנֵימָן גְבוּרֵי חֵיל אֲלֻדָּע וְעַמּוֹ נֶשְׁקֵי קֶשֶׁת וּמִגֹּן מֵאוֹתֵים אֲלָף: {יח} וְעַל יָדוֹ יְהוֹזָבָד וְעַמּוֹ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים אֲלָף חֲלוּצֵי צָבָא: {יט} אֵלֶּה הַמְּשֻׁרְתִים אֵת הַמֶּלֶךְ מִלְּבַד אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ בְּעָרֵי הַמְּבָצָר בְּכָל יְהוּדָה:

וזה מספר אנשי החיל שהיו ליהודה. ומחולקים לשלושה בתי אב – פרץ, זרח ושלה. עדנה השר היו עמו שלוש מאות אלף חיילים, יהוחנן השר סמוך לו במעלה עם מאתים ושמונים אף חיילים, וסמוך לו במעלה עמסיה בן זכרי⁹¹ שהיה דרכו להתנדב הרבה נדבות לה' עם מאתיים אלף גיבורי חיל.

ומבנימין היה אלידע ממונה ועמו מאתיים אלף חמושים בקשת ומגן, וסמוך לו במעלה היה יהוזבד ועמו מאה ושמונים אלף חמושים ללכת לצבא המלחמה. ומלבדם היו חיילים ששם המלך בערי המבצר שביהודה.

וסופר כל זאת כדי להראות כמה התרבו יהודה כשהלכו בדרך ה' שהרי אצל אביה היו רק ארבע מאות אלף ועתה היו מליון ומאה ששים אלף חוץ מהמשרתים בערי המבצר.

⁹¹ זה ההסבר מדוע נקרא שמו המתנדב לה'.

פרק י"ח.

{ א } וַיְהִי לַיהוֹשֻפֵט עֶשֶׂר וּכְבוֹד לְרַב וַיִּתְחַתֵּן לְאַחָאָב : { ב } וַיֵּרֶד לְקֶץ שָׁנִים אֶל אַחָאָב לְשִׁמְרוֹן וַיִּזְבַּח לוֹ אַחָאָב צֹאן וּבָקָר לְרַב וְלָעַם אֲשֶׁר עִמּוֹ וַיְסִיתֵהוּ לַעֲלוֹת אֶל רְמוֹת גִּלְעָד : { ג } וַיֹּאמֶר אַחָאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוֹשֻפֵט מֶלֶךְ יְהוּדָה הֲתִלְךָ עִמִּי רְמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר לוֹ כְּמוֹנִי כְמוֹךָ וַיַּעֲמֵךְ עִמִּי וַעֲמֵךְ :

⁹² למרות שבנה הרבה והוציא הוצאות, היה יהושפט עשיר מאוד וחיתן את בנו יהורם עם בתו של אחאב מלך ישראל.

לאחר הרבה שנים (בשנה שבע עשרה למלכותו) ירד יהושפט לשומרון לבקר את אחאב, ואחאב הכין לו ולמלווים שלו ⁹³ סעודה גדולה של צאן ובקר ורצה להראות בזה את ידידותו וחשב ⁹⁴ שדרך הסעודה יוכל לשכנעו לעזור לו לעלות לכבוש את רמות גלעד. שאל אחאב את יהושפט "התלך עמי לכבוש את רמות גלעד" שזה המקום ששם שם יעקב אבינו את אבניו וקרא לו גלעד. ענה לו יהושפט "כמוני כמוך וכעמך עמי ונצא אתך למלחמה".

{ ד } וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻפֵט אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל דָּרָשׁ נָא כִּיּוֹם אֶת דְּבַר יְהוָה : { ה } וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַנְּבָאִים אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲנִלְךָ אֶל רְמֹת גִּלְעָד לְמִלְחָמָה אִם אֶחָדָל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים בְּיַד הַמֶּלֶךְ :

אמר לו יהושפט: "גם אם תמיד לא דרשת בה' לפני שעשית פעולות כאלו, עתה אולי הגיע הזמן שתדרוש בה'".

קיבץ מלך ישראל ארבע מאות נביאים ושאל אותם האם ללכת להלחם ברמות גלעד או לחדול, ואמרו לו כולם "עלה וה' יתנם ביד המלך". ויש מחלוקת האם היו נביאי אמת או לא. רש"י אומר שהיו נביאי אמת והוכחה לכך שהרי אח"כ כתוב שהרוח אמרה שהיא תהיה לרוח שקר ומשמע שסתם כך הם אמת, ובמצודת דוד כתוב שהיו נביאי בעל.

{ ו } וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻפֵט הֲאִין פֶּה נְבִיא לַיהוָה עוֹד וַנְּדַרְשֶׁה מֵאֲתוֹ : { ז } וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוֹשֻפֵט עוֹד אִישׁ אֶחָד לְדָרוֹשׁ אֶת יְהוָה מֵאֲתוֹ וְאֲנִי שֹׁנֵאתִיהוּ כִּי אֵינְנוּ מִתְנַבְּא עֲלֵי לְטוֹבָה כִּי כָל יָמָיו לָרַעָה הוּא מִיְכִיָּהוּ בֶן יִמְלָא וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻפֵט אֶל יִמְלָא וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל סָרִיס אֶחָד וַיֹּאמֶר מֵהָר (מִיכָהוּ) מִיְכִיָּהוּ בֶן יִמְלָא :

יהושפט לא הסתפק בנבואתם ושאל האם יש נביא אחר שהרי כולם התנבאו בסגנון אחד ואמר: "מקובלני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד".

אמר מלך ישראל ליהושפט, יש כאן עוד נביא אחד ושמו מיכיהו בן ימלא ואני שונא אותו כי איננו מתנבא עלי לטובה וכל ימיו מדבר עלי רעה.

אמר לו יהושפט אל ידבר המלך כן שהרי הדברים שישים ה' בפיו זאת ידבר .

קרא מלך ישראל לסריס אחד וציוה להביא מהר את מיכיהו בן ימלא, ⁹⁵ וכתוב בלי יו"ד כי קרא לו דרך בזיון בשם אחר.

⁹² כיוון שהיה קשה למפרשים מדוע חזר הכתוב לומר שהיה לו עושר וכבוד לרוב מוכרח להיות שבא ללמדנו דבר מה ועל כן מפרשים שההדגשה היא שלמרות שהוציא הרבה נשאר עשיר גדול.

⁹³ הגמרא בחולין דנה באריכות בנושא זה כיצד אכלו מהסעודה שהכין להם וסמכו על שחיתתו ומאירכיים להוכיח מלשון הכתובים לכאן ולכאן {הרי לא ניתן דברי הימים אלא לידרש} ומעלים הצעות שיהושפט לחא אכל או שהביא שוחטים משלו עיי"ש דף ד'.

⁹⁴ שהסעודה מקרבת בין הלבבות וניכר שבזה רצה להסיתו שהרי נאמר ויזח לו.. צאן ובקר לרב.

⁹⁵ ולמדנו שתוספת יו"ד מראה לשון חשיבות וכבוד ואילו בהשמטתה הוא מדרך הזילזול.

{ ט } ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים איש על כסאו מלבשים בגדים וישיבים בגרן פתח שער שמרון וכל הנביאים מתנבאים לפניהם: { י } ויעש לו צדקיהו בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר יהוה באלה תנגח את ארם עד פלותם: { יא } וכל הנביאים נבאים בן לאמר עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד המלך:

כל המעמד הזה היה בגורן, שם ישבו מול שער שומרון ומלך ישראל ומלך יהודה ישבו עם בגדי מלכותם וכל הנביאים מתנבאים לפניהם. וסיפר זאת כדי לומר שבין הקהל שסבב אותם היו מרגלים של מלך ארם שאם היו מתוועדים בתוך העיר לא היה אפשרות שמרגל יעמוד שם בלי שיבחינו בו.

וצדקיהו בן כנענה עשה לו קרני ברזל ואמר "כה אמר ה' באלה תנגח את ארם עד כלותם". וגם כל הנביאים נבאים ואומרים עלה לרמות גלעד ותצליח וה' יתנם ביד המלך.

{ יב } והמלאך אשר הלך לקרא למיכיהו דבר אליו לאמר הנה דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך ויהי נא דברך כאחד מהם ודברת טוב: { יג } ויאמר מיכיהו חי יהוה כי את אשר יאמר אלהי אתו אדבר: { יד } ויבא אל המלך ויאמר המלך אליו מיכה הנלך אל רמת גלעד למלחמה אם אחדל ויאמר עלו והצליחו ונתנו בידכם: { טו } ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יהוה:

השליח שהלך לקרוא למיכיהו אמר לו בדרכם: כל הנביאים דיברו טוב על המלך תהיה גם אתה כאחד מהם ותדבר טוב. אמר מיכיהו: בשבועה אומר אני שרק מה שיאמר אלוקי אותו אדבר.

כאשר באו לפני המלך שואל אותו אחאב: מיכה, האם נלך למלחמה ברמות גלעד אם לאו. ענה מיכיהו: עלו והצליחו ויתנם בידכם. ואמר זאת בהיתול וצחוק כאילו כמו כל דברי הנביאים, או שאמר בלשון ברכה יה"ר שתצליחו.

רגז עליו מלך ישראל ואמר לו: כבר מספר פעמים השבעתי אותך שתאמר רק נבואת אמת בשם ה' ולא דברי היתול או ברכה.

{ טז } ויאמר ראיתי את כל ישראל נפוצים על ההרים כצאן אשר אין להן רעה ויאמר יהוה לא אדנים לאלה ושובו איש לביתו בשלום: { יז } ויאמר מלך ישראל אל יהושפט הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כי אם לרע: { יח } ויאמר לכן שמעו דבר יהוה ראיתי את יהוה יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמואלו: { יט } ויאמר יהוה מי יפתה את אחאב מלך ישראל ויעל ויפל ברמות גלעד ויאמר זה אמר ככה וזה אמר ככה: { כ } ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר אני אפתנו ויאמר יהוה אליו במה: { כא } ויאמר אצא והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן: { כב } ועתה הנה נתן יהוה רוח שקר בפי נביאיך אלה ויהוה דבר עליך רעה:

ויאמר מיכיהו: ראיתי את כל ישראל מתפזרים על ההרים כצאן אשר אין להם רועה וזה סימן שהרועה נהרג, והכוונה לאחאב שיהרג וה' אמר שכל העם ישובו בשלום לביתם.

אמר מלך ישראל ליהושפט: הלא אמרתי לך שהוא לא יתנבא עלי טוב אלא רע.

המשיך מיכיהו לומר, שמעו דבר ה', ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו, ולא שיש ימין ושמאל אצל ה' אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה. אמר ה', מי יפתה את אחאב מלך ישראל שיעלה למלחמה ויפול ברמות גלעד, וכל אחד אמר את דברו באיזה אופן יפותה.

יצאה רוחו של ⁹⁶ נבות היזרעאלי מבין כל צבא השמים ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו, ויאמר ה' אליו במה, ויאמר הרוח אלך להיות רוח שקר בפי כל נביאיו וכך יתפתה ללכת למלחמה. ויאמר ה' תפתה ותוכל לו, וכדי לזרזו שימהר לעשות כן אמר לו צא ועשה כן.

סיים מיכיהו את דבריו ואמר, והנה עכשיו נתן ה' רוח שקר בפי נביאיך והם אומרים עליך דברים טובים, אבל האמת היא שה' דבר עליך רעה ואני אדבר בשם ה'.

{ כג } ויגש צדקיהו בן כנענה וינך את מיכיהו על הלחי ויאמר אי זה הדרך עבר רוח יהוה מאתי לדבר אתך: { כד } ויאמר מיכיהו הנך ראה ביום ההוא אשר תבוא חדר בחדר להחבא: { כה } ויאמר מלך ישראל קחו את מיכיהו והשיבבו אל אמון שר העיר ואל יואש בן המלך: { כו } ויאמרתם כה אמר המלך שימו זה בית הפלא והאכלהו לחם לחץ ומים לחץ עד שובי בשלום: { כז } ויאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום לא דבר יהוה בי ויאמר שמעו עמים כלם:

ניגש צדקיהו בן כנענה למיכיהו ונתן לו סטירה על הלחי ואמר לו: באיזה דרך עבר רוח ה' ממני לדבר איתך.

אמר מיכיהו: עוד תראה, ביום שזה יקרה ואחאב ימות תחביא את עצמך בחדר לפניס מחדר מחשש שיהרגוך כי אתה הסיבה לכל זה.

ציוה מלך ישראל לקחת את מיכיהו ולהשיבו אל אמון שר העיר ואל יואב בן המלך, וציוה על השומרים לומר להם לשים אותו בבית הסוהר ושיתנו לו רק לחם ומים לחץ – בצמצום, כדי להחיות את נפשו עד שישוב המלך בשלום מהמלחמה.

לפני שלקחוהו אמר מיכיהו למלך ישראל אם תשוב בשלום אז תוכל לומר שה' לא דיבר אלי, והוסיף ואמר: שמעו עמים כולם, כלומר שמעו את דברי כל השבטים, שכל שבט קרוי עם.

במלחמה { כח } ויעל מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה אל רמת גלעד: { כט } ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובוא במלחמה ואתה לבש בגדיך ויתחפש מלך ישראל ויבאו במלחמה: { ל } ומלך ארם צנה את שרי הרקב אשר לו לאמר לא תלחמו את הקטן את הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו:

עלו מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה אל רמות גלעד, ומלך ישראל אמר ליהושפט, הרי אם נחשוש לדברי מיכיהו הרי שרק לי יש חשש שיהרגוני וגם יש חשש שמלך ארם שמע את הדברים, על כן אתחפש ולא אהיה בבגדי מלכות, אבל אתה יכול להשאר עם בגדי מלכות.

מלך ארם שמע ממרגליו את דברי הנביא והאמין להם, ועל כן ציוה את שרי הרכב שלו שלא ילחמו באיש לא בחיל פשוט ולא במפקדים, אלא במלך ישראל לבדו.

{ לא } ויהי כראות שרי הרקב את יהושפט והמה אָמרו מלך ישראל הוא ויסבו עליו להלחם ויזעק יהושפט ויהנה עזרו ויסיתם אלהים ממנו: { לב } ויהי כראות שרי הרקב כי לא היה מלך ישראל וישובו מאחריו:

בעת המלחמה ראו שרי הרכב של ארם את יהושפט וכיוון שהיה בבגדי מלכות עמדו עליו להורגו. זעק יהושפט וה' עזרו והם עזבוהו.

⁹⁶ במלכים מסופר שאחאב חמד את נחלת אבותיו של נבות { ששמו רומז בקיצור למילים נחלת אבות } ונבות לא מתרצה לו, על כן אירגנה איזבל אשתו של אחאב משפט שקר על מנת להרוג את נבות כדי שאחאב יקח את הנחלה. כאשר בא אחאב לקחתה חיכה לו אליהו הנביא שקיללו ואמר לו הרצחת גם ירשת, עיי"ש פרק כא'.

וכיצד ידעו שאין הוא מלך ישראל? כאשר זעק יהושפט, באו חיילותיו לעוזרו והם נשאו דגל של יהודה עם צורת האריה וארם הבינו שזהו מלך יהודה.

{לג} וְאִישׁ מִשָּׁדַךְ בִּקְשָׁתָהּ לְתַמּוֹ וַיֵּן אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשְּׂרִיָּן וַיֹּאמֶר לְרֶכֶב הַפָּדַי (ידיך) יָדָךְ וְהוֹצֵאתָנִי מִן הַמַּחֲנֶה כִּי הִחֲלִיתִי: {לד} וַתַּעַל הַמֶּלֶחְמָה בַּיּוֹם הַהוּא וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיָה מַעֲמִיד בְּמִרְכָּבָה לְכַח אֲרָם עַד הָעָרֶב וַיָּמָת לָעֵת בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ:

ואיש אחד, י"א ממחנה ישראל וי"א ממחנה ארם {ואותם המפרשים כך אומרים שהוא נעמן שר צבא ארם עליו מסופר במלכים שהיה מצורע ושם אומר עליו הכתוב שהוא עשה תשועה לארם}, משך בקשת וירה חץ ונכנס החץ בדיוק בין השריון של אחאב כי השריון עשוי מברזל והוא עשוי נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים שהם סותמים את נקבי השריון, ובין הקשקשים לשריון נכנס החץ, ואמר אחאב לרכב שישוב לאחור מן המערכות הראשונות ויעמוד במערכות האחרונות, ולא סיפר לו שנפצע כדי שלא להבעיתו ויכנס פחד לכולם וינוסו מן המלחמה.

המלחמה נמשכה כל אותו היום, מערכה מול מערכה, ומלך ישראל עמד חוץ למחנה על מרכבתו שיראוהו כולם⁹⁷ כי אם ירגישו אנשיו שנפגע וינוסו, והרי תחילת נפילה – ניסה.

ולעת ערב כאשר שקעה השמש מת מלך ישראל.

⁹⁷ על כן היה מעמיד במרכבה כל זמן הלחימה שיראוהו אנשיו.

פרק י"ט.

{א} וַיֵּשֶׁב יְהוֹשֻפֵט מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶל בֵּיתוֹ בְּשָלוֹם לִירוּשָׁלַם : {ב} וַיֵּצֵא אֶל פְּנֵיו יְהוּא בֶן חַנְנִי הַחִזְהָ וַיֹּאמֶר אֶל הַמֶּלֶךְ יְהוֹשֻפֵט הֲלָרָשָׁע לַעֲזֹר וּלְשֹׁנָאֵי יְהוָה תֵּאָהָב וּבִזְאֵת עֲלֶיךָ קֶצֶף מִלְפָנַי יְהוָה : {ג} אָבָל דְּבָרִים טוֹבִים נִמְצְאוּ עִמָּךְ כִּי בַעֲרַתְּ הָאֲשֵׁרוֹת מִן הָאָרֶץ וְהִכִּינוֹתָ לְבַבְךָ לַדְרֹשׁ הָאֱלֹהִים :

כאשר שב יהושפט בשלום מן המלחמה לביתו שבירושלים, יצא מולו יהוא בן חנני החוזה ואמר למלך: האם לרשע כמו אחאב תעזור ואת שונאי ה' תאהב, והרי נאמר, ומשנאיך ה' אשנא, והיה ראוי שתשנא את אחאב, ומפני כך יש עליך קטרוג שתיפול בחרב. אך המלאך המליץ לזכות מצא עליך דברים טובים שבערת את האשרות מן הארץ וגם הכנת לבבך לדרוש אלוקים.

{ד} וַיֵּשֶׁב יְהוֹשֻפֵט בִירוּשָׁלַם וַיֵּשֶׁב וַיֵּצֵא בְעַם מִבְּאֵר שֶׁבַע עַד הַר אֶפְרַיִם וַיֵּשִׁיבֵם אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם : {ה} וַיַּעֲמֵד שֹפְטִים בְּאָרֶץ בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת לְעִיר וָעִיר :

וישב יהושפט בירושלים,⁹⁸ כלו' נמנע יותר מללכת לבית אחאב והחל לצאת אל העם מבאר שבע עד הר אפרים להשיבם אל ה' אלוקי אבותיהם. והעמיד שופטים בארץ בכל ערי יהודה,⁹⁹ וזאת כיוון שראה שלא באה אליו הרעה מפני שביער את האשרים. מה מצא כתוב סמוך לו? שופטים ושוטרים תיתן לך בכל שעריך ועל כן מיד העמיד שופטים. ובתחילה העמיד שופטים מוחזקים בערים הבצורות ואחר כך העמיד שופטים שאינם מוחזקים בעיירות שאינם בצורות לפי שהם יראים יותר להיות סרבנים לדין מאלו הדרים בערי מבצר.

{ו} וַיֹּאמֶר אֶל הַשֹּפְטִים רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפָטוּ כִּי לַיהוָה וְעַמְּכֶם בְּדָבָר מִשְׁפָּט : {ז} וְעַתָּה יְהִי פֶחַד יְהוָה עֲלֵיכֶם שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ כִּי אֵין עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עֲוֹלָה וּמִשְׁאָ פָנִים וּמִקַּח שֹׁחַד :

אמר יהושפט אל השופטים: תבדקו היטב כיצד אתם שופטים, כי המשפט שאתם עושים הוא לא לאדם, כלומר, אינכם עומדים לשפוט במקום אדם, אלא אתם שופטים על פי המשפט של ה' יתברך, ובמשפט אינכם שם לבד עם הבעל דין כי אלוקים ניצב בעדת א-ל.

ועל כן צריך פחד ה' להיות עליכם, ואם שיניתם את הדין לטובת עשיר או אוהבכם כאילו נטלת נכסים משל בוראך. על כן שמרו מצוות לא תעשה, כגון לא תקח שוחד, ועשו מצוות עשה, כגון בצדק תשפוט. וכיוון שה' עמכם במשפט ואין עם ה' עולה ומשא פנים ומקח שוחד, כך צריכים אתם לנהוג.

{ח} וְגַם בִירוּשָׁלַם הָעָמִיד יְהוֹשֻפֵט מִן הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים וּמִרְאֵשֵׁי הָאֲבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט יְהוָה וְלָרִיב וַיֵּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם : {ט} וַיֵּצֵאוּ עֲלֵיהֶם לְאֹמֶר כֹּה תַעֲשׂוּן בִּירְאֵת יְהוָה בְּאַמוּנָה וּבְלִבָּב שְׁלָם : {י} וְכָל רִיב אֲשֶׁר יִבֹּא עֲלֵיכֶם מֵאֲחֵיכֶם הִישָׁבִים בְּעָרֵיהֶם בֵּין דָּם לְדָם בֵּין תוֹרָה לְמִצְוָה לְחֻקִּים וּלְמִשְׁפָּטִים וְהִזְהַרְתֶּם אֹתָם וְלֹא יֵאָשְׁמוּ לַיהוָה וְהָיָה קֶצֶף עֲלֵיכֶם וְעַל אֲחֵיכֶם כֹּה תַעֲשׂוּן וְלֹא תֵאָשְׁמוּ :

למרות שיהושפט גר בירושלים, העמיד גם בה שופטים מן הלוויים והכהנים מראשי האבות שישפטו בדברים שבין אדם למקום ובדברים שבין אדם לחבירו, ובכל עיר העמיד סנהדרין קטנה ובירושלים סנהדרין גדולה. (משפט נאמר על דיני ממונות, וריב נאמר על דיני נפשות).

⁹⁸ כי יש כפל לשון שכבר נאמר וישב וכאן נאמר שוב וישב...וישב והכוונה היא שישב בירושלים ולא יצא שוב לאחאב.

⁹⁹ וכבר אמרו חז"ל שדיה היא הזכות של מינוי דיינים שישפטו משפט צדק כדי שישבו ישראל לבטח בארצם.

ציוה יהושפט את שופטי ירושלים שלא יעברו על לא תעשה ויעשו את המשפט ביראת ה', באמונה ובלב שלם בלי פניות.

¹⁰⁰ כתוב בפסוק וישבו ירושלים, כי עד שלא מינה שופטים בכל הערים עדיין היה יהושפט יוצא ובא, ועתה שב לירושלים. או שהכוונה שבשביל לשכת הגזית – הסנהדרין גדולה אסף מכל קצוות הארץ את השופטים המיוחדים ביותר. (ורד"ק מפרש שאותם אנשים שמינה שיצאו למנות שופטים בכל עיר שבו לירושלים.)

וכל ריב שיבוא עליכם מהשופטים היושבים בעריהם והם לא ידעו בין דם שוגג לדם מזיד, או הוראה של מצוה שבין אדם למקום, או במצוות מעשיות, או בחוק שהן מצוות בלי טעם, או במשפטים שבין אדם לחבירו, תזהירו אותם לעשות ככל שתאמרו להם כי אם לא תאמרו להם יהיה הכעס עליכם, ואם תאמרו ותזהירו ¹⁰¹ לא יהיה בכם אשם כי אתם את שלכם עשיתם.

{ יא } וְהִנֵּה אֲמַרְיָהוּ כִּהְיָה הָרֹאשׁ עֲלֵיכֶם לְכָל דְּבַר יְהוָה וְיִבְדְּיָהוּ בֶן יִשְׁמַעֵאל הַנְּגִיד לְבֵית יְהוּדָה לְכָל דְּבַר הַמֶּלֶךְ וְשֹׁטְרִים הַלְוִיִּם לְפָנֶיכֶם חִזְקוּ וַעֲשׂוּ וְיְהִי יְהוָה עִם הַטּוֹב :

ומעל השופטים היה ממונה אמריהו כהן הראש, שאותו יכולים השופטים לשאול במה שקשה להם, ואת זבדיהו בן ישמעאל הנגיד לבית יהודה אפשר לשאול בנוגע לחוק המלוכה, והלוויים שוטרים לכפות לעשות את דברי המשפט, והי' יהיה עם העושה טוב וישר. כה היו דברי יהושפט לשופטים.

¹⁰⁰ שוב נלמד זאת מפני שנאמר קודם לכן ששב לירושלים ומפני מה נאמר שוב? אלא כדי ללמדנו שלא שב עד שלא מינה דיינים.

¹⁰¹ שכך הוא במצוות מחאה שאם היה יכול למחות באנשי העיר ולא מיחה, נתפס בעוון העיר.

פרק כ'.

{א} וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְנֵי מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן וַעֲמָהֶם מִהַעֲמוּנִים עַל יְהוֹשֻׁפֵּט לְמַלְחָמָה:
{ב} וַיָּבֹאוּ וַיִּגִּידוּ לַיהוֹשֻׁפֵּט לֵאמֹר בֹּא עִלֶיךָ הַמּוֹן רַב מֵעֵבֶר לִים מְאָרֶם וְהִנֵּם בְּחֻצוֹן תְּמָר הִיא
עַיִן גָּדִי: {ג} וַיֵּרָא וַיִּתֵּן יְהוֹשֻׁפֵּט אֶת פָּנָיו לְדְרוֹשׁ לִיהוָה וַיִּקְרָא צוֹם עַל כָּל יְהוּדָה: {ד} וַיִּקְבְּצוּ
יְהוּדָה לְבַקֵּשׁ מִיְהוָה גַּם מִכָּל עָרֵי יְהוּדָה בָּאוּ לְבַקֵּשׁ אֶת יְהוָה: {ה} וַיַּעֲמֵד יְהוֹשֻׁפֵּט בְּקַהֲל
יְהוּדָה וַיְרוֹשְׁלֵם בְּבֵית יְהוָה לִפְנֵי הַחֲצַר הַחֲדָשָׁה:

לאחר כל זאת באו בני מואב ובני עמון ומהעמונים להלחם ביהושפט. והעמונים הללו¹⁰² יש מספר שיטות מי הם, יש האומרים שזה שם של אומה או שהיו אלו יושבי שער שהיו תחת יד יהודה והתחפשו כדי שלא יכירום בני ישראל. ובמדרש אמרו שאלו הם העמלקים ששינו כסותם ולשונם.

ובאו ואמרו ליהושפט באו עליך המון רב להלחם עליך והם כבר קרובים שהם בחצוון תמר היא עין גדי,¹⁰³ וכיוון שהמגיד לא ידע מאיזה אומה הם אמר שהם מארם.

וירא יהושפט ומיד שם בטחונו לדרוש בה' והכריז על צום לכל יהודה. ויקבצו יהודה לבקש עזר מה' ולא רק מיושבי ירושלים באו אלא מכל ערי יהודה נקבצו. ויהושפט עמד בקהל יהודה וירושלים בבית ה' בחצר החדשה (ויתכן שתיקנו וחיידשו את הבנין ועל כן נקראה החדשה). (ומכך שכתוב קהל על יהודה נלמד מכך שכל שבט לבד קרוי קהל, ומכאן נלמד שכל שבט מקריב פר העלם דבר של ציבור.)

{ו} וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא אַתָּה הוּא אֱלֹהִים בְּשֵׁמִים וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכָל מַמְלָכוֹת
הַגּוֹיִם וּבִגְדֶיךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וְאִין עִמָּךְ לְהַתִּיצֵב: {ז} הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרֵשֶׁת אֶת יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ
הַזֹּאת מִלִּפְנֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְתִתְּנָה לְזֶרַע אַבְרָהָם אֹהֶבְךָ לְעוֹלָם:

ויאמר יהושפט: "ה' אלוקי אבותינו, הלא אתה הוא אלוקים בשמים ואין אפשרות שיתגברו נגד רצונך, ואתה מושל בכל ממלכות הגויים, והם מצד עצמם אין להם גבורה ובידך כוח וגבורה שכל כוח שיש ביד נמצא זה מידך ואין עמך להתיצב, ואין כל בריה יכולה לעמוד נגדך שאתה יכול לא לתת להם מכוחך יותר שום כוח ושוב לא יוכלו לעמוד כלל.

הלא אתה אלוקינו הורשת את יושבי הארץ הזאת מלפני ישראל, ולפיכך עליך להחזיקה בידם ולגרש את העמים. מפני שמלך, ואפילו סתם אדם שנתן מתנה לאוהבו ובא אחר וגזלה, עושה מעשה על מנת להציל את מתנתו. ואי אפשר לומר שהשתנו ישראל וממילא המתנה כבר לא מגיעה להם מפני שנתת את הארץ לזרע אברהם אוהבך לעולם שהארץ ניתנה מצד הבטחה לאברהם ולא כמתנה על מעשה שעשו.

{ח} וַיִּשְׁבּוּ בָהּ וַיִּבְנוּ לָךְ בָּהּ מִקְדָּשׁ לְשִׁמְךָ לֵאמֹר: {ט} אִם תִּבּוֹא עָלֵינוּ רָעָה חָרֵב שְׁפוּט וְדָבָר
וְרָעֵב נַעֲמְדָה לִפְנֵי הַבַּיִת הַזֶּה וּלְפָנֶיךָ כִּי שִׁמְךָ בַּבַּיִת הַזֶּה וְנִזְעַק אֵלֶיךָ מִצָּרֵינוּ וְתִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ:
{י} וְעַתָּה הִנֵּה בְנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב וְהָרָ שְׁעִיר אֲשֶׁר לֹא נִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל לְבוֹא בָהֶם בְּבִאָם מְאָרֶץ
מִצָּרִים כִּי סָרוּ מֵעֲלִיהֶם וְלֹא הִשְׁמִידוּם: {יא} וְהִנֵּה הֵם גְּמָלִים עָלֵינוּ לְבוֹא לְגַרְשָׁנוּ מִיִּרְשָׁתְךָ
אֲשֶׁר הוֹרֵשְׁתָּנוּ: {יב} אֱלֹהֵינוּ הֲלֹא תִשְׁפֹּט בָּם כִּי אִין בָּנוּ כֹּחַ לִפְנֵי הַהֶמוֹן הַרֵב הַזֶּה הַבָּא עָלֵינוּ
וְאֲנַחְנוּ לֹא נִדְעָ מָה נַעֲשֶׂה כִּי עֲלֶיךָ עֵינֵינוּ: {יג} וְכָל יְהוּדָה עֹמְדִים לִפְנֵי יְהוָה גַּם טָפְסִים וְנִשְׁיָהִם
וּבְנִיָּהִם:

¹⁰² נאמר בפסוק מואב ועמון ומי הם העמונים? על כן מחפשים המפרשים דרך להסביר לאיזו אומה הכוונה.

¹⁰³ שהרי השליח אומר שבאו מארם וקודם כתוב שהיו אלו עמון ומואב והעמונים.

וישבו ישראל בארץ ובנו בה מקדש לשמך לאמר שאם תבוא עלינו רעה, חרב, משפט, פורענות, דבר ורעב, נעמוד לפני הבית הזה וממילא נמצא שעומדים אנו לפניך כי שמך בבית הזה, ונזעק אליך מצרתנו ותשמע ותושיע, שהרי ה' הבטיח לשלמה המלך שתפלתו התקבלה ויעשה כבקשתו.

ועתה הנה בני עמון ומואב והר שעיר (אדום) שכאשר בני ישראל יצאו ממצרים לא נתן ה' להכנס בארצם למרות שיכלו להלחם בהם ולהשמידם, והם לא זוכרים את החסד הזה והם גומלים רעה לנו לבוא לגרש אותנו מהארץ שהורשת לנו, אלוקינו, הלא תשפוט בם ולא שנוכל להכין עצמנו בגבורה ומלחמה כי אין בנו כוח מול ההמון הרב הזה הבא עלינו, ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו – שתושיענו.

וכל יהודה עומדים לפני ה' עם טפם, נשיהם ובניהם שבעת שהגדודים באים בורחים כולם מהכפרים ומתכנסים בערי מבצר.

{ יד } וַיִּחְזִיאל בֶּן זְכַרְיָהוּ בֶן בְּנֵיהָ בֶן יַעֲיָאל בֶּן מִתְנִיָה הַלְוִי מִן בְּנֵי אֶסָף הַיְתֵה עֲלֵיו רוּחַ יְהוָה בְּתוֹךְ הַקְּהָל : { טו } וַיֹּאמֶר הַקְּשִׁיבוּ כָל יְהוּדָה וַיֹּשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְהַמְּלִךְ יְהוֹשָׁפָט כֹּה אָמַר יְהוָה לָכֶם אַתֶּם אֵל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחַתּוּ מִפְּנֵי הַהֲמוֹן הָרַב הַזֶּה כִּי לֹא לָכֶם הַמְּלַחְמָה כִּי לֵאלֹהִים : { טז } מָחָר רְדוּ עֲלֵיהֶם הַנֶּסַע עֲלֵימָה הַצִּיץ וּמִצְאֲתֶם אַתֶּם בְּסוֹף הַנַּחַל פְּנֵי מְדָבֵר יְרוּשָׁלַם : { יז } לֹא לָכֶם לְהִלָּחֵם בְּזֹאת הַתִּיַצְבוּ עִמְדוּ וּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת יְהוָה עִמָּכֶם יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם אֵל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחַתּוּ מָחָר צְאוּ לִפְנֵיהֶם וַיְהִי עִמָּכֶם :

בתוך הקהל עמד גם יחזיאל בן זכריהו בן בניה בן יעאל בן מתניה הלוי, ורוח ה' היתה עליו ויאמר: הקשיבו כל יהודה ויושבי ירושלים והמלך יהושפט. כה אמר ה' לכם אל תיראו ואל תפחדו (תחתו) מפני ההמון הרב הזה כי לא אתם צריכים להלחם בהם כי ה' ילחם לכם.

מחר רדו עליהם, עכשיו הם עולים במקום שנקרא מעלה הציץ, ומחר תפגשו ותמצאו אותם בסוף הנחל שעל פני מדבר ירואל, ואל תחשבו שירודים אתם להלחם כי אתם לא תלחמו אלא רק תתיצבו לראות את ישועת ה' שיעשו עמכם תושבי יהודה וירושלים, אל תראו ואל תפחדו (מורא זה מצד החלש החושש מהחזק, ופחד זה בשפלות הרוח שיש לאדם שחושב שהוא חלש, וזאת למרות שאינו חושש מרעתו של חברו) מחר צאו לפניהם בלי לעשות מאומה כי ה' עמכם והוא יעשה מלחמה לכם.

{ יח } וַיִּקְדּוּ יְהוֹשָׁפָט אֶפְיָם אֶרְצָה וְכָל יְהוּדָה וַיֹּשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם נָפְלוּ לִפְנֵי יְהוָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת לַיהוָה : { יט } וַיִּקְמוּ הַלְוִיִּם מִן בְּנֵי הַקְּהָתִים וּמִן בְּנֵי הַקְּרָחִים לְהִלָּל לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּקוֹל גְּדוֹל לְמַעַלָּה : { כ } וַיִּשְׁכְּמוּ בְּבֹקֶר וַיִּצְאוּ לְמְדָבֵר תִּקְוֶעַ וּבְצֹאֲתֶם עָמַד יְהוֹשָׁפָט וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּנִי יְהוּדָה וַיֹּשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם הֶאֱמִינוּ בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְתֵאמְרוּ הֶאֱמִינוּ בְּבִיָּאֵינוּ וְהִצְלִיחוּ : { כא } וַיִּנְעֹץ אֶל הָעָם וַיַּעֲמִד מְשֻׁבְּרִים לַיהוָה וּמְהַלְלִים לְהַדְרֹת קִדְּשׁ בְּצֹאֲתֶם לִפְנֵי הַחֲלוּץ וְאֶמְרִים הוֹדוּ לַיהוָה כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ :

ויקוד יהושפט אפים ארצה ועמו כל יהודה ויושבי ירושלים להשתחוות בהודאה לה'. ויקומו מהלוויים ממשפחת קהת וקרח להלל לה' אלוקי ישראל על בשורת התשועה והללו בקול גדול מאוד.

וישכימו כל העם בבוקר כפי שאמר להם הנביא, ויצאו למדבר תקוע, ולפני צאתם אמר להם יהושפט: שמעוני יהודה ויושבי ירושלים, האמינו בה' אלוקיכם ובזה תאמנו- שתהיו קיימים

ונאמנים, האמינו בנביאיו ותצליחו¹⁰⁴ ושלא יפול ספק בלבכם כי אולי בסבת החטא תתבטל הטובה.

והתייעץ עם העם והעמיד משוררים שישוררו לה' ויהללו להדרת קודשו וילכו לפני החלוץ ואמרו הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

{ כב } ובעת החלו ברנה ותהלה נתן יהוה מארבים על בני עמון מואב והר שער הבאים ליהודה וינגפו: { כג } ויעמדו בני עמון ומואב על ישיבי הר שער להחרים ולהשמיד וככלותם ביושבי שער עזרו איש ברעהו למשחית:

ובעת החלו בני ישראל ברינה ותהילה לה', החלה המהומה במחנות שלושת העמים, שמואב רצה להשמיד את עמון ושעיר שכניו ועשו שלום עם בני שעיר כדי להלחם בעמון וארבו בחכמה לעמון והרגו בהם הרבה ונחלשו, וכאשר ראה מואב שעמון כבר חלשים רצה להחליש גם את שעיר והשלים עם עמון הנותרים ונלחמו נגד שעיר עד שכלו לגמרי, וכאשר כילו להרוג את שעיר נלחמו מואב נגד עמון הנותרים וכיוון שכבר השתתפו בהרבה מלחמות התמעטו גם מואב ואחר כך היתה איש חרבו באחיו שכל אחד חשב שהבאים לקראתו עושים לו מארב להורגו וכך נלחמו עד כלותם.

{ כד } ויהודה בא על המצפה למדבר ויפנו אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה: { כה } ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם וימצאו בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות וינצלו להם לאין משא ויהיו ימים שלוש ביוזם את השלל כי רב הוא: { כו } וביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה כי שם ברכו את יהוה על כן קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה עד היום:

וכאשר באו יהודה למדבר ירואל ומהמצפה – המקום ממנו צופים למדבר – ראו את כל ההמון הגדול שבא נגדם למלחמה נופלים ארצה פגרים מתים, לא נשאר מהם פליטה.

באו יהושפט ועמו על החללים לבז את שללם ומצאו שם שלל רב ורכוש של כסף וזהב וכלי חמודות ולקחו הכל ועשו את המקום¹⁰⁵ ריק (וינצלו) עד שלא יכלו לשאתו מחמת שהיה השלל רב. ושלושה ימים בזזו את השלל, וביום הרביעי נקהלו כולם לעמק ברכה, ונקרא כך כי שם ברכו את ה', ונקרא שמו עמק ברכה עד היום.

{ כז } וישבו כל איש יהודה וירושלם ויהושפט בראשם לשוב אל ירושלים בשמחה כי שמחם יהוה מאויביהם: { כח } ויבאו ירושלים בנבלים ובכנרות ובחצצרות אל בית יהוה: { כט } ויהי פחד אלהים על כל ממלכות הארצות בשמעם כי נלחם יהוה עם אויבי ישראל: { ל } ותשקט מלכות יהושפט וינח לו אלהיו מסביב:

לאחר מכן שבו כל אנשי יהודה וירושלים ויהושפט בראשם לירושלים בשמחה, כי שמחם ה' בזה שעזרם מאויביהם. ויבאו לירושלים אל בית ה' כשהם מנגנים בשלושה כלי שיר – נבלים, כנורות וחצצרות, כנגד איש יהודה וירושלים ויהושפט.

כאשר שמעו כל ממלכות הארצות שה' נלחם להם לישראל באויביהם נפל פחד ה' עליהם ותשקוט מלכות יהושפט ולא היה מי שיערער עליו יותר, וינח ה' לו מכל אויביו מסביב.

¹⁰⁴ דברי יהושפט לעם אומרים דרשני שהרי לא הוסיף דבר ולא חידש ומדוע מדגיש לעם להתחזק באמונה בה' ובנביאיו, וזאת מפני שחשש שמא יגרום החטא ולא יהיה להם נס ורצה לעורר את העם מלכתחילה לאפשרות הזו שלא יהיה בהם אח"כ פקפוק ושאלה כלפי הנבואה. ומצינו כדוגמתו ביעקב אבינו שאמר קטנתי מכל החסדים והרי גם שם מדובר שה' הבטיח לו ואם כן ממה חושש? שמא יגרום החטא.

¹⁰⁵ וכענין שנאמר במצרים וינצלו את מצרים- עשאוהו כמצולה שאין בה דגים.

{לא} וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט עַל יְהוּדָה בֶּן שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה בְּמִלְכוֹ וַעֲשָׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַת שְׁלַחִי: {לב} וַיִּלְךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו אָסָא וְלֹא סָר מִמֶּנָּה לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה: {לג} אֲדָךְ הַבְּמוֹת לֹא סָרוּ וְעוֹד הָעָם לֹא הִכִּינוּ לְבָבָם לְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם: {לד} וַיִּתֵּר דְּבָרֵי יְהוֹשָׁפָט הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרֹנִים הַנֶּם כְּתוּבִים בְּדְבָרֵי יְהוּא בֶּן חֲנָנִי אֲשֶׁר הֶעֱלָה עַל סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:

¹⁰⁶ כתוב שוב וימלוך יהושפט על יהודה, כדי לומר שקיבלו מלכותו באהבה בראותם את הצלחתו. בן שלושים וחמש שנה במולכו ועשרים וחמש שנה מלך בירושלים, ושם אמו עזובה בת שלחי.

וילך יהושפט בדרכי אסא אביו ולא סר ממנה, שאף הוא עשה רק את הישר בעיני ה', ¹⁰⁷ אך בזה שאסא לא בטח בה' דיו מזאת הדרך סר יהושפט ובטח רק בה'. אך למרות זאת עדיין לא סרו הבמות מהעם כי הם לא הכינו כמו מלכם את לבבם לאלוקי אבותיהם, ובמה לא הכינו לבבם? שלא הכינו לבבם להבין שהעבודה לא-ל המיוחד היא רק במקום המיוחד.

ויתר דברי יהושפט הראשונים והאחרונים הנם כתובים בדברי יהוא בן חנני אשר נכתב (העלה על גבי הכתב) עם ספר מלכי ישראל.

{לה} וְאַחֲרֵי כֵן אֶתְחַבֵּר יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה עִם אַחֲזִיָּה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא הַרְשִׁיעַ לַעֲשׂוֹת: {לו} וַיִּחַבְּרֵהוּ עִמּוֹ לַעֲשׂוֹת אֲנִיּוֹת לְלֶכֶת תַּרְשִׁישׁ וַיַּעֲשׂוּ אֲנִיּוֹת בְּעַצְיוֹן גָּבֵר: {לז} וַיִּתְנַבֵּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דֹּדָהוּ מִמְרָשָׁה עַל יְהוֹשָׁפָט לֵאמֹר כֹּה־תִחַבֶּרְךָ עִם אַחֲזִיָּהוּ פֶּרֶץ יְהוָה אֶת מַעֲשֶׂיךָ וַיִּשְׁבְּרוּ אֲנִיּוֹת וְלֹא עָצְרוּ לְלֶכֶת אֶל תַּרְשִׁישׁ:

ואחרי כן התחבר יהושפט מלך יהודה לאחזיה מלך ישראל, ¹⁰⁸ ואחזיה היה רשע מעצמו ולא כאחאב שאיזבל אשתו הסיתה אותו, ואף שהרשיע במעשיו לא נמנע יהושפט מלהיות חבר איתו. ותכננו לעשות אוניות שילכו לתרשיש כשם שעשה שלמה המלך, ויעשו אוניות בעציון גבר.

אך אליעזר בן דודוהו ממרשה התנבא על יהושפט ואמר לו: "בכך שהתחברת לרשע ותכנת את האוניות עם אחזיהו, ה' פרץ את מעשיך", ואכן נשברו האוניות ולא יכלו (לא עצרו כח) מללכת אל תרשיש כי כבר נשברו והתרועעו קודם.

¹⁰⁶ וקשה מפני מה נאמר שוב ומוכרח להיות שקיבלו את מלכותו באהבה וברצון וכפי שלמדנו בפרק א' בשלמה המלך.

¹⁰⁷ בפסוק יש כפל לשון וילך בדרכי אביו אסא וסמוך לו מיד ולא סר ממנה, ומפני מה כפל? לומר שהלך בדרכיו אך בדבר שאסא סר ממנו יהושפט לא סר.

¹⁰⁸ זן נדרש מהמילים הוא הרשיע לעשות, הרשיע מעצמו.

פרק כ"א.

{א} וַיִּשְׁכַּב יְהוֹשֻׁפֶט עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר עִם אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֶךְ יְהוֹרָם בְּנוֹ תַחְתָּיו: {ב} וְלוֹ אֲחִים בְּנֵי יְהוֹשֻׁפֶט עֲזַרְיָה וַיְחִיאֵל וַזְּכַרְיָהוּ וְעֲזַרְיָהוּ וּמִיכָאֵל וּשְׁפָטָיָהוּ כָּל אֵלֶּה בְּנֵי יְהוֹשֻׁפֶט מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: {ג} וַיָּתֵן לָהֶם אֲבֵיהֶם מִתְּנוּת רַבּוֹת לְכֶסֶף וּלְזָהָב וּלְמַגְדָּנוֹת עִם עָרֵי מִצְרֹת בִּיהוּדָה וְאֵת הַמַּמְלָכָה נָתַן לַיהוֹרָם כִּי הוּא הַבְּכוֹר:

יהושפט נפטר ונקבר עם אבותיו בקברי המלכים בעיר דוד, ויהורם בנו מלך תחתיו.

הרבה ילדים היו ליהושפט, וכדי שלא ילחמו על המלוכה חילק בחייו את הסמכויות. את המלוכה נתן ליהורם הבכור, ולבניו עזריה, יחיאל, זכריהו, עזריהו, מיכאל ושפטיהו מתנות רבות כסף וזהב ומגדנות שזה הדבר המשובח בפירות, בבגדים, באבני יקר, ונתן להם שלטון על ערי המבצר ביהודה, אבל הממלכה היתה של יהורם כי הוא הבכור.

{ד} וַיָּקָם יְהוֹרָם עַל מַמְלַכַת אָבִיו וַיִּתְחַזַּק וַיַּהַרְג אֶת כָּל אָחָיו בְּחָרֵב וְגַם מִשְׂרֵי יִשְׂרָאֵל: {ה} בֶּן שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה יְהוֹרָם בְּמַלְכוֹ וּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם: {ו} וַיִּלְךְ בְּדָרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בֵּית אַחְזָב כִּי בֵּית אַחְזָב הָיְתָה לוֹ אִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:

לאחר זמן חשש יהורם שאחיו ימרדו בו כי ראה ביניהם איזה מרידה ולא רצה שיערערו על המלוכה, ויתכן שרצו למחות בידו על שהולך בדרך בית אחאב, ועל כן קם יהורם והרג את כל אחיו בחרב, וגם שרי ישראל שחשד בהם שהם מקושרים עמהם הרג.

בן שלושים ושתים היה יהורם במולכו, ושמונה שנים מלך בירושלים והלך בדרך מלכי ישראל כבית אחאב,¹⁰⁹ והסיבה לכך היתה שבת אחאב היתה לו לאשה, ועשה הרע בעיני ה'.

{ז} וְלֹא אָבָה יְהוָה לְהִשְׁחִית אֶת בֵּית דָּוִד לְמַעַן הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת לְדָוִד וְכַאֲשֶׁר אָמַר לְתַת לוֹ נִיר וּלְבָנָיו כָּל הַיָּמִים: {ח} בְּיָמָיו פָּשַׁע אֲדָוָם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה וַיִּמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ:

אך לא רצה ה' להשחית את בית דוד בגלל הברית שכרת לדוד, שאמר לתת לו ניר- כלומר שלא יכבה נרו שתמיד מזרעו ימלכו כי המלוכה היא כנר שהמלך משפיע ומאיר כנר. או שהמלוכה כעול (ניר) על ישראל.

אך בגלל מעשיו פשעו אדום תחת יד יהודה, שמימי דוד המלך היו נותנים מס למלך יהודה ומזמן יהורם פשעו והמליכו להם מלך.

{ט} וַיַּעֲבֹר יְהוֹרָם עִם שָׂרָיו וְכָל הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי קָם לַיְלָה וַיַּךְ אֶת אֲדָוָם הַסּוֹבֵב אֵלָיו וְאֵת שָׂרֵי הָרֶכֶב: {י} וַיִּפְשַׁע אֲדָוָם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה אִזּוֹ תִּפְשַׁע לְבָנָהּ בְּעַת הַהִיא מִתַּחַת יָדוֹ כִּי עָזַב אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו: {יא} גַּם הוּא עָשָׂה בְּמֹת בְּהָרֵי יְהוּדָה וַיִּזֶן אֶת יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וַיַּדַּח אֶת יְהוּדָה:

¹¹⁰ ליהורם לא היה מספיק כוח להלחם בהם, ועל כן קם בלילה עם שריו והכה את אדום הקרובים אליו ולא עצר כוח להכנס לעובי הלחימה. ויש פירוש האומר שבכל מלחמה שניצחו היו לוכדים את הגיבורים כדי שאם תהיה שוב מלחמה לא יצטרפו לאויבים, ואתם הרג יהורם.

ומפני שפשע אדום ופסקו מלשלם מס עשו כמותה גם לבנה, וכל זה קרה בגלל שעזב את ה' אלוקי אבותיו.

¹⁰⁹ כי בת אחאב- כי משמש בארבע לשונות: אי, דלמא, אלא, דהא- בגלל שבת אחאב היתה לו לאשה עשה הרע בעיני ה'.

¹¹⁰ זה נלמד מהכתוב ויהי קם לילה.

והוסיף יהורם לפשוע ועשה במות בהרי יהודה וגרם ליושבי ירושלים ויהודה לעבוד עבודה זרה. (ועל זה כתוב ויזן, וידח – שהסיתם אחר ע"ז והדיחם מעבודת ה').

{ יב } וַיְבֹא אֱלֹהֵי מִכְתָּב מֵאֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְאֹמֵר כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָוִד אֲבִיךָ תַּחַת אֲשֶׁר לֹא הִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְהוֹשֻׁפֵט אֲבִיךָ וּבְדַרְכֵי אֲסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה: { יג } וַתֵּלֶךְ בְּדַרְכֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּזְנֶה אֶת יְהוּדָה וְאֶת יִשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם כִּהְזִנֹת בֵּית אַחָאָב וְגַם אֶת אַחִיךָ בֵּית אֲבִיךָ הַטּוֹבִים מִמֶּךָ הֲרַגְתָּ: { יד } הֲנִה יְהוָה נֹגֵף מִגַּפָּה גְדוֹלָה בְּעַמְּךָ וּבְבָנֶיךָ וּבְנָשֶׁיךָ וּבְכָל רְכוּשֶׁךָ: { טו } וְאַתָּה בְּחַלְיִים רַבִּים בְּמַחְלָה מַעֲיֶיךָ עַד יֵצְאוּ מַעֲיֶיךָ מִן הַחֲלֵי יָמִים עַל יָמִים:

והגיע מכתב מאליהו הנביא המתחיל במילים: "כה אמר ה' אלוקי דוד אביך". בגלל שלא הלכת בדרכי יהושפט אביך ובדרכי אסא מלך יהודה והלכת בדרך מלכי ישראל והסתת את בית יהודה לעבוד עבודת כוכבים כמו שעושים בית אחאב, וגם את אחיך מאביך שהיו טובים ממך הרגת. מפני כך ה' נוגף מגפה גדולה בעמך, בניך, נשיך וכל רכושך, ואתה תחלה בחליים רבים שונים זה מזה, והמחלה האחרונה תהיה מחלת מעיים שיצאו מעיך מזמן לזמן עד אשר תמות.

מכתב זה נשלח לו מאליהו הנביא לאחר שעלה לשמים, או שאליהו הנביא נגלה בנבואה לאחד מן הנביאים ושם בפיו את הדברים האלה שיכתוב מכתב ליהורם, וכאשר יראה שזה מאליהו הנביא יכניע לבבו. { כי אליהו הנביא כבר עלה בזמן יהושפט. }

אך יש מפרשים שמוכרח להיות שאליהו הנביא עלה רק לאחר שהרג יהורם את אחיו.

{ טז } וַיַּעַר יְהוָה עַל יְהוֹרָם אֶת רוּחַ הַפְּלִשְׁתִּים וְהִעֲרַבְתִּים אֲשֶׁר עַל יַד כּוּשִׁים: { יז } וַיַּעֲלוּ בִיהוּדָה וַיִּבְקְעוּהָ וַיֵּשְׁבוּ אֶת כָּל הַרְכוּשׁ הַנִּמְצָא לְבֵית הַמֶּלֶךְ וְגַם בָּנָיו וְנָשָׁיו וְלֹא נִשְׁאַר לוֹ בֶן כִּי אִם יְהוֹאָחָז קָטָן בְּנָיו: { יח } וְאַחֲרֵי כֵן זָאת נִגְפוּ יְהוָה בְּמַעֲיוֹ לְחַלֵּי לְאִין מִרְפָּא: { יט } וַיְהִי לְיָמִים מֵיָמִים וַכְּעַת צֵאת הַקֶּץ לְיָמִים שָׁנִים יֵצְאוּ מַעֲיוֹ עִם חֲלָיו וַיָּמָת בְּתַחֲלָאִים רָעִים וְלֹא עָשׂוּ לוֹ עֲמוֹ שְׂרָפָה כְּשִׂרְפַת אֲבֹתָיו:

ויער ה' את רוח הפלשתים והערבים שליד כושים (שפעם היו מביאים מנחה ליהושפט), והם עלו ונלחמו ביהודה ובקעו את חומת העיר ושבּו את כל הרכוש ואת כל נשיו ובניו, ורק בנו הקטן יהואחז נשאר, ויהואחז זה אחזיהו בהיפוך אותיות.

ולאחר מכן נגפו ה' בחולי המעיים, והם החלו לצאת ולחזור, ולאחר זמן התקצר הזמן ויצא יותר מהר ולא היתה רפואה למכתו, וכך היה במשך כל השנה כולה עד שיצאו המעיים כל שני ימים ולבסוף יצאו לגמרי, וימת בתחלואים רעים. וכשמת לא עשו לו שריפה לכבודו כדרך שעושים למלכים.

{ כ } בֶּן שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם הָיָה בְּמָלְכוֹ וּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וַיֵּלֶךְ בְּלֹא חֲמֻדָּה וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּעִיר דָּוִד וְלֹא בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים:

בן שלושים ושתים היה במולכו ושמונה שנים מלך בירושלים והלך מן העולם בלא חמדה כי לא היה לו קורת רוח כי היה מעונה ומדוכא.

ויקברוהו בעיר דוד ולא בקברות המלכים.

(הסיבה למה כתוב שהיה בן שלושים ושתים במלכו כי אביו המליכו שבע שנים לפני מותו כאשר היה יהורם בן כ"ה, אבל לא נחשב לו למלכות אלא כאשר מת יהושפט.)

פרק כ"ב.

{א} וַיִּמְלִיכוּ יוֹשֵׁבֵי יְרוּשָׁלַם אֶת אַחֲזִיָּהוּ בֶּן־הַקָּטָן תַּחְתָּיו כִּי כָל הַרְאֲשָׁנִים הָרַג הַגָּדוֹד הַבָּא בְּעָרְבִים לְמַחְנֶה וַיִּמְלֶךְ אַחֲזִיָּהוּ בֶן יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה: {ב} בֶּן אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אַחֲזִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וְשָׁנָה אַחַת מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲתָלְיָהוּ בַת עֲמֵרִי:

וימליכו יושבי ירושלים את אחזיהו בנו הקטן של יהורם, כי כל אחיו הגדולים נהרגו על ידי הערבים, כפי שהוזכר בפרק קודם וימלוך אחזיהו בן יהורם מלך יהודה.

כתוב שאחזיהו היה בן ארבעים ושתים במולכו, וזה לא יתכן שהרי יהורם אביו נפטר כשהיה בן ארבעים, אלא מוכרח להיות שהיה בן עשרים ושתים, וארבעים ושתים שכתוב הכוונה ממלכות אחאב שנגזר עליו שיכלה עם זרע עמרי.¹¹¹ או שהפסוקים מחוברים והכוונה היא שאחזיהו היה למלך כשהיה יהורם בן ארבעים, ושתים שנים מלך בחיי אביו ושנה אחת מלך בירושלים.

וכתוב ששם אמו עתליהו בת עמרי כדי להסביר מדוע לא נהג כשורה, וזאת מפני שאמו יעצתו לרעה, ולא שהיתה אמו בת עמרי אלא בת אחאב ונקראה על שמו, ויתכן שהוא גידלה ונקראת בתו כי בני בנים הרי הם כבנים.

{ג} גם הוא הלך בדרכי בית אחאב כי אמו היתה יועצתו להרשיע: {ד} וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּבֵית אַחְזָב כִּי הִמָּה הָיוּ לוֹ יוֹעֲצִים אַחֲרָי מוֹת אָבִיו לְמַשְׁחִית לוֹ: {ה} גַּם בְּעֲצַתְם הָלַךְ וַיִּלְךְ אֶת יְהוֹרָם בֶּן אַחְזָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְמַלְחָמָה עַל חֲזָאֵל מֶלֶךְ אַרֶם בְּרִמּוֹת גִּלְעָד וַיָּכּוּ הַרְמִים אֶת יוֹרָם: {ו} וַיָּשָׁב לְהַתְּרַפָּא בִּיזְרְעֵאל כִּי הַמְּכִים אֲשֶׁר הִכְהוּ בְּרִמָּה בְּהַלְחָמוֹ אֶת חֲזָאֵל מֶלֶךְ אַרֶם וַעֲזָרְיָהוּ בֶן יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרְדוּ לְרֵאשִׁית אֶת יְהוֹרָם בֶּן אַחְזָב בִּיזְרְעֵאל כִּי חָלָה הוּא:

גם אחזיהו הלך בדרכי בית אחאב כי אמו היתה יועצתו להרשיע. ויעש הרע בעיני ה' כבית אחאב כי לאחר מות אביו הם יעצוהו לעשות רע. והם גם יעצוהו ללכת עם יהורם בן אחאב מלך ישראל למלחמה על חזהאל מלך ארם ברמות גלעד, ויכו הארמים¹¹² את יורם.

לאחר המלחמה כאבו לו המכות שקיבל מחייליו של חזהאל מלך ארם וכיוון שברמה היו חיילי ארם ירד להתרפא ביזרעאל ועזריה הוא אחזיהו בן יהורם מלך יהודה ירד לדרוש בשלומו של יהורם בן אחאב מלך ישראל. ושתי רעות עשה, גם שנלחם עמו למרות שראה מה שקרה ליהושפט שהתחבר לרשע, וגם שלאחר התבוסה לא חזר לביתו אלא הלך לבקרו.

{ז} וּמֵאַלְהֵים הִיָּתָה תְּבוּסַת אַחֲזִיָּהוּ לְבּוֹא אֶל יוֹרָם וּבְבֹאוֹ יָצָא עִם יְהוֹרָם אֶל יְהוּא בֶן נִמְשִׁי אֲשֶׁר מָשְׁחוֹ יְהוָה לְהַכְרִית אֶת בֵּית אַחְזָב: {ח} וַיְהִי כִּהְשַׁפֵּט יְהוּא עִם בֵּית אַחְזָב וַיִּמְצָא אֶת שָׂרֵי יְהוּדָה וּבְנֵי אַחֲזִיָּהוּ מְשֻׁרְתִים לְאַחֲזִיָּהוּ וַיַּהַרְגֵם: {ט} וַיִּבְקֹשׂ אֶת אַחֲזִיָּהוּ וַיִּלְכְּדוּהוּ וְהוּא מִתְחַבֵּא בְּשִׁמְרוֹן וַיִּבְאֵהוּ אֶל יְהוּא וַיִּמְתְּהוּ וַיִּקְבְּרוּהוּ כִּי אָמְרוּ בֶּן יְהוֹשָׁפָט הוּא אֲשֶׁר דָּרַשׁ אֶת יְהוָה בְּכָל לְבָבוֹ וְאִין לְבֵית אַחֲזִיָּהוּ לַעֲצֹר כֹּחַ לְמַמְלָכָה:

ובהשגחה מה' היה הדבר כדי לגרום שאחזיהו יהרג שהרי אמו היתה מבית אחאב. ומה היתה תבוסת אחזיהו (תבוסת = עירבוב, רמיסתו והשחתתו, התגאלו בדמו), שכאשר בא לבקר את יורם בא יהוא בן נמשי להורגו שהרי יהוא משחו ה' להכרית את כל זרע בית אחאב, וכאשר עשה יהוא משפט לבית אחאב (כהשפט) מצא את שרי יהודה ובני אחיו

¹¹¹ זה חידוש המלבי"ם לפרש כך את הפסוקים: וימלך אחזיהו בן יהורם מלך יהודה בן ארבעים שנהיה מלך כאשר יהורם היה בן ארבעים מפני שמלך כאשר אביו היה חולה בחולי המעיים, ושתים שנה אחזיהו במלכו ושתי שנים מלך בחיי אביו ושנה אחת מלך בירושלים לאחר מות אביו.

¹¹² רמים הם הארמים ובהרבה מקומות חסר אל"ף. רש"י.

אחזיהו שהיו משרתיו כלומר שהולכים בדרכיו ויהרגם. (ואחיו של אחזיהו כבר נהרגו ונותר לו להרוג את בני אחיו.), ולאחר מכן רדף יהוא אחר אחזיהו להורגו וירו בו חצים כאשר היה סמוך למגדו ורק נפצע, ומשרתיו הבריחוהו והחביאוהו בשומרון¹¹³ ושם מצאו יהוא והרגו, ולא היתה התקוממות של חיילים או העם נגד יהוא על שהרג את המלך,¹¹⁴ מפני שבני יהודה לא הסכימו כלל על מלכותו ועל כן לא באו לעוזרו. ולמרות שיהוא הרג את אחזיהו הסכים שיקברוהו בכבוד הראוי מפני כבודו של יהושפט אשר דרש את ה' בכל לבבו.

{ י } וַעֲתַלְיָהוּ אִם אֶחְזִיָּהוּ רָאִתָּה כִּי מֵת בָּנָה וַתִּקַּם וַתִּדְבֹר אֶת כָּל זֶרַע הַמַּמְלָכָה לְבַיִת יְהוּדָה :
{ יא } וַתִּקַּח יְהוֹשֻׁבֶעַת בַּת הַמֶּלֶךְ אֶת יוֹאָשׁ בֶּן אֶחְזִיָּהוּ וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מֵתוֹךְ בְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַמוֹמְתִים וַתִּתֵּן אֹתוֹ וְאֶת מִינְקָתוֹ בְּחֹדֶר הַמַּטּוֹת וַתִּסְתִּירָהוּ יְהוֹשֻׁבֶעַת בַּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם אִשְׁת׃ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן כִּי הָיָה הָיְתָה אֲחוֹת אֶחְזִיָּהוּ מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ וְלֹא הִמְיָתָתָהּ: { יב } וַיְהִי אַתְּם בְּבַיִת הָאֱלֹהִים מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים וַעֲתַלְיָה מְלָכָת עַל הָאָרֶץ :

ואחר מות אחזיהו לא היה יורש ראוי למלכות כי כל היורשים קטנים היו, ועל כן כאשר ראתה עתליהו אם אחזיהו כי מת בנה קמה היא עצמה למלוך, וכדי שלא יהיה מי שירצה את המלכות לאחר זמן אבדה את כל זרע מלכות יהודה על ידי סם המוות.

אך יהושבעת בת המלך יהורם אחות אחזיהו לקחה את יואש בן אחזיהו ותגנב אותו מתוך בני המלך¹¹⁵ המומתים (והמקום שם שכבו המומתים בסם נקרא חדר המטות)¹¹⁶ והחביאה אותו ואת מניקתו בחדר המטות שהיה בבית המקדש, ומפני שיהושבעת אשת יהוידע הכהן הגדול הייתה אחות אחזיהו היה לה חמלה כלפי בנו והחביאה אותו מפני עתליהו, וכך הוא ניצול מפניה ולא המיתתו.

ויהי יואש אתם בבית אלוקים מתחבא שש שנים ובזמן זה הייתה עתליה מולכת על הארץ.

¹¹³ במלכים נאמר וירדף אחריו יהוא ויאמר גם אותו הכוהו ומהלשון שם משמע שהיכוהו ולא השיגוהו כי פגעו בו מרחוק בחצים ומה שכתוב שם וימת אין הכוונה שמת ממש אלא נשתתק מחמת החולי והמכות ואח"כ השיאוהו ליהוא והוא הרגו.

¹¹⁴ שבמלכים כתוב שרק תושבי ירושלים הסכימו למלכותו ולא כל יהודה.

¹¹⁵ מומתים כתוב בלשון הווה שמומתים והולכים שלא המיתתם בחרב שהיא מיתה מהירה אלא בסם שהיא מיתה ארוכה ביסורים וכפי שנאמר ממותי תחלואי רעב כי גם הם אינם מתים לאלתר.

¹¹⁶ פעמיים נגזר על זרעו של דויד המלך כליה ועליהם אמר פעמיים למנצה על השמינית, על דור שמיני ועל הדור השש עשרה ויואש ניצול מהכליה של הדור השמיני.

פרק כ"ג.

{א} ובשנה השביעית התחזק יהוידע ויקח את שרי המאות לעזריהו בן ירחם ולישמעאל בן יהוחנן ולעזריהו בן עובד ואת מעשיהו בן עדיהו ואת אלישפט בן זכרי עמו בברית: {ב} ויסבו ביהודה ויקבצו את הלויים מכל ערי יהודה וראשי האבות לישראל ויבאו אל ירושלים: {ג} ויכרות כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך ויאמר להם הנה בן המלך ימלך פאשר דבר יהנה על בני דויד: {ד} זה הדבר אשר תעשו השלשית מכם באי השבת לכהנים וללויים לשערי הספים: {ה} והשלשית בבית המלך והשלשית בשער היסוד וכל העם בחצרות בית יהנה:

בשנה השביעית למלכות עתליה התחזק יהוידע הכהן ולקח עמו בברית את שרי המאות - עזריה בן ירחם, ישמעאל בן יהוחנן, עזריהו בן עובד, מעשיהו בן עדיהו ואלישפט בן זכרי - שיעזרוהו להוריד את עתליהו מהמלוכה.

ויסבו שרי המאות ביהודה ויקבצו לירושלים את הלויים מכל ערי יהודה ואת ראשי האבות לישראל ובאו כולם לבית האלוקים ושם כרתו ברית עם המלך יואש - שרצו שימשיך את מלכות בית דוד, ויאמר להם יהוידע: "הנה בן המלך ימלך כאשר דבר ה' על בני דוד". וכך נעשה: עיכב יהוידע את משמר היוצא עם המשמר הנכנס, שהרי בכל שבת היו משמרות כהונה ולויה מתחלפות וחילקם לשלושה חלקים. החלק האחד, שלישי אחד מהכהנים והלויים ישמרו בשערי הספים, ושליש שני ישמרו בבית המלך שלא יהרגו אותו, ושליש נוסף ישמרו בשער היסוד - שהוא שער מזרחי¹¹⁷ והוא מקום התחלת הקדושה, וכל העם יעמדו בחצרות בית ה' מבחוץ, וחצי מהם עמדו בשער סור (הוא שער היסוד,¹¹⁸ שהיו לו שבע שמות, ונקרא סור כי שם היו מטהרים את המצורעים על בהן ידם ועל שם סורו טמא), וחצי מהם בשער אחר הרצים. ושני שלישי אלו היו פנויים מעבודה מפני שבאי השבת עבדו במקומם.

{ו} ואל יבוא בית יהנה כי אם הכהנים והמשרתים ללויים המה יבאו כי קדש המה וכל העם ישמרו משמרת יהנה: {ז} והקיפו הלויים את המלך סביב איש וכליו בידו והבא אל הבית יומת והיו את המלך בבאו ובצאתו: {ח} ויעשו הלויים וכל יהודה ככל אשר צנה יהוידע הכהן ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות: {ט} ויתן יהוידע הכהן לשרי המאות את החניתים ואת המגנות ואת השלטים אשר למלך דויד אשר בית האלהים: {י} ויעמד את כל העם ואיש שלחו בידו מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית למזבח ולבית על המלך סביב:

ועוד ציוה יהוידע שלא יתנו לאיש להכנס לבית ה', רק הכהנים ומשרתי הבית מן הלויים יוכלו להכנס, וכל העם ישמרו שלא יקרב איש אל המקום האסור להם, והקיפו הלויים את המלך סביב וכל אחד עומד וכלי מלחמתו בידיו ואם נכנס איש זר אל הבית מות יומת כי אולי הוא מאנשי עתליה הבא להרוג את המלך, וישמרו על המלך כל הזמן בבואו ובצאתו מן הבית.

והלויים וכל יהודה וכל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו ועשו כאשר ציוה יהוידע הכהן, כי למרות שמשמר היוצא רגיל לשוב לביתו הפעם לא שבו מפני שלא נתן להם יהוידע רשות לחזור.

¹¹⁷ זה מלשון יסוד כמו יסוד הבנין- כך כאן יסוד הקדושה.

¹¹⁸ שבעה שמות נקראו לו שער סור שער היסוד שער חריסית שער איתון שער התווך שער חדש שער העליון.

{ירושלמי עירובין לג'}

לאחר מכן נתן יהוידע הכהן לשרי המאות את החניתים, המגנות והשלטים שעשאו דוד המלך שהיו שם בבית האלוקים והעמיד את כל העם כל איש עם שלחו – כלי מלחמתו בידיו (שלח = חרב) ועמדו מעבר (כתף) הבית הימנית עד לכתף הבית השמאלית והקיפו את המזבח והבית סביב המלך.

{יא} ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות וימליכו אתו וימשחוהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך:

לאחר כל ההכנות הללו הוציאו את בן המלך ממקום מחבואו ושמעו עליו כתר מלכות (נזר) וספר תורה (העדות) או שקישטוהו בעדי מלוכה שהם אבני יקר וימליכו אותו וימשחוהו יהוידע ובניו למלך והכריזו ואמרו "יחי המלך".

{יב} ותשמע עתליהו את קול העם הרצים והמהללים את המלך ותבוא אל העם בית יהוה: {יג} ותרא והנה המלך עומד על עמודו במבוא והשרים והחצצרות על המלך וכל עם הארץ שמח ותוקע בחצצרות והמשוררים בכלי השיר ומודיעים להלל ותקרא עתליהו את בגדיה ותאמר קשר קשר: {יד} ויוצא יהוידע הכהן את שרי המאות פקודי החיל ויאמר אליהם הוציאוהו אל מבית השדרות והבא אחריה יומת בחרב כי אמר הכהן לא תמיתוהו בית יהוה: {טו} וישמו לה ידים ותבוא אל מבוא שער הסוסים בית המלך וימיתוהו שם:

ועתליהו שמעה את קול העם הרצים ומהללים את המלך, ותבוא אל העם לבית ה' ותרא את המלך עומד על עמדו – המקום המיוחד למלך במבוא – המקום שבאים בו לעזרה, והשרים והחצצרות לפני המלך וכל העם שמח ותוקע בחצצרות והמשוררים בכלי שיר ומלמדים זה לזה כיצד לחלל, ותקרא עתליהו את בגדיה ותאמר: קשר קשר – מרד מרד, וכפלה דבריה כדרך החרד, קשר קשרו נגדי מרד מרדו בי.

ויוצא יהוידע הכהן את שרי המאות מבית ה' מפני שהם פקודי החיל – ממונים על החיל, ואמר להם שיוציאו את עתליהו אל מחוץ לבית המקדש, אבל שתלך אל מבית השדרות – בתוך שורת השומרים כדי שלא תברח, וציוה שאם יבוא מישהו אחריה יהרגוהו ואותה לא יהרגו בבית ה' אלא בחוץ. ועשו לה ידים – מקום לברוח דרכו, והלכה שם אל בית המלך בדרך שהסוסים באים שם וימיתוהו שם.

{טז} ויכרת יהוידע ברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם ליהוה: {יז} ויבאו כל העם בית הבעל ויתצוהו ואת מזבחותיו ואת צלמיו שברו ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות: {יח} וישם יהוידע פקדות בית יהוה בידי הכהנים הלויים אשר חלק דויד על בית יהוה להעלות עלות יהוה בכתוב בתורת משה בשמחה ובשיר על ידי דויד: {יט} ויעמד השוערים על שערי בית יהוה ולא יבא טמא לכל דבר:

וכרת יהוידע ברית בינו ובין העם ובין המלך כולם כאחד קיבלו עליהם להיות לעם לה', לעובדו. ויבואו כל העם אל בית הבעל ויתצוהו, ואת מזבחותיו וצלמיו שברו, ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות. ומפני שכאשר עבדו לבעל בטלו הממונים מינה יהוידע ממונים (פקדות) בבית ה' מהכהנים והלויים לפי מחלקות שחילק דוד המלך והם מונו להעלות עלות בזמנם ככתוב בתורת משה וישירו בשמחה כפי השירים שתיקן דוד המלך, כי בימי עתליהו בטלו עבודת התמיד ולא שמרו על קדושת המקדש כראוי וימנה עתה שוערים על שערי בית ה' שישמרו שלא יכנס בעזרה שום טמא משום צורך.

{כ} ויקח את שרי המאות ואת האדירים ואת המושלים בעם ואת כל עם הארץ ויורד את המלך מבית יהוה ויבאו בתוך שער העליון בית המלך ויושיבו את המלך על פסא הממלכה: {כא} וישמחו כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליהו המיתו בחרב:

ולאחר מכן לקח את שרי המאות ואת השרים (האדירים) ואת המושלים בעם וליווים כל עם הארץ ויורד את המלך מבית ה' ויבוא בתוך שער העליון אל בית המלך ויושיבו את המלך על כסא הממלכה. וכל העם שמחו והעיר שקטה ¹¹⁹ מפני שעתליה נהרגה בחרב ולא היה מי שיעורר ריב ומדון.

¹¹⁹ נותן טעם מפני מה כתוב שוב ואת עתליהו המיתו בחרב שכיוון שלא הייתה לא היה מי שיעורר ריב ומדון.

פרק כ"ד.

{א} בן שבע שנים יאֵש בְּמַלְכוֹ וְאַרְבַּעִים שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ צְבִיָה מִבְּאֵר שֶׁבַע:
{ב} וַיַּעַשׂ יוֹאֵשׁ הַיֵּשָׁר בְּעֵינָי יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוּדָע הַכֹּהֵן: {ג} וַיֵּשֶׂא לוֹ יְהוּדָע נָשִׁים שְׁתַּיִם וַיּוֹלֵד
בָּנִים וּבָנוֹת:

בן שבע שנים יואש במלכו וארבעים שנה מלך בירושלים ושם אמו צביה מבאר שבע.

ויואש עשה את הישר בעיני ה' כל ימי חייו של יהוידע הכהן,¹²⁰ אך לאחר פטירתו חטא, שבאו שרי המלך להשתחוות לו ואמרו שכיוון שהוטמן בבית קודש קדשים ראוי לעשותו אלוה.

יהוידע היה כהן גדול ואינו יכול לשאת שתי נשים וגם לא מתחתן עם בוגרת ועל כן מה שכתוב שנשא שתי נשים הכוונה שהתחתן ומתה אשתו ואחר כך התחתן שוב ויולד בנים ובנות (וזה למרות שהיה בן תשעים), וחשוב לומר זאת מפני שאחר כך כתוב שהרג יואש את בני יהוידע והוצרך הכתוב לומר שהיה לו בנים.

{ד} וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן הָיָה עִם לֵב יוֹאֵשׁ לְחַדֵּשׁ אֶת בַּיִת יְהוָה: {ה} וַיִּקְבַּץ אֶת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וַיֹּאמֶר לָהֶם צֵאוּ לְעָרֵי יְהוּדָה וְקַבְּצוּ מִכָּל יִשְׂרָאֵל כֶּסֶף לְחֹזֵק אֶת בַּיִת אֱלֹהֵיכֶם מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְאַתֶּם תִּמְהַרְוּ לְדָבָר וְלֹא מְהַרְוּ הַלְוִיִּם: {ו} וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַיהוּדָע הָרֹאשׁ וַיֹּאמֶר לוֹ מִדּוּעַ לֹא דְרָשְׁתָּ עַל הַלְוִיִּם לְהָבִיא מִיְהוּדָה וּמִירוּשָׁלַם אֶת מִשְׁאֵת מִשָּׂה עֶבֶד יְהוָה וְהִקְהֵל לְיִשְׂרָאֵל לְאַהֲלֵת הַעֲדוֹת:

¹²¹בתחילה אספו נדרים ונדבות והטיל יואש על הכהנים לתקן את בדק הבית הרגיל והם לא תיקנו, ולאחר זאת רצה לתקן את הבית שיהיה בנוי ויפה כפי שהיה בעת בנייתו, ועל כן ציוה שיתאספו הכהנים והלויים ויצאו לערי יהודה ויקבצו כסף מכל ישראל וכן יעשו כל שנה ושנה, והוסיף לציווי שימהרו לעשות זאת והלויים לא מיהרו. ויקרא המלך ליהוידע הכהן הגדול ושאל מדוע לא דרשת ובדקת שהלויים אכן מזדרזים להביא מתושבי יהודה וירושלים את משאת (התשורה) שציוה משה עבד ה' להביא שהם מחצית השקל ומי שהעריך את עצמו או זולתו ומי שהקדיש דבר מה לבדק הבית - את כל אלו יש לקבוע, ועוד יש לאסוף את כל מחצית השקל משנות המלכות של עתליה כי עתליה המרשעת ובניה השתמשו לכסף לבעלים וצריך להביא תמורתם.

{ז} כִּי עֲתַלְיָהוּ הַמֶּרְשַׁעַת בְּנֵיהָ פָּרְצוּ אֶת בַּיִת הָאֱלֹהִים וְגַם כָּל קִדְשֵׁי בַיִת יְהוָה עָשׂוּ לְבַעֲלִים:

ובא לתת הסבר למה צריך הבית תיקון שמהזמן שבנאו שלמה עד יואש עברו רק קכ"ה שנה, וראינו שמיואש עד יאשיהו עברו יותר ממאתים שנה ולא הוצרך לתיקון, אלא בגלל שעתליה ובניה פרצוהו והוצרו לתקנו. (ובנים אלו של עתליה היו מאיש אחר לא מבני המלך).

{ח} וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲשׂוּ אֶרֶוֹן אֶחָד וַיִּתְּנָהוּ בְּשַׁעַר בַּיִת יְהוָה חוּצָה: {ט} וַיִּתְּנוּ קוֹל בַּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם לְהָבִיא לַיהוָה מִשְׁאֵת מִשָּׂה עֶבֶד הָאֱלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר: {י} וַיִּשְׁמְחוּ כָּל הַשָּׂרִים וְכָל הָעָם וַיָּבִיאוּ וַיִּשְׁלִיכוּ לְאֶרֶוֹן עַד לְכֶלֶה: {יא} וַיְהִי בַעַת יָבִיא אֶת הָאֶרֶוֹן אֶל פְּקֻדַת הַמֶּלֶךְ בְּיַד הַלְוִיִּם וַיִּכְרְאוּתָם כִּי רַב הַכֶּסֶף וַיָּבֵא סוֹפֵר הַמֶּלֶךְ וַיִּפְקִיד כֹּהֵן הָרֹאשׁ וַיַּעֲרוּ אֶת הָאֶרֶוֹן וַיִּשְׁאַהּוּ וַיִּשְׂבְּהוּ אֶל מְקוֹמוֹ כִּי עָשׂוּ לְיוֹם בָּיּוֹם וַיִּאֲסְפוּ כֶסֶף לָרֹב:

¹²⁰ וכפי שמצינו בשלמה המלך שכל זמן ששמעי בן גרא רבו קיים לא נשא את בת פרעה.

¹²¹ הסיפור המובא במלכים אחר הוא. היה את בדק הבית הרגיל שאספו מהנדרים ונדבות וכאן מספר שיואש רצה דבר נוסף, לשכלל את הבית ביופיו מעבר לבדק הבית הרגיל ולזה לא הספיקו הנדרים ונדבות הרגילים.

ציווה המלך שיעשו ארון עם חור בדלתו שם יזרקו כסף ולא יוכלו לפתוח את דלת הארון שלא יבוא רמאי ויגנוב ממנו ויעמידו את הארון בשער שמחוץ לבית ה' ויעבירו כרוז בכל יהודה וירושלים להביא לה' את התרומות שציווה משה עבד האלוקים על ישראל במדבר.

וכל השרים והעם הביאו את הכסף בשמחה וישליכו לתוך הארון כל מה שצריך עד שכולם הביאו, ועל פי ציווי המלך הכניסו את הארון בכל לילה אל הבית וביום השיבוהו, וכאשר ראו שרב הכסף בארון סופר המלך ופקיד הכהן הגדול והם רוקנו את הארון וספרו את הסכום שנאסף וכך עשו יום יום עד שנאסף כסף לרוב.

{ יב } וַיִּתְּנֵהוּ הַמֶּלֶךְ וַיְהוֹדֶעַ אֶל עוֹשֵׂה מְלָאכָת עֲבֹדַת בַּיִת יְהוָה וַיְהִי שְׂכָרִים חֲצָבִים וְחָרָשִׁים לְחַדֵּשׁ בַּיִת יְהוָה וְגַם לְחָרָשֵׁי בְרָזָל וּנְחָשֶׁת לְחַזֵּק אֶת בַּיִת יְהוָה: { יג } וַיַּעֲשׂוּ עֲשֵׂי הַמְּלָאכָה וַתַּעַל אַרְוֶכָה לַמְּלָאכָה בְּיָדָם וַיַּעֲמִידוּ אֶת בַּיִת הָאֱלֹהִים עַל מַתְּכָנָתוֹ וַיֶּאֱמָצְהוּ: { יד } וְכָכְלוּתָם הִבְיָאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיְהוֹדֶעַ אֶת שְׁאָר הַכֶּסֶף וַיַּעֲשֶׂהוּ כְּלִים לְבַיִת יְהוָה כְּלֵי שָׂרָת וְהַעֲלוֹת וְכַפּוֹת וְכְלֵי זָהָב וְכֶסֶף וַיְהִי מַעֲלִים עֲלוֹת בְּבַיִת יְהוָה תְּמִיד כֹּל יְמֵי הַיְּהוּדָע:

ואת הכסף נתן המלך ויהודע אל האומנים הממונים על עבודת בית ה' שנקראו אדריכלין והם שכרו חוצבי אבן וחרשי עץ שחידשו את בית ה' וגם שכרו חרשי ברזל ונחושת שיחזקו את בית ה', ויעשו האומנים והפועלים מה שהיו צריכים לעשות ותעל ארוכה (מרפא) למלאכה בידם שהצליחו לתקן כל הנדרש והעמידו את בית ה' על כנו ובסיסו בחידושו ותפירתו וחיזוקוהו כנדרש (ויאמצוהו).

וכאשר סיימו מלאכתם הביאו את הכסף הנותר לפני המלך ויהודע¹²² והם עשו כלים לבית ה' כלי שרת והעלות שזה כלי שכותרים בו את הבשמים במכתשת או שהם הנסרים שחותכין עליהם בשר או שהוא כלי קטן ששואבין בו היין מן ההין לנסכים ועשו כפות וכלי זהב וכסף והיו מעלים עולות בבית ה' בתמידות קרבנות תמיד של בוקר וערב כל ימי יהודע.

{ טו } וַיִּזְקַן יְהוֹדֶעַ וַיִּשְׁבַּע יָמָיִם וַיָּמָת בֶּן מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּמוֹתוֹ: { טז } וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּעִיר דָּוִד עִם הַמְּלָכִים כִּי עָשָׂה טוֹבָה בְּיִשְׂרָאֵל וְעַם הָאֱלֹהִים וּבֵיתוֹ:

ויזקן יהודע וישבע ימים טובים וימת, בן מאה ושלשים שנה במותו. ויקברוהו בעיר דויד עם המלכים כי עשה טובה לישראל בכך שפדה אותם מידי עתליה המרשעת והעמיד להם מלך מזרע דויד וטוב עשה עם האלוקים וביתו במה שקרב את ישראל למקום והעמיד את בית ה' על מכונו.

{ יז } וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹדֶעַ בָּאוּ שְׂרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַמֶּלֶךְ אֲזַי שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם: { יח } וַיַּעֲזְבוּ אֶת בַּיִת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיַּעֲבֹדוּ אֶת הָאֲשֵׁרִים וְאֶת הָעֲצָבִים וַיְהִי קֶצֶף עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּאֲשַׁמְתָם זֹאת: { יט } וַיִּשְׁלַח בָּהֶם נְבִאִים לְהַשִּׁיבָם אֶל יְהוָה וַיַּעֲדוּ בָם וְלֹא הֶאֱזִינוּ:

אחרי מות יהודע באו שרי יהודה והשתחוּו למלך ועשאוהו לאלוה כי אמרו שהנה כתוב והזר הקרב יומת ואתה היית בבית המקדש שש שנים ועודך חי והמלך שמע לדבריהם, ומזה נמשך שעזבו את בית ה' אלוקי אבותיהם והתחילו לעבוד את האשרים והעצבים – שעשו אשרים לשמו של יואש ועצבים בדמות דיוקנו, ויהי כעס (קצף) על יהודה וירושלים באשמה הזו, שלמרות שלא עבדו ע"ז אחרת זה נחשב להם לע"ז ממש.

וה' שלח אליהם נביאים להשיבם אליו והתרו (העידו) בם, אך הם לא היטו אוזן לשמוע.

¹²² מה שכתוב במלכים שלא עשו מהכסף כלי שרת הכוונה לכסף המובא מתרומת הלשכה שאין לעשות ממנו כלי שרת וכאן מדובר בכסף שנאסף במהלך השנים לצורך בדיק הבית. מלבי"ם.

{כ} ורוח אלהים לבשה את זכריה בן יהוידע הכהן ויעמד מעל לעם ויאמר להם כה אמר האלהים למה אתם עוברים את מצות יהוה ולא תצליחו פי עזבתם את יהוה ועזבו אתכם: {כא} ויקשרו עליו וירגמהו אבן במצות המלך בחצר בית יהוה:

ורוח אלוקים לבשה את זכריה בן יהוידע וכיוון שהיה כהן גדול עמד במדריגה העליונה¹²³ מעל כל העם ואמר להם בשליחות ה': כה אמר האלוקים, למה אתם עוברים את מצוות ה' – איזו תועלת יש לכם בזה והרי לא תצליחו במעשיכם כי כאשר עזבתם את ה' יגרם מזה שה' יעזוב אתכם. ויקשרו עליו, לא במשפט, וירגמהו באבן במצוות המלך, שהמלך הורג בסייף וכאן התנהגו לא במשפט המלוכה, ועוד הוסיפו על חטאתם שהרגוהו בחצר בית ה'.

{כב} ולא זכר יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו עמו ויהרג את בנו וכמותו אמר ירא יהוה ויִדְרֹשׁ: {כג} ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם ויבאו אל יהודה וירושלים וישחיתו את כל שרי העם מעם וכל שללם שלחו למלך דרמשק: {כד} פי במצער אנשים באו חיל ארם ויהוה נתן בידם חיל לרב מאד פי עזבו את יהוה אלהי אבותיהם ואת יואש עשו שפטים: {כה} ובלקתם ממנו פי עזבו אתו (במחליים) במחלויים רבים התקשרו עליו עבדיו בְּדַמִּי בְּנֵי יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּהְרְגוּהוּ עַל מִטְתּוֹ וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּעִיר דָּוִד וְלֹא קִבְּרוּהוּ בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים:

ולא זכר יואש המלך את החסד שעשה עמו יהוידע אביו שהחיהו והמליך אותו ויהרוג את בנו וכאשר מת זכריה מסר דינו לשמים ואמר ירא ה' שעל חנם הורגים אותי¹²⁴ וידרוש את דמו.

ואכן, כאשר הקיפה החמה ובאה לאותה נקודת זמן (תקופת השנה) עלה עליו חיל ארם ויבואו אל יהודה וירושלים וישחיתו את כל שרי העם¹²⁵ ולא היכו בעם כי משמים היה זה שיראו שהשרים שהשתחו ליואש הם אלו שנהרגו, ואת כל השלל שלחו למלך דמשק. וראו כולם שבהשגחה נעשה הדבר וכעונש על מעשיהם כי חיל ארם באו במעט אנשים (במצער) ויהודה היו חיל גדול מאוד ובכל זאת ניתנו בידם כי עזבו את ה' אלוקי אבותיהם, וביואש עשו שפטים – עינויים קשים, וכאשר עזבוהו הארמיים כשהוא חולה בחליים רבים התקשרו, התאגדו עבדיו למרוד בו והרגוהו על מטתו וימת, וזאת עשו כנקמה בעבור דמי¹²⁶ בני יהוידע הכהן, ויקברוהו בעיר דויד ולא קברוהו בקברות המלכים.

{כו} ואלה המתקשרים עליו זבד בן שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית: {כז} ובניו (ורב) ירב המשא עליו ויסוד בית האלהים הנם פתובים על מדרש ספר המלכים וימלך אמציחו בנו תחתיו:

ואלו הם העבדים שקשרו במרד נגדו זבד בן שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית, וחשוב לדעת מי הם ומה יחוסם כי גם זה חלק מההשגחה האלוקית שיבואו בני עמון ומואב שהם כפויי טובה, שהרי אברהם אבינו נלחם בשביל לוט והם שכרו את בלעם לקלל את עם ישראל, והם יהרגו כפויי טובה שלמרות שיהוידע עשה לו טובה הוא הרג את בנו.

¹²³ רש"י מביא מאיכה רבתי שסמך על עצמו שהיה שר גבוה מכל העם, נביא וכהן וביום הכפורים וחתן המלך ולא נתיירא מלומר נבואה ועל זה נאמר אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא.

¹²⁴ והגמרא בגיטין נז' מספרת על שדמו תסס ונבזראדן שחט שם רבים כדי לרצותו ולא נתרצה עד שאמר לו רצונך שאשחוט את כולם? ונח דמו. עיי"ש.

¹²⁵ זאת נלמד מהכתוב וישחיתו את כל שרי העם ומשמע שרק בשרי העם היכו.

¹²⁶ כתוב שהרגו רק את זכריהו ומדוע כתוב דמי בני בלשון רבים? וייתכן שהרגו את שאר בניו על שגיננו את הריגת אחיהם או שהרגו רק את זכריהו ואמר בני כמו שפעמים נאמר רבים על יחד כמו ובני דן חשים.

וספור מעשי בניו של יואש ומה שירב המשא עליו כלומר והנבואות שהתנבאו עליו הנביאים
וספור יסוד ותיקון בית ה' שעשה הנם כתובים במדרש ספר המלכים שבו נדרש ומסופר עניני
המלכים והקורות אתם, וימלוך אמציהו בנו תחתיו.

פרק כ"ה.

{א} בן עשרים וחמש שנה מלך אמציהו ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם אמו יהועדן מירושלים: {ב} ויעש הישר בעיני יהוה רק לא בלבב שלם: {ג} ויהי כאשר חזקה הממלכה עליו ויהרג את עבדיו המפכים את המלך אביו: {ד} ואת בנייהם לא המית כי כפתוב בתורה בספר משה אשר צנה יהוה לאמר לא ימותו אבות על בנים ובנים לא ימותו על אבות כי איש בחטאו ימותו:

בן עשרים וחמש שנה היה אמציהו במלכו ועשרים ותשע שנה מלך בירושלים ושם אמו יהועדן מירושלים, והוא עשה את הישר בעיני ה' אך לא בלבב שלם שלא האמין בכל ליבו או שעבד את ה' מיראה, וכאשר הרגיש שהמלוכה חזקה בידיו התגבר והרג את העבדים שהיכו את המלך אביו, אך את בנייהם לא המית כי כך כתוב בתורה בספר משה אשר ציוה ה' לאמר לא ימותו אבות בעוון בנים ובנים לא ימותו בעוון אבות, אלא כל איש נשפט ונענש רק בחטאו ולא בחטא זולתו.

{ה} ויקבץ אמציהו את יהודה ויעמידם לבית אבות לשרי האלפים ולשרי המאות לכל יהודה ובנימן ויפקדם למבן עשרים שנה ומעלה וימצאם שלש מאות אלף בחור יוצא צבא אחז רמח וצנה: {ו} וישכר מישראל מאה אלף גבור חיל במאה ככר כסף:

כאשר רצה אמציהו לצאת למלחמה על אויביו אסף את יהודה וחילקם לכל בית אב לבד ושרי אלפים ושרי מאות כל אחד עם חייליו ומצא מספרם מיהודה ובנימין מבן עשרים שנה ומעלה שלוש מאות אלף בחור יוצאי צבא האוחזים ברומח ומלובשים במלבוש המקיף את הגוף המציל ממכת חרב (צנה), וכיוון שהיו מעטים שהרי לאסא היו כפליים וליהושפט כפול ארבע, על כן שכר אמציהו מישראל מאה אלף גיבורי חיל במאה ככר כסף.

{ז} ואיש האלהים בא אליו לאמר המלך אל יבא עמך צבא ישראל כי אין יהוה עם ישראל כל בני אפרים: {ח} כי אם בא אתה עשה חזק למלחמה וכשילך האלהים לפני אויב כי יש כח באלהים לעזור ולהכשיל: {ט} ויאמר אמציהו לאיש האלהים ומה לעשות למאת הכפר אשר נתתי לגדוד ישראל ויאמר איש האלהים יש ליהוה לתת לך הרבה מזה: {י} ויבדילם אמציהו להגדוד אשר בא אליו מאפרים לקחת למקומם ויחר אפם מאד ביהודה וישובו למקומם בחרי אף:

ויבוא אל אמציהו נביא והוא אמוץ אבי ישעיהו הנביא ואמר לו: אל תלך למלחמה כאשר צבא ישראל עמך כי אין ה' עוזר לישראל בני אפרים שהרי מלכם הראשון ירבעם החטיא את הרבים בעגלי הזהב שעשה ועתה כל דור ודור ממשיך להכשל בעוון זה, וכבר¹²⁷ הכריזו לפני המלחמה שכל הירא מעברות שבידו ילך וישוּב לביתו וראוי שכל אפרים יחזרו לביתם.

ואם תסמוך על כוחך ותלך להלחם כי תחשוב שכשיש לך הרבה חיילים יותר קל לנצח, דע לך שהאלוקים יכשילך לפני האויב כי ביד ה' יש את הכוח לעזור או להכשיל וגם אם תלך עם הרבה חיילים תכשל ואם תלך לבד בלי אפרים למרות שיהיו לך מעט חיילים תנצח.

שאל אמציהו את איש האלוקים, ומה אעשה עם הכסף שהבאתי להם, והרי הם לא יחזירו לי ועל פי ההלכה צריך להחזיר שהרי אם פשע בעל הבית ומפני כך הפועל בטל ממלאכה צריך לשלם לו כשכר פועל בטל אך אם נאנס בעל הבית פטור מלשלם ואם כן חייבים לתת לו את הכסף בחזרה. השיב לו איש האלוקים תשאיר את הכסף ברשותם ולה' יש הרבה יותר מזה לתת לך והמקום ימלא חסרוֹנך.

¹²⁷ איש הירא ורך הלבב ילך וישב אל ביתו הפירוש הוא הירא מעבירות שבידו.

על כן הבדיל אמציהו את הגדוד שבא אליו מאפרים ואמר להם שישבו למקומם, ובני אפרים כעסו מאוד על בני יהודה כי לבזיון יחשב להם הדבר, וגם חשבו שבני יהודה מחו במלכם שלא להלחם עם בני אפרים בשנאתם אותם, ועל כן שבו למקומם בכעס גדול.

{יא} וַאֲמַצְיָהוּ הִתְחַזַּק וַיְנַהֵג אֶת עַמּוֹ וַיִּלְכְּ גַיָּא הַמֶּלֶח וַיַּךְ אֶת בְּנֵי שְׁעִיר עֶשְׂרֵת אֲלָפִים :
{יב} וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים חַיִּים שָׁבוּ בְּנֵי יְהוּדָה וַיְבִיאוּם לְרֹאשׁ הַסֶּלַע וַיִּשְׁלִיכוּם מֵרֹאשׁ הַסֶּלַע וְכָלם נִבְקְעוּ : {יג} וּבְנֵי הַגְּדוּד אֲשֶׁר הִשְׁיֵב אֲמַצְיָהוּ מִלֶּכֶת עַמּוֹ לְמַלְחָמָה וַיִּפְשְׁטוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה מִשְׁמֶרֶן וְעַד בֵּית חוּרוֹן וַיִּכּוּ מֵהֶם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַיְבִיזוּ בָּהָה רַבָּה :

ואמציהו התחזק וינהג את עמו למלחמה וילכו לגי' המלח ויכו שם בבני שעיר עשרת אלפים איש ועוד עשרת אלפים שבו בני יהודה ויביאום לראש הסלע וישליכום ומתו כולם ע"י שנבקעו מהנפילה. ושלא כדין עשו להשליך שבויים מראש הסלע ומיד נענשו שאותו גדוד מאפרים ששב למקומו ולא הלכו עמו למלחמה פשטו בערי יהודה משומרון ועד בית חורון ויכו בהם שלושת אלפים ויבזזו ביזה רבה.

{יד} וַיְהִי אַחֲרַי בּוֹא אֲמַצְיָהוּ מֵהַכּוֹת אֶת אֲדוֹמִים וַיָּבֵא אֶת אֱלֹהֵי בְנֵי שְׁעִיר וַיַּעֲמִידֵם לֹאֱלֹהִים וְלַפְּנֵיהֶם יִשְׁתַּחֲוֶה וְלָהֶם יִקְטֹר : {טו} וַיַּחַר אֵף יְהוָה בְּאֲמַצְיָהוּ וַיִּשְׁלַח אֱלֹהֵי נְבִיא וַיֹּאמֶר לוֹ לָמָּה דַרְשֶׁתְּ אֶת אֱלֹהֵי הָעַם אֲשֶׁר לֹא הִצִּילוּ אֶת עַמָּם מִיַּד : {טז} וַיְהִי בַדְּבָרוֹ אֱלֹהֵי וַיֹּאמֶר לוֹ הַלְיוּעָץ לְמֶלֶךְ נִתְּנוֹךְ חֲדַל לָךְ לָמָּה יִכּוֹךְ וַיַּחֲדַל הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר יַדְעִיתִי כִּי יַעֲץ אֱלֹהִים לְהַשְׁחִיתֶךָ כִּי עֲשִׂיתָ זֹאת וְלֹא שָׁמַעַתְּ לַעֲצָתִי : {יז} וַיּוֹעֵץ אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּשְׁלַח אֶל יוֹאָשׁ בֶּן יְהוֹאָחָז בֶּן יְהוֹאָל לֵאמֹר (לך) לָכֵה נִתְּרָאָה פָּנִים :

לאחר ששב אמציהו מלהכות את האדומיים ויבא את אלוהי בני שעיר והעמידם לו לאלוהים וישתחווה לפניהם והקטיר להם, ויחר אף ה' באמציהו וישלח אליו נביא שיוכיחו והתוכחה כפולה ומכופלת היא גם על זה שעבד עבודה זרה וגם שעבד את אלוהי האדומיים שהכה, והרי ראה שאין בהם ממש שהרי לא הצילו את עמם, אמר אמציהו לנביא וכי ליועץ המלך מינו אותך, חדל לך מלומר דיבורים אלה, למה לך להסתכן שמא יכה אותך אחד מאנשיי, ויחדל הנביא ואמר אני רק נתתי לך פתח תשובה ועכשיו שלא שמעת לעצתי יודע אני שה' יעץ להשחיתך.

מיד מסופר כיצד יעץ אלוקים להשחיתו שנתן בליבו של אמציהו מלך יהודה עצה להלחם נגד מלך ישראל וישלח ליואש בן יהואחז בן יהוא מלך ישראל שיבוא להלחם בו פנים בפנים ויידעו הגבורה למי. ומפני מה רצה להלחם? כדי לנקום על מעשי הגדוד של אפרים שהרגו ביהודה.

{יח} וַיִּשְׁלַח יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר הַחֹחַ אֲשֶׁר בְּלַבְנוֹן שְׁלַח אֶל הָאָרֶז אֲשֶׁר בְּלַבְנוֹן לֵאמֹר תָּנָה אֶת בִּתְּךָ לְבְנֵי לְאִשָּׁה וְתַעֲבֹר חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּלַבְנוֹן וְתִרְמַס אֶת הַחֹחַ : {יט} אֲמַרְתָּ הֲנָה הַכִּיתָ אֶת אֲדוֹם וַיִּשְׁאַךְ לָכֵן לְהַכְּבִיד עֲתָה שָׁבָה בְּבִיתְךָ לָמָּה תִּתְּנָרָה בְּרַעַה וְנִפְלַת אֶתְּךָ וַיְהוּדָה עִמָּךְ : {כ} וְלֹא שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ כִּי מֵהָאֱלֹהִים הִיא לְמַעַן תִּתֶּם בְּיַד כִּי דָרְשׁוּ אֶת אֱלֹהֵי אֲדוֹם :

שלח יואש מלך ישראל לומר לאמציהו מלך יהודה בדרך משל החוח (סוג של קוצים) אשר בלבנון שהוא שפל רוח, שלח אל הארז אשר בלבנון שהוא גדול מכל האילנות, תנה את בתך לבני לאשה – כביכול ראויים אנו זה לזה, ועברה חית השדה ורמסה את החוח כי לא רצה הארז להתעסק עם החוח כי זה בזיון בעיניו וחית השדה רמסה את החוח בשבילו. אף אתה כן, יש עמך רק שני שבטים, צריך אתה להזהר שלא יבואו עבדי עליך וירמסוך.

חשבת שאם הצלחת להכות את אדום תוכל להכות גם אותי ולהתכבד בכך, עכשיו עצתי לך שתשב בביתך ולמה להתגרות בי ולהביא עליך רעה ותפול אתה ויהודה עמך.

אך אמציהו לא שמע לו כי מהאלוקים סובב הדבר כדי שינתנו ביד ישראל כעונש על כך שדרשו את אלוהי אדום.

{ כא } ויעל יואש מלך ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה בבית שמש אשר ליהודה: { כב } וינגף יהודה לפני ישראל וינסו איש לאהלו: { כג } ואת אמציהו מלך יהודה בן יואש בן יהואחז תפש יואש מלך ישראל בבית שמש וביאהו ירושלים ויפרץ בחומת ירושלים משער אפרים עד שער הפונה ארבע מאות אמה: { כד } וכל הזהב והכסף ואת כל הכלים הנמצאים בבית האלהים עם עבד אדום ואת אצרות בית המלך ואת בני התערבות וישב שִׁמְרוֹן:

ויעל יואש מלך ישראל להלחם פנים אל פנים נגד אמציהו מלך יהודה בבית שמש שבחלק יהודה. ובמלחמה ניגפו יהודה לפני ישראל וינסו איש לאוהלו. ואת אמציהו בן יואש בן יהואחז מלך יהודה תפש יואש מלך ישראל בבית שמש וכיוון שהיא סמוכה לירושלים הביאו לשם (ולא לשומרון) וגם כדי לבזותו בעיר מלכותו ויפרוץ בחומת ירושלים משער הנקרא שער אפרים עד השער הנקרא שער הפונה שהיה באורך ארבע מאות אמה. ואת כל הזהב והכסף והכלים הנמצאים בבית האלוקים שעליו היו ממונים עובד אדום ובניו ואת אוצרות בית המלך ואת בני התערבות שהם בני השרים הנמצאים ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו האבות, הכל לקח יואש וישב לשומרון.

{ כה } ויחי אמציהו בן יואש מלך יהודה אחרי מות יואש בן יהואחז מלך ישראל חמש עשרה שנה: { כו } ויתר דברי אמציהו הראשונים והאחרונים הלא הנם כתובים על ספר מלכי יהודה וישראל: { כז } ומעת אשר סר אמציהו מאחרי יהוה ויקשרו עליו קשר בירושלים וינס לְכִישָׁה וישלחו אחריו לְכִישָׁה וימיתוהו שם: { כח } וישאָהו על הסוסים ויקברו אתו עם אבותיו בעיר יהודה:

ויחי אמציהו בן יואש מלך יהודה אחרי מות יואש בן יהואחז מלך ישראל חמש עשרה שנה, ויתר דברי אמציהו הראשונים והאחרונים הלא הנם כתובים על ספר מלכי יהודה, ולאחר שנכנע תחת ידי ישראל כתבו קורותיו גם בספר מלכי ישראל.

ומיום שסר אמציהו מלעבוד את ה' התחילו לקשור עליו קשר של מרידה וברח מירושלים ללכיש, שם מצא לו עוזרים וחי עוד חמש עשרה שנה. שכהני ה' רצו להורגו על שסר מאחרי ה' והרבה אנשים ביהודה שמתו להם קרובים במלחמה רצו להורגו על שהתגרה במלך ישראל ובסוף הצליחו הקושרים להגיע ללכיש וימיתוהו שם. וכל אותם שנים שברח מלכה יכליהו אם עזיהו, ויש אומרים שהיו מספר שנים שכבר מלך עזיהו.

וישאהו על הסוסים ויקברו אותו עם אבותיו בעיר¹²⁸ המיוחדת שביהודה היא עיר ציון.

¹²⁸ זה ההסבר שהרי קשה מהו עיר יהודה וההסבר שהכוונה לעיר המיוחדת שביהודה.

פרק כ"ו.

{א} וַיִּקְחוּ כָּל עַם יְהוּדָה אֶת עֲזִיָּהוּ וְהוּא בֶן שֵׁשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה וַיִּמְלִיכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמֻצַּיָּהוּ:
{ב} הוּא בְּנֵה אֶת אֵילוֹת וַיִּשְׁיבֶהָ לַיהוּדָה אַחֲרֵי שֶׁכַּב הַמֶּלֶךְ עִם אֲבֹתָיו: {ט} וַיִּבְּן עֲזִיָּהוּ
מִגְדָּלִים בִּירוּשָׁלַם עַל שַׁעַר הַפֶּנֶה וְעַל שַׁעַר הַגֵּיא וְעַל הַמִּקְצוֹעַ וַיַּחֲזִקֵם:

ויקחו עם יהודה את עזיהו כשהיה בן שש עשרה שנה וימליכו אותו במקום אביו אמציהו, שהרי אמציהו היה בלכיש חמש עשרה שנה ובשנים אלו מלכה יכליהו אם עזיהו ואי אפשר לומר שעזיהו נהיה מלך במקום אביו, שהרי כאשר ברח אמציהו היה עזיהו רק בן שנה ומוכרח להיות שהומלך רק אחרי מותו, ויתכן שהמליכוהו כשגדל מעט ושלט עוד בחיי אביו. ולאחר מות אמציהו בנה עזיהו את אילות שבאדום ועשאה עיר מבצר ליהודה. בנוסף לזה ביצר את ארצו ובנה מגדלים בירושלים על שער הפנה ועל שער הגיא ועל המקצוע (הזווית) שעל החומות.

{ג} בֶן שֵׁשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה עֲזִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ (יכליהו)
יְכָלְיָה מִן יְרוּשָׁלַם: {ד} וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֲמֻצַּיָּהוּ אָבִיו: {ה} וַיְהִי לְדָרָשׁ
אֱלֹהִים בְּיָמָיו זָכְרָהוּ הַמִּבְּיָן בְּרֵאת הָאֱלֹהִים וּבְיָמָיו דָּרָשׁוּ אֶת יְהוָה הַצְּלִיחוּ הָאֱלֹהִים:

בן שש עשרה שנה היה במולכו וחמישים ושתים שנה מלך בירושלים ושם אמו יכליהו מן ירושלים, ויעש עוזיהו הישר בעיני ה' ¹²⁹ כדברים הטובים שעשה אביו ולא כדברים הלא טובים. והיה הזמן ההוא טוב לדרוש אלוקים כי זה היה בימי זכריה הנביא שהיה רואה נבואה ומבין את השגתה, ובדור שיש איש כזה זה עת טובה לדרוש בה', וכל ימי דורשו את ה' הצליחו אלוקים. (ויש הגורסים שזכריה זה עוזיהו עצמו שהיו לו שלוש שמות עזיהו, זכריהו ועזריהו, והכוונה שהוא עצמו היה דורש בה').

{ו} וַיֵּצֵא וַיִּלְחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּפְרָץ אֶת חוֹמַת גַּת וְאֶת חוֹמַת יְבֵנָה וְאֶת חוֹמַת אֲשְׁדוֹד וַיִּבְנֶה
עָרִים בְּאֲשְׁדוֹד וּבַפְּלִשְׁתִּים: {ז} וַיַּעֲזְרֵהוּ הָאֱלֹהִים עַל פְּלִשְׁתִּים וְעַל (הערביים) הָעֲרָבִים
הַיֹּשְׁבִים בְּגוֹר בָּעַל וְהַמְּעוֹנִים: {ח} וַיִּתְּנוּ הַעַמּוֹנִים מִנְּחָה לְעֲזִיָּהוּ וַיִּלְךְ שָׁמוּ עַד לְבֹא מִצְרַיִם כִּי
הָחִזִּיק עַד לְמַעְלָה:

והצליח מאוד בדברים רבים שיצא ונלחם בפלשתים ופרץ את הערים הבצורות ופרץ את חומת גת ואת חומת יבנה וחומת אשדוד ועוד שלט בהם עד שהתנהג שם כאדם בתוך שלו ובנה ערים באשדוד ובפלשתים. וה' עזרו כאשר התאספו נגד פלשתים וערבים היושבים בגור בעל והמעונים וניצחם למרות שבדרך הטבע היה קשה לניצחם. ולאחר שניצח הלך שמו עד למרחוק עד למצרים והעמונים (יתכן שזה המעונים שהוזכרו קודם), נתנו לו מנחה כי נפל פחדו על העמים ויצא לו שם עד למעלה לתהילה ותפארת.

{י} וַיִּבְּן מִגְדָּלִים בְּמִדְבָּר וַיַּחֲצֵב בְּרוֹת רַבִּים כִּי מִקְנֵה רֵב הָיָה לוֹ וּבִשְׂפֵלָה וּבְמִישׁוֹר אֲפָרַיִם
וְכַרְמֵי בְּהָרִים וּבְכַרְמֶל כִּי אֵהָב אֲדַמָּה הָיָה: {יא} וַיְהִי לְעֲזִיָּהוּ חֵיל עֲשֵׂה מִלְחָמָה יוֹצֵאֵי צָבָא
לְגָדוֹד בְּמִסְפָּר פְּקֻדָּתָם בְּיַד (יעואל) יַעֲיָאֵל הַסּוֹפֵר וּמַעֲשֵׂיָהוּ הַשּׁוֹטֵר עַל יַד חַנְּנִיָּהוּ מִשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ:
{יב} כָּל מִסְפָּר רֵאשֵׁי הָאֲבוֹת לְגִבּוֹרֵי חֵיל אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: {יג} וְעַל יָדָם חֵיל צָבָא שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמִשׁ מֵאוֹת עוֹשֵׂי מִלְחָמָה בָּכֹחַ חֵיל לְעֹזֵר לְמֶלֶךְ עַל הָאוֹיֵב:

גם במדבר בנה מגדלים למבצר נגד שודדים ויחצוב שם בורות מים, ועשה זאת מפני שהיה לו מקנה רב ושלחם למדבר לרעות, והיה עזיהו אוהב אדמה והיו לו מקנה בשפלה ובמישור

¹²⁹ ויעש הישר כתוב בסמוך לכלל אשר עשה אביו, לומר שעשה ככל אשר עשה אביו בדברים הטובים והישרים ולא כאותם דברים הלא טובים.

ואכרים עובדי אדמה וְכורמים עובדי כרמים היו לו בהרים ובכרמל שהם גבעות טובות ושמנות. ועוד היה לו לעזייהו חיל עושה מלחמה יוצא צבא¹³⁰ שכל עסקם היה בצבא והיה מספרם ביד יעיאל הסופר ומעשיהו השוטר שבדקו שלא נחסר מספרם פחות ממה שמסר הממונה חנניהו שהיה משרי המלך. כל מספר ראשי האבות של גיבורי החיל אלפים ושש מאות שהם היו שרי מאתים, שרי חמש מאות, שרי אלף ושרי עשרת אלפים, ומעליהם שבעה שרים ממונים וחיל הצבא שתחת ממשלתם שלוש מאות אלף ושבעת אלפים וחמש מאות עושי מלחמה בכוח רב והם עוזרים למלך כשנלחם נגד אויב.

{ יד } וַיִּכֶן לָהֶם עֲזִיָּהוּ לְכָל הַצָּבָא מְגִנִּים וְרִמְחִים וְכוֹבָעִים וְשָׁרִינֹת וְקִשְׁתֹּת וְלֹאֲבָנֵי קִלְעִים :
{ טו } וַיַּעַשׂ בִּירוּשָׁלַם חֲשֻבְנוֹת מְחֻשְׁבֹּת חוֹשֵׁב לְהִיּוֹת עַל הַמְּגִדְלִים וְעַל הַפְּנוֹת לִירוּא בְּחָצִים וּבְאַבְנִים גְּדֵלוֹת וַיֵּצֵא שָׁמוֹ עַד לְמֶרְחוֹק כִּי הִפְלִיא לְהַעֲזֹר עַד כִּי חָזַק :

ויכן עזייהו לכל הצבא מגינים להגן מפגיעת חץ, ורמחים וכובעים מברזל להגן מפגיעת חרב, ושריונות שזה מלבוש ברזל להגן על הגוף, וקשתות וכלים מיוחדים לאבני קלע.

והיה עזייהו מומחה בחשבון ומלאכת מחשבת, והפליא לעשות באומנות רבה כלי מלחמה היורים בליסטראות למרחוק, והעמידם על המגדלים ויכלו לזרוק משאות כבדים למרחק רב בכוח קל, ועשה כך מלחמות נגד האויבים, ויצא מפני כך שמו למרחוק¹³¹ כי היו אלו תחבולות חדשות שלא היו ידועים.

{ טז } וַיִּחְזַקְתּוּ גְבַה לְבוֹ עַד לְהִשְׁחִית וַיִּמְעַל בִּיהֵנָה אֶלְהֵיו וַיָּבֵא אֶל הַיִּכָּל יְהוָה לְהַקְטִיר עַל מִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת : { יז } וַיָּבֵא אַחֲרָיו עֲזִרְיָהוּ הַכֹּהֵן וְעָמֹו כַּהֲנִים לִיהֵנָה שְׁמוֹנִים בְּנֵי חֵיל :
{ יח } וַיַּעֲמֵדוּ עַל עֲזִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא לָךְ עֲזִיָּהוּ לְהַקְטִיר לִיהֵנָה כִּי לַכַּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן הַמְּקַדְּשִׁים לְהַקְטִיר צֵא מִן הַמְּקַדֵּשׁ כִּי מַעֲלַת וְלֹא לָךְ לְכַבֹּד מִיְהֵנָה אֶלְהֵים : { יט } וַיִּזְעַף עֲזִיָּהוּ וַיְבַדֹּד מִקְּטֹרֶת לְהַקְטִיר וַיִּבְזַעְפוּ עִם הַכַּהֲנִים וְהַצֹּרֶעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ לִפְנֵי הַכַּהֲנִים בְּבֵית יְהוָה מֵעַל לְמִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת :

וכחזקתו גבה ליבו עד שרצה להשחית חוק מהתורה וימעל בשגגה בה' אלוקיו ובא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטורת כי אמר נאה למלך להקטיר למלך הכבוד, ויבא אחריו עזריהו הכהן ועמו כהנים לה' שמונים בני חיל, ויעמדו על עזייהו המלך ואמרו לו: לא הותר לך להקטיר לה' אלא רק לכהנים בני אהרון המקודשים להקטיר, ועתה צא מן הקודש כי אסור לזר להכנס לקודש שלא לצורך ואתה מעלת בה', ואל תחשוב שבהקטרה זו תעשה כבוד לה'. ויזעף עזייהו על שמיחה בידו וכבר עמד עם מקטרת בידו, ובעת שכעס על הכהנים ניגעו ה' בצרעת, וכיוון שהצרעת מבהיקה מלובן כתוב והצרעת זרחה על מצחו ודווקא על מצחו כדי לסמן על רוע מחשבותיו.

{ כ } וַיִּפֹּן אֵלָיו עֲזִרְיָהוּ כֹהֵן הָרִאשׁ וְכָל הַכַּהֲנִים וְהֵנָה הוּא מִצְרַע בְּמִצְחוֹ וַיִּבְהִלּוּהוּ מִשֵּׁם וְגַם הוּא נִדְחָף לְצֵאת כִּי נִגְעוּ יְהֵנָה : { כא } וַיְהִי עֲזִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ מִצְרַע עַד יוֹם מוֹתוֹ וַיֵּשֶׁב בֵּית (החפשות) הַחֲפֵשִׁית מִצְרַע כִּי נִגְזַר מִבַּיִת יְהוָה וַיֹּתֵם בְּנוֹ עַל בֵּית הַמֶּלֶךְ שׁוֹפֵט אֶת עַם הָאָרֶץ :

ויפן אליו עזריהו הכהן הגדול וכל הכהנים ויראו והנה הוא מצורע במצחו ויבהילוהו להוציאו משם כי מצורע מטמא בביאה וגם הוא עצמו נדחף לצאת כי הבין שה' נגעו והענישו על רצונו.

¹³⁰ הסבר זה הוא מפני שלכאורה מיותר לכתוב חיל עשה מלחמה יוצאי צבא.

¹³¹ ועל זה נאמר כי הפליא להעזר.

ומיום זה היה עוזיהו המלך מצורע עד יום מותו וישב בבית החפשית, שעשה לו בית בבית הקברות כי נכרת מלבוא לבית ה' ונעשה חופשי מעבודת המלוכה, ויותם בנו היה ממונה על בית המלך להיות שופט את עם הארץ.

{ כב } ויתר דברי עזיהו הראשונים והאחרונים כתב ישעיהו בן אמוץ הנביא : { כג } וישכב עזיהו עם אבותיו ויקברו אותו עם אבותיו בשדה הקבורה אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא וימלך יותם בנו תחתיו :

ויתר דברי עזיהו הראשונים והאחרונים כתב ישעיהו בן אמוץ הנביא, וישכב עזיהו עם אבותיו וקברו אותו ליד קבורת המלכים בשדה כי אמרו שמפני שהוא מצורע לא יקבר עמם, וימלך יותם בנו תחתיו.

פרק כ"ז.

{א} בן עשרים וחמש שנה יותם במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ושם אמו ירושה בת צדוק: {ב} ויעש הזשר בעיני יהנה ככל אשר עשה עזיהו אביו רק לא בא אל היכל יהנה ועוד העם משחיתים: {ג} הוא בנה את שער בית יהנה העליון ובחומות העפל בנה לרב: {ד} וערים בנה בהר יהודה ובחרשים בנה בירניות ומגדלים:

בן עשרים וחמש שנה היה יותם במולכו ושש עשרה שנה מלך בירושלים ושם אמו ירושה בת צדוק.

ויותם היה צדיק ועשה רק את הישר בעיני ה' כמו שעשה עזיהו אביו, רק שלא היה כאביו בכך שלא נכנס להיכל ה' להקטיר,¹³² ולמרות שהיה הוא צדיק עדיין היו העם משחיתים בכך שהקריבו בבמות. הוא בנה את שער בית ה' העליון שמשם הלכו אל בית המלך,¹³³ או שזה נפל וחזר ובנהו, או שבנה עליו בנין גבוה. וחוף מביצור זה ביצר גם את חומת העפל שנקראה כך על שם המגדל.

ועוד בנה ערים בהר יהודה וביערות (חרשים) בנה ארמונות (בירניות) ומגדלים, ועשה זאת כדי לחזק מלכותו.

{ה} והוא נלחם עם מלך בני עמון ויחזק עליהם ויתנו לו בני עמון בשנה ההיא מאה כפר כסף ונעשרת אלפים כרים ושעורים עשרת אלפים זאת השיבו לו בני עמון ובשנה השנית והשלישית: {ו} ויתחזק יותם כי הכין דרכיו לפני יהנה אלהיו: {ז} ויתר דברי יותם וכל מלחמתיו ודרכיו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה:

והוא נלחם עם מלך בני עמון שלאחר שנתנו מנחה לאביו מרדו בו ונלחם עמהם וניצחם והיו צריכים לשלם לו על השנים שלא שילמו מס ונתנו לו בשנה ההיא מאה ככר כסף ועשרת אלפים כור חיטים ועוד עשרת אלפים כור שעורים. ולאחר מכן קנס אותם על מרידתם ושילמו לו כך גם בשנה השנית והשלישית.

ויתחזק יותם במלכותו כי הכין דרכיו לפני ה' אלוקים. ויתר דברי יותם וכל מלחמותיו ודרכיו הינם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה.

{ח} בן עשרים וחמש שנה היה במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם: {ט} וישכב יותם עם אביתו ויקברו אותו בעיר דויד וימלך אחז בנו תחתיו:

ומציניים שוב שהיה בן עשרים וחמש שנה במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלים,¹³⁴ כי מלכי ישראל ספרו מלכותו מהשנים ששפט בחיי אביו ומדייקים כאן שסופרים רק את השנים שמלך אחרי מות אביו.

וישכב יותם עם אבותיו ויקברו אותו בעיר דוד, וימלך אחז בנו תחתיו.

וחשוב להביא את דברי רש"י במקום:

ככל אשר עשה עזיהו אביו. הטובות שעשה אביו וזהו שאמר רבי שמעון בן יוחאי במסכת סוכה אלמלא יהי אברהם אבינו מקבל עליו כל עונות הדורות עד לו אני הייתי מקבל עלי חטאי הדורות

¹³² מפני שצריך להבין כיצד נכנסו כאן המילים ועוד העם משחיתים, וההסבר לזה שהכתוב אומר שהוא היה צדיק אך העם משחיתים.

¹³³ המפרשים דוחקים למצוא פירושים משום שבפרק כג' פסוק כ' מוזכר שער העליון ועל כן צריך הסבר למילים הוא בנה.

¹³⁴ כך כתוב במלכים.

מאברהם עד לי ואם היה יותם בן עזיהו עמי היינו מקבלין עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שבכל המלכים שלפניו ולאחריו מצינו בהם חטא חוץ מיותם , דוד רק באוריה החתי שלמה נשיו הטו לבבו ורחבעם עזב את תורת ה' , אביה וילך בכל חטאת אביו , אסא הוציא כסף וזהב מאוצרות בית ה' ונתן הנביא בית המהפכת , יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועצתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדש אמציה השתחו' לפסילי שעיר עזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם עשה מצבות לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קצף ועל שלשה לא הודו לו , מנשה עשה הרע בעיני ה' יאשיהו לא שמע דברי נבואה מפי אלהים צדקיה עשה הרע בעיני ה' ולא נכנע מפני ירמיה אבל יותם לא נמצא בו שום דופי (כך אמר לי ר' אלעזר בר משה) :

פרק כ"ח.

{א} בן עשרים שנה אחז במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ולא עשה הישר בעיני יהוה כדוד אביו: {ב} וילך בדרכי מלכי ישראל וגם מסכות עשה לבעלים: {ג} והוא הקטיר בגיא בן הנם ויבער את בניו באש פתעבות הגוים אשר הריש יהוה מפני בני ישראל: {ד} ויזבח ויקטר בפמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן: {ה} ויתנהו יהוה אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו מפניו שביה גדולה ויביאו דרמשק וגם ביד מלך ישראל נתן ויך בו מכה גדולה:

בן עשרים שנה היה אחז במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלים ולא הלך בדרך הישר בעיני ה' כפי שדוד אביו – כלומר דוד ראש שושלת המלוכה – עשה, אלא הלך בדרך מלכי ישראל וגם עשה מסכות – פסילים יצוקים מתכת לבעלים.

והוא הקטיר בגיא בן הנם והעביר את בניו באש לעבודת כוכבים ועשה כתועבות הגויים שה' גרש (הוריש) מפני בני ישראל, וה' גירשם מפני מעשיהם, ועתה בא אחז ועשה אף הוא כמעשיהם ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן, ומפני כך שלח ה' את האויבים להלחם בו, ובתחילה צרו רצין ופקח על ירושלים ולא יכלו עליה ועשו הרג ואבדון בערי יהודה, ואחר כך התחברו ארם ואפרים – מלכות ישראל להלחם עליו ויתנהו ה' אלוקיו בידם ויכו בו מכה גדולה.

{ו} ויהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד הכל בני חיל בעזבם את יהוה אלהי אבותם: {ז} ויהרג זכרי גבור אפרים את מעשיהו בן המלך ואת עזריקם נגיד הבית ואת אלקנה משנה המלך: {ח} וישבו בני ישראל מאחיהם מאתים אלף נשים בנים ובנות וגם שלל רב בזו מהם ויביאו את השלל לשמרון:

ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף בני חיל ביום אחד, שבגלל שעזבו את ה' אלוקי אבותם באו על עונשם. וזכרי גבור אפרים הרג את מעשיהו בן המלך (בנו של אחז) ואת עזריקם ממונה (נגיד) הבית ואת אלקנה משנה המלך, ובנוסף להרוגים לקחו ישראל שבויים מאחיהם שביהודה מאתים אלף נשים, בנים ובנות קטנים, וגם שלל רב בזו מהם ויביאו את השלל לשומרון.

{ט} ושם היה נביא ליהוה עֵדֵד שָמוּ ויצא לפני הצבא הבא לשמרון ויאמר להם הנה בחמת יהוה אלהי אבותיכם על יהודה נתנם בידכם ותהרגו בם בזעף עד לשמים הגיע: {י} ועתה בני יהודה וירושלם אתם אמרים לכבש לעבדים ולשפחות לכם הלא רק אתם עמכם אשמות ליהוה אלהיכם: {יא} ועתה שמעוני והשיבו השביה אשר שביתם מאחיהם כי חרון אף יהוה עליכם: {יב} ויקמו אנשים מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן ברכיהו בן משלמות ויחזקיהו בן שלם ועמשא בן חדלי על הבאים מן הצבא: {יג} ויאמרו להם לא תביאו את השביה הנה כי לאשמת יהוה עלינו אתם אמרים להסיף על חטאתינו ועל אשמתינו כי רבה אשמה לנו וחרון אף על ישראל:

והיה שם נביא לה' בשם עֵדֵד ויצא לפני הצבא הבא לשומרון ואמר להם: הנה יהודה הכעיסו את ה' במעשיהם ונתנם בידכם, ולמרות שכעסו היה גדול עד לשמים (במליצה אמר) מכל מקום כבר קיבלו עונשם. ויש אומרים שכך אמר להם: למרות שהגיע להם עונש על מעשיהם, מכל מקום הרגתם יותר מדי בלי חמלה וצעקתם באה לה', ועכשיו רוצים אתם לקחת בחזקה את בני יהודה וירושלים לעבדים ולשפחות, והרי אשמתם כופרה ורק אתם – יש לכם אשמות שלא נתכפרו וכיצד תכבשום לעבדים. תקשיבו לדבריי ותחזירו את השביה – אלו ששביתם מאחיהם כי עלול להיות חרון אף ה' עליכם.

לנביא הצטרפו עוד אנשים מראשי בני אפרים – עזריהו בן יהוחנן, ברכיהו בן משלמות, יחזקיהו בן שלם ועמשא בן חדלי, והם פנו לאנשים הבאים מן הצבא ואמרו להם: אל תביאו את השביה הנה כי זה רק יוסיף עלינו אשמה, הרי שמעתם את דברי הנביא שכבר יש עלינו אשמה ועתה נוסף חרון אף על ישראל, שהרי אמנם נענשו יהודה על חטאתם אך אנו לא נינקה מעונש שגלגל חובה על ידינו, וכיוון שכבר אשמים אנו למה נוסיף אשמה.

{ יד } וַיַּעֲזֹב הַחֲלוּץ אֶת הַשְּׂבִיָּה וְאֶת הַבְּזוּת לְפָנֵי הַשָּׂרִים וְכָל הַקָּהָל: { טו } וַיִּקְמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשְּׂבִיָּה וְכָל מַעֲרַמְיָהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל וַיִּלְבְּשׁוּם וַיִּנְעֲלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיִּשְׁקוּם וַיִּסְכּוּם וַיְנַהֲלוּם בְּחִמְרִים לְכָל כּוֹשֵׁל וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים אֲצֶל אַחֲיהֵם וַיָּשׁוּבוּ שְׁמֵרוֹן:

כאשר שמעו את הדברים הללו קמו החלוץ – האנשים המזויינים בכלי מלחמה ועזבו את השבי ואת הבזה – הרכוש לפני השרים והעם כאות שהם מסכימים לעשות מה שיאמרו עליהם. ויקומו אותם אנשים שנזכרו בשמות בפסוקים קודמים ואחזו בשביה ודאגו להם להלבישם במלבושים ולהנעילם מן השלל, ונתנו להם אוכל ושתייה וסכו אותם בשמן, והוליכום עד יריחו עיר התמרים, וכל מי שלא היה יכול ללכת מחמת חולשה עזרוהו שירכב על גבי חמור, וביריחו מסרום לאחיהם מיהודה, וישבו לשומרון.

{ טז } בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחָז עַל מַלְכֵי אֲשׁוּר לַעְזֹר לֹ: { יז } וַעֲוֹד אֲדוֹמִים בָּאוּ וַיִּכּוּ בִיהוּדָה וַיָּשׁוּבוּ שָׂבִי: { יח } וּפְלִשְׁתִּים פָּשְׁטוּ בְעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וְהִנְגַּב לִיהוּדָה וַיִּלְכְּדוּ אֶת בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת אֵילוֹן וְאֶת הַגְּדְרוֹת וְאֶת שׁוֹכֵי וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת תַּמְנָה וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת גְּמִזוֹ וְאֶת בְּנוֹתֶיהָ וַיָּשׁוּבוּ שָׂם: { יט } כִּי הִכְנִיעַ יְהוָה אֶת יְהוּדָה בַּעֲבוּר אַחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כִּי הִפְרִיעַ בִּיהוּדָה וּמַעוֹל מַעַל בִּיהוָה: { כ } וַיָּבֵא עָלָיו תִּלְגַּת פְּלִנְאֶסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּצַר לוֹ וְלֹא חָזָקוּ:

בזמן ההוא שנלחם נגד מלך ישראל, התנבא עליו ישעיה הנביא שלמרות שארם ואפרים התאחדו נגדו אין לו מה לירא מהם, אך אחז לא האמין לו ושלח בקשה למלכי אשור לעזור לו.

מארבע רוחות הקיפו אותו האויבים, ארם ממזרח, פלשתים ממערב, אדום מנגב, ואפרים מצפון, ובאו אדומים והיכו ביהודה וישבו שבי, ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב של יהודה וכבשו (לכדו) את בית שמש, אילון, גדרות, שוכו וסביבותיה (בנותיה), תמנה וסביבותיה וגמזו וסביבותיה, ולא רק שכבשו אלא גם ישבו שם. וכל זה קרה בגלל שה' הכניע את יהודה מפני שאחז השבית מיהודה תורה ובטל את מצוות התורה, ועוד הוסיפו בגללו למעול בה' ולעבור על האזהרות שבתורה. או שהכוונה שבגלל אחז החלו יהודה לעשות מעשיהם בפרסום רב וגם הוא עצמו מעל בה'.

{ כא } כִּי חָלַק אַחָז אֶת בֵּית יְהוָה וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיִּתֵּן לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר וְלֹא לַעֲזָרָה לֹ: { כב } וּבָעֵת הָצַר לוֹ וַיּוֹסֶף לְמַעוֹל בִּיהוָה הוּא הַמֶּלֶךְ אַחָז:

וכאשר בא תלגת פלנאסר לעוזרו, נלחם נגד ארם,¹³⁵ אך לא עזרו נגד האויבים האחרים ולא נחשב שעזר כי היצר לו בסוף. וכיוון שכבר שלח אחז למלך אשור את אוצרות בית ה' ואוצרות המלך לא עזרו מלך אשור וחשב אחז שאם יחלק את בית ה' יעזרו, והוריד את ציפוי ההיכל וציפוי בית המלך ויתן למלך אשור, ובכל זאת לא עזרו.

{ כג } וַיִּזְבַּח לְאֱלֹהֵי דְרָמָשֶׁק הַמִּפְּסִים בּוֹ וַיֵּאמֶר כִּי אֱלֹהֵי מַלְכֵי אֲרָם הֵם מַעֲזָרִים אוֹתָם לָהֶם אֲזַבְּחָם וַיַּעֲזְרוּנִי וְהֵם הָיוּ לִי לְהַכְשִׁילוֹ וְלָכֵן יִשְׂרָאֵל: { כד } וַיֵּאֶסֶף אַחָז אֶת כָּלֵי בֵּית הָאֱלֹהִים

¹³⁵ זה הפירוש ולא לעזרה לו, שעזר מעט אך לא כנדרש כדי להצילו.

וַיִּקְצָץ אֶת כָּלֵי בַיִת הָאֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר אֶת דְּלֹתוֹת בַּיִת יְהוָה וַיַּעַשׂ לוֹ מִזְבְּחוֹת בְּכָל פְּנֵה בִירוּשָׁלַם :
{כה} וּבְכָל עִיר וָעִיר לַיהוּדָה עָשָׂה בָמוֹת לְקַטֵּר לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּכְעַס אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתָיו :

וכאשר הוסיפה צרתו לגדול המשך למעול בה' יותר, למרות שתכלית הצער לעורר בתשובה,
אבל אחז שהיה כופר בה' גרמו לו הצרות שיוסיף למעול עד שנאמר עליו ¹³⁶הוא המלך אחז,
ברשעותו נשאר מתחילה ועד סוף.

ויזבח אחז לאלוהי דמשק המכים בו, והסביר שעושה זאת מפני שאם ארם מצליחים לנצח
סימן שאלוהיהם עוזר להם, ועל כן חשב שאם יזבח להם יעזרוהו, ובאמת דבר זה גרם
שיהיה עונשו גדול יותר.

והמשיך להרשיע בכך שאסף את כלי בית ה' לעצמו לשימוש חול, וחיתך (קיצץ) את כלי בית
האלוקים ויסגור את דלתות בית ה' כדי שלא יבואו הכהנים לעבוד בהם אלא ילכו למזבחות
שעשה לו בכל פינה בירושלים. ובכל עיר ועיר מערי יהודה עשה במות לקטר לאלוהים אחרים
ויכעס את ה' אלוקי אבותיו – שעשה במות להכעיס.

{כו} וַיֵּתֶר דְּרָכָיו וְכָל דְּרָכָיו הָרָאשִׁנִים וְהָאֲחֵרוֹנִים הֵנָם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר מַלְכֵי יְהוּדָה וַיִּשְׂרָאֵל :
{כז} וַיִּשְׁכַּב אַחֲזָ עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּעִיר בִירוּשָׁלַם כִּי לֹא הֵבִיאוּהוּ לְקַבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּמְלֹךְ יְחִזְקִיָהוּ בְּנוֹ תַחְתָּיו :

ויתר דבריו וכל דרכיו הראשונים והאחרונים הנם כתובים על ספר מלכי יהודה וישראל.
וישכב אחז עם אבותיו ויקברוהו בערי ירושלים ולא נקבר עם מלכי ישראל. ¹³⁷כתוב מלכי
ישראל למרות שהכוונה למלכי יהודה, כי דוד ושלמה היו מלכים על כל ישראל, וימלוך
יחזקיהו בנו תחתיו.

¹³⁶ כעניין שנאמר הוא אחשורוש, ברשעתו מתחילתו ועד סופו וכך הפירוש בכל מקום שכתוב הוא.
¹³⁷ שצריך ביאור מהו מלכי יהודה וישראל והכוונה לדוד ושלמה שהיו מלכים גם על ישראל.

פרק כ"ט.

{א} יחזקיהו מלך בן עשרים וחמש שנה ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם אמו אביה בת זכריהו: {ב} ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר עשה דויד אביו: {ג} הוא בשנה הראשונה למלכו בחדש הראשון פתח את דלתות בית יהוה ויחזקם: {ד} ויבא את הכהנים ואת הלויים ויאספם לרחוב המזרח: {ה} ויאמר להם שמעוני הלויים עתה התקדשו וקדשו את בית יהוה אלהי אבותיכם והוציאו את הנדה מן הקדש:

יחזקיהו מלך כשהיה בן עשרים וחמש, ועשרים ותשע שנה מלך בירושלים ושם אמו אביה בת זכריהו, והוא עשה בכל דרכיו הישר בעיני ה' כאשר עשה דוד אבי שושלת המלוכה. ובשנה הראשונה למלכותו בחודש הראשון פתח את דלתות בית ה' (שהרי אביו סגר אותם) ויחזקם (שהיו צריכים חיזוק מפני אביו אחז שקיצץ את כלי בית האלוקים) ויבא את הכהנים ואת הלויים ויאספם ברחוב המזרח העומדת בהר הבית, ויאמר להם: הקשיבו לי הלויים, עכשו צריכים אתם להתקדש בטבילה שתוכלו לבוא לבית ה' וקדשו את בית ה' אלוקיכם ע"י שתוציאו את העבודת כוכבים הטמאה והבזויה (הנדה) מן הקודש ותשליכו אותו כדבר מאוס. ואת הבית עצמו צריך לתקן מהצורות שעשה אחז, ואת כלי המקדש צריך לגנוז –

{ו} כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני יהוה אלהינו ויעזבוהו ויסבו פניהם ממשכן יהוה ויתנו ערף: {ז} גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרות לא הקטירו ועלה לא העלו בקדש לאלהי ישראל: {ח} ויהי קצף יהוה על יהודה וירושלם ויתגם (לזועה) לזענה לשמה ולשרקה כאשר אתם ראים בעיניכם: {ט} והנה נפלו אבותינו בחרב ובנינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת: {י} עתה עם לבבי לכרות ברית ליהוה אלהי ישראל וישב ממנו חרון אפו: {יא} בני עתה אל תשלו פי בכם בחר יהוה לעמוד לפניו לשרתו ולהיות לו משקטים ומקטרים:

שאבותינו חטאו ומעלו שבתחילה עשו הרע בעיני ה' אלוקינו ועברו על מצוות התורה ואחר כך עזבו את משכן ה' והפכו פניהם ממנו ונתנו לו עורף בכך שהשתחוו לשמש שבמזרח. ולאחר מכן סגרו את דלתות ההיכל, כיבו את הנרות וביטלו כליל את עבודת בית ה' בכך שלא הקטירו קטורת ולא העלו עולה. וחמור מזה שרק בקודש לאלוקי ישראל לא הקטירו, אבל לאלוהים אחרים בכל עיר ועיר עשו במות. והיה כעס ה' על יהודה וירושלים ועשה להם רעה עד שכל השומע על כך יחרד (לזועה) וישתומם (לשמה) וישרוק בשפתיו כדרך האדם השומע על דבר חשוב שנחרב, וכפי שאתם רואים בעיניכם שכך היה שהרי אבותינו נפלו בחרב ובנינו ובנותינו ונשינו נפלו בשבי בעבור חטאים אלו, ועכשו יש רצון בליבי לכרות ברית לה' אלוקי ישראל וישב מאתנו חרון אפו (כעסו). בני, עכשו אל תשכחו (תשלו) ואל תשגגו בדבר זה של טהרת הבית כי בכם בחר ה' לעמוד לפניו לשרתו – הם הלויים, ולהיות לו משרתים ומקטרים – הם הכהנים.

{יב} ויקמו הלויים מחת בן עמשי ויזאל בן עזריהו מן בני הקהתי ומן בני מררי קיש בן עבדי ועזריהו בן יהללאל ומן הגרשני יואח בן זמה ועדו בן יואח: {יג} ומן בני אליצפן שמרי (ויעואל) ויעיאל ומן בני אסף זכריהו ומתניהו: {יד} ומן בני הימן (יחואל) יחואל ושמעיה ומן בני ידותון שמעיה ועזיאל: {טו} ויאספו את אחיהם ויתקדשו ויבאו כמצות המלך בדברי יהוה לטהר בית יהוה: {טז} ויבאו הכהנים לפנימה בית יהוה לטהר ויוציאו את כל הטמאה אשר מצאו בהיכל יהוה לחצר בית יהוה ויקבלו הלויים להוציא לנחל קדרון חוצה:

ויקמו הלויים מכל משפחות הלוייה לעשות כמצוות המלך. מבני קהת באו מחת בן עמשי ויזאל בן עזריהו, מבני מררי קיש בן עבדי ועזריהו בן יהללאל, ומבני גרשון יואח בן זמה ועדו בן יואח. מבני אליצפן שמרי ויעיאל, מבני אסף זכריהו ומתניהו, מבני הימן יחואל ושמעיה

ומבני ידותון שמעיה ועזיאל. ויאספו את אחיהם ויתקדשו כפי שציוו המלך¹³⁸ שאמר את דבריו על פי דברי רצון ה' כדי שיוכלו לטהר את בית ה'.

והכהנים נכנסו להיכל בית ה' כפי הדין שעל הכהנים להכנס ולא על הלויים ויוציאו את כל הטומאה – העבודת כוכבים שמצאו בהיכל ה' לחצר בית ה', ובחצר קיבלו הלויים את הטומאה והוציאו מחוץ לעיר אל נחל קדרון.

{ יז } וַיִּחַלוּ בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן לְקֹדֶשׁ וּבַיּוֹם שְׁמוֹנֶה לַחֲדָשׁ בָּאוּ לְאוֹלָם יְהוָה וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת בֵּית יְהוָה לַיָּמִים שְׁמוֹנֶה וּבַיּוֹם שֵׁשֶׁה עָשָׂר לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן כָּלוּ: { יח } וַיָּבֹאוּ פְּנִימָה אֶל חֲזֻקְיָהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ טַהֲרֵנוּ אֶת כָּל בֵּית יְהוָה אֶת מִזְבַּח הָעוֹלָה וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת שְׁלַחַן הַמַּעֲרֶכֶת וְאֶת כָּל כְּלָיו: { יט } וְאֶת כָּל הַכֵּלִים אֲשֶׁר הִזְנִיחַ הַמֶּלֶךְ אַחַז בְּמַלְכוּתוֹ בְּמַעַלּוֹ הִכְנוּ וַהֲקִדְשׁוּ וְהָנִסּוּ לַפְּנֵי מִזְבַּח יְהוָה:

התחילו לקדש את בית ה' באחד לחודש הראשון, ובתחילה קדשו את הכלים והיה צריך הזאת שלישי ושביעי, ולאחר שהושלם שמיני לחודש באו להיכל ויקדשו אותו שמונה ימים כי אחז צייר על הכתלים צלמי כשדיים וארך שמונה ימים להשחיתם, ויוצא ששמונה ימים המתינו לטהרת הכלים ואחר כך נטמאו בטומאת מת¹³⁹ כי מצאו את גולגלתו של ארונה תחת המזבח והיו צריכים הזאה שלישי ושביעי, וביום ששה עשר לחודש הראשון סיימו לטהר. ויבואו אל חזקיהו המלך אל הבית הפנימי מושב המלך ויאמרו לו: טהרנו את כל בית ה' ואת מזבח העולה וכל כליו ואת השולחן שעורכים עליו את לחם הפנים וכל כליו ואת כל הכלים שעזב (הזניח) אחז ולא השתמש בהם לעבודת המקום אלא לעבודת כוכבים בשנות מלכותו כשהרבה למעול הכנו וגנזנו אותם והקדשנו והכנו כלים אחרים והקדשנום במקומם והנם לפני מזבח ה'.

{ כ } וַיִּשְׁכֹּם חֲזֻקְיָהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאסֹף אֶת שְׂרֵי הָעִיר וַיַּעַל בֵּית יְהוָה: { כא } וַיָּבִיאוּ פְּרִים שְׁבַעָה וְאֵילִים שְׁבַעָה וּכְבָשִׂים שְׁבַעָה וּצְפִירֵי עִזִּים שְׁבַעָה לְחַטָּאת עַל הַמַּמְלָכָה וְעַל הַמִּקְדָּשׁ וְעַל יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לְבָנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים לְהַעֲלוֹת עַל מִזְבַּח יְהוָה: { כב } וַיִּשְׁחֲטוּ הַבָּקָר וַיִּקְבְּלוּ הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וַיִּזְרְקוּ הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחֲטוּ הָאֵלִים וַיִּזְרְקוּ הַדָּם וַיִּשְׁחֲטוּ הַכְּבָשִׂים וַיִּזְרְקוּ הַדָּם הַמִּזְבֵּחַ: { כג } וַיִּגִּישׁוּ אֶת שְׂעִירֵי הַחַטָּאת לַפְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַהֲקִיף וַיִּסְמְכוּ יְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם: { כד } וַיִּשְׁחֲטוּ הַכֹּהֲנִים וַיִּחַטְּאוּ אֶת דָּמָם הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי לְכָל יִשְׂרָאֵל אָמַר הַמֶּלֶךְ הָעוֹלָה וְהַחַטָּאת:

כאשר המלך שמע זאת מיד וישכם יחזקיהו המלך ויאסוף את שרי וחשובי העיר ויעל לבית ה' ויביאו שבעה פרים, שבעה אילים, שבעה כבשים ושבעה שעירי (צפירי) עיזים ויאמר לכהנים בני אהרון להעלות את הקרבנות על מזבח ה' לקרבן חטאת ולכפרה על הממלכה, על המקדש ועל יהודה. את העיזים הקריבו לחטאת והביאו שבעה כנגד השבטים שנותרו בארץ ישראל (שבימים כתיקונם היו מביאים שנים עשר) שכבר גלו ראובן, גד, זבולון, נפתלי וחצי המנשה (וכאילו בטל כל השבט), ואת האילים והכבשים הביאו לנדבה והקריבו לכפרה על יהודה ולרצות לה' שיכפר להם ותתקיים הממלכה ושיעמוד המקדש על מכונו.

וישחטו את הבקר¹⁴⁰ ולא כתוב שהכהנים שחטו שהרי שחיטה כשרה בזר) וקיבלו הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח, ושחטו את האילים וזרקו את הדם על המזבח, ושחטו את הכבשים וזרקו את הדם על המזבח.

¹³⁸ זה הפירוש כמצות המלך בדברי ה'.

¹³⁹ ירושלמי פסחים פ"ט שמצאו את גולגלתו של ארונה היבوسی תחת המזבח.

¹⁴⁰ וישחטו, כי שחיטה כשרה בזר ואילו מקבלת הדם והילך כתוב הכהנים.

ולפני השחיטה הגישו את שעירי החטאת לפני המלך והעם שיסמכו ידיהם עליהם כדין, וסמך המלך בשביל העם או שסמכו גם נשיאי השבטים וישחטום הכהנים ויחטאו (נתנו) את הדם על המזבח בארבע קרנות לכפר על כל ישראל, כי המלך ציווה להקריב את העולה והחטאת בשביל כל ישראל.

{כה} ויעמד את הלויים בית יהוה במצלתים בנבלים ובכנרות במצות דויד וגד חזה המלך ונתן הנביא פי ביד יהוה המצנה ביד נביאיו: {כו} ויעמדו הלויים בכלי דויד והכהנים בחצצרות: {כז} ויאמר חזקיהו להעלות העלה להמזבח ובעת החל העולה החל שיר יהוה והחצצרות ועל ידי פלי דויד מלך ישׂראל: {כח} וכל הקהל משתחוים והשיר משורר והחצצרות (מחצצרים) מחצרים הכל עד לכלות העלה: {כט} וככלות להעלות כרעו המלך וכל הנמצאים אתו וישתחוו: {ל} ויאמר חזקיהו המלך והשרים ללויים להלל ליהוה בדברי דויד ואסף החזה ויהללו עד לשמחה ויקדו וישתחוו:

ויעמד חזקיהו המלך את הלויים בבית ה' שינגנו במצלתיים, נבלים וכנורות כפי שציווה דוד המלך וגד חזה המלך ונתן הנביא. שלמרות שאין מצוות השיר כתובה בתורה היא אמורה מה' על ידי נביאיו. ויעמדו הלויים בכלים שתיקן להם דוד המלך והכהנים עמדו בחצצרות, וכאשר אמר חזקיהו להעלות את העולה למזבח מיד כאשר החלו בהעלאתה החלו הלויים לשיר את שיר ה' עם חצצרות וכלי הנגינה שתיקן דוד מלך ישׂראל. והקהל משתחוים והמשוררים שרים והחצצרות מחצצרים עד שגמרו להעלות את העולה. וכאשר סיימו להעלות את העולה כרעו על ברכיהם המלך וכל הנמצאים וישתחוו בפישוט ידים ורגלים.

ויאמר המלך ללויים שימשיכו להלל לה' בהלולים שעשה דוד המלך ואסף החזה (הודו לה' קראו בשמו) והמשיכו להלל בדבקות גדולה בה' עד שהגיעו לשמחה ויקדו וישתחוו.

{לא} ויען חזקיהו ויאמר עתה מלאתם ידכם ליהנה גשו והביאו זבחים ותודות לבית יהוה ויביאו הקהל זבחים ותודות וכל נדיב לב עלות: {לב} ויהי מספר העלה אשר הביאו הקהל בקר שבעים אילים מאה כבשים מאתים לעלה ליהוה כל אלה: {לג} והקדשים בקר שש מאות וצאן שלשת אלפים:

ויען חזקיהו ויאמר לעם: עכשיו שהתחלתם לעבוד את ה' לאחר זמן שחדלתם, ראוי שתביאו זבחים – שלמים ותודות – שלמי תודה, והעם הביאו זבחים ותודות שהבעלים אוכלים מהם חלקים, ¹⁴¹ונדיבי הלב שבעם הביאו עולות שמוקרבות כולם לשמים ואין לבעלים חלק אכילה בהם. ומספר העולות שהביאו הקהל: שבעים בקר, מאה אילים, מאתים כבשים, כל אלה עולה לה', וקדשים קלים – זבחים ושלמים (שהבעלים נהנים מהם) הביאו שש מאות בקר ושלושת אלפים צאן.

{לד} רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העלות ויחזקום אחיהם הלויים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים פי הלויים ישרי לב להתקדש מהכהנים: {לה} וגם עלה לרב בחלבי השלמים ובנסכים לעלה ותפון עבודת בית יהוה: {לו} וישמח חזקיהו וכל העם על ההכין האלהים לעם פי בפתאום היה הדבר:

רק הכהנים היו מעטים כי לא היו כולם ישרי לב כמו הלויים שהתקדשו רבים מהם, או כי בימי המלכים הרעים עבדו כהנים רבים לע"ז ומפני שהיו מעטים לא הספיקו לעשות את כל המלאכה והלויים חיזקום ועזרום להפשיט את כל העולות והמשיכו לעזורם עד כלות המלאכה ועד שהכהנים התקדשו אף הם. כי היו הלויים יותר ישרי לב מהכהנים ויתקדשו,

¹⁴¹ מפני כך נקראו נדיבי לב מפני שהביאו עולות שאין להם חלק והנאה בזה.

ולכהנים היה הרבה עבודות שיכלו להעשות רק על ידם כמו קרבנות עולה שרק כהנים מעלים וכן להעלות את חלבי השלמים והנסכים לעולה, ומפני שסייעו הלויים על כן ותכון עבודת בית ה'.

וישמח חזקיהו וכל העם על שהכין האלוקים את ליבם לדורשו ולעובדו כי פתאום היה הדבר שמיד בשנה הראשונה למלכותו שבו מיד לה'.

פרק ל'.

{א} וַיִּשְׁלַח יְחִזְקִיָּהוּ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וְגַם אֲגָרוֹת כְּתַב עַל אֲפָרַיִם וּמְנַשֶּׁה לְבֹא לְבֵית יְהוָה בִּירוּשָׁלַם לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: {ב} וַיִּנְעֹץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו וְכָל הַקְּהֵל בִּירוּשָׁלַם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי: {ג} כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת בְּעַת הַהִיא כִּי הַכְּהֵנִים לֹא הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדֵּי וְהָעַם לֹא נֶאֱסָפוּ לִירוּשָׁלַם: {ד} וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וּבְעֵינֵי כָּל הַקְּהֵל:

וישלח יחזקיהו לכל ישראל יהודה לבוא לבית ה' לירושלים ולעשות פסח לה' אלוקי ישראל וגם כתב אגרות ושליחים לאפרים ומנשה לבוא שבתחילת מלכותו הם היו עדיין ורק בשיטת מלכותו גלו.

והמלך התייעץ בשריו ובקהל והוחלט לעשות את הפסח בחודש השני¹⁴² ועיברו את השנה כשנגמר אדר ביום שהיה אפשר לקובעו כבר כחודש ניסן, ומפני מה עיברו את החודש? מפני שהיו צריכים זמן כדי לעשות את הפסח כהלכתו, שהכהנים לא התקדשו והעם היו טמאים וגם לא נאספו העם לירושלים. וחכמים לא הודו לו על כך מפני שאין מעברים ביום שאפשר לקובעו כניסן ואין מעברין מפני הטומאה שהרי אם רוב הקהל טמאים עושים את הפסח בטומאה,¹⁴³ ועל כן כתוב וישר הדבר בעיני המלך ובעיני הקהל, ולא כתוב עדה שהעם בלי הזקנים קרויים קהל ועם הזקנים קרויים עדה, ולא כתוב וייטב אלא וישר כי לא היה טוב שהרי סנהדרין לא הסכימו לזה.

{ה} וַיַּעֲמִידוּ דָבָר לְהַעֲבִיר קוֹל בְּכָל יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר שֶׁבַע וְעַד דָּן לְבֹא לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם כִּי לֹא לָרֵב עָשׂוּ כְּכַתּוּב: {ו} וַיִּלְכוּ הַרְצִים בְּאֲגָרוֹת מִיַּד הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו בְּכָל יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וּכְמִצּוֹת הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יַצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב אֵל הַפְּלִיטָה הַנִּשְׁאָרָת לָכֶם מִפֶּן מַלְכֵי אַשּׁוּר: {ז} וְאֵל תְּהִיוּ כְּאַבּוֹתֵיכֶם וְכֹאחֵיכֶם אֲשֶׁר מְעַלּוּ בַיהוָה אֱלֹהֵי אַבּוֹתֵיהֶם וַיִּתְּנֶם לְשִׁמָּה כְּאֲשֶׁר אַתֶּם רְאִים: {ח} עֲתָה אֵל תִּקְשׁוּ עֲרַפְכֶם כְּאַבּוֹתֵיכֶם תָּנוּ יָד לַיהוָה וּבֵאוּ לְמִקְדָּשׁוֹ אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ לְעוֹלָם וְעַבְדוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וַיֵּשֶׁב מִכֶּם חֲרוֹן אַפּוֹ: {ט} כִּי בְשׁוּבְכֶם עַל יְהוָה אַחֵיכֶם וּבְנִיכֶם לְרַחֲמִים לְפָנֵי שׁוֹבֵיהֶם וְלָשׁוּב לְאַרְצָהּ הַזֹּאת כִּי חֲנוּן וְרַחוּם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא יִסִּיר פָּנָיו מִכֶּם אִם תָּשׁוּבוּ אֵלָיו:

ויגזרו להכריז בכל ישראל מבאר שבע ועד דן – תחום עשרת השבטים – לבוא לעשות פסח לה' אלוקי ישראל בירושלים כי זה זמן רב שלא עשו פסח ככתוב בתורה. והרצים – השליחים הלכו במהירות עם אגרות הכתובות בשם המלך ושריו בכל יהודה וישראל ויאמרו לכל הקהל כמצוות המלך: בני ישראל, שובו בתשובה אל ה' אלוקי אברהם יצחק ויעקב כדי שהי' ישוב אליכם ולא ישחית את שארית הפליטה שנשארה מכם לאחר המלחמות והגלויות של מלכי אשור. ואל תהיו כאבותיכם וכאחייכם שלא שבו אל ה' ומעלו באמונתם בה' אלוקי אבותיהם, הביטו מה קרה להם, הרי אתם רואים שהי' נתנם לשמה – לתמהון, שכל הרואה מה שאירע להם משתומם.

עכשו מבקשים אנו מכם שלא תקשו ערפכם כאבותיכם אלא תנו יד לה' ובואו למקדשו אשר הקדיש לעולם ולמרות שתשובתכם היא מיראה זה יועיל שישוב מכם חרון אפו.

וכאשר תשובו אל ה' – מכבוד שמו ורוממותו יתן ה' את אחיכם ובניכם הנמצאים בשבי שירחמו עליהם שוביהם ועוד יעזרם לשוב אל הארץ הזאת שהגויים יתנו להם רשות לשוב כי

¹⁴² בחודש השני הפירוש החודש שהיה אמור להיות שני ועיברוהו.

¹⁴³ פירוש זה בא הוא מפני שקשה מפני מה לא כתוב עדה ולמה כתוב וישר ולא וייטב.

חנון ורחום ה' אלוקיכם ולא יסיר פנים מכם להשגיח עליכם שתהיה לכם טובה כאשר תשובו אליו.

{י} ויהיו הרצים עברים מעיר לעיר בארץ אפרים ומנשה ועד זבלון ויהיו משחיקים עליהם ומלעגים בם: {יא} אך אנשים מאשר ומנשה ומזבלון נכנעו ויבאו לירושלם: {יב} גם ביהודה היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות מצות המלך והשרים בדבר יהוה: {יג} ויאספו ירושלם עם רב לעשות את חג המצות בחדש השני קהל לרב מאד:

כאשר היו הרצים עוברים מעיר לעיר בארץ אפרים ומנשה עד זבולון והביאו להם את דבר האגרת הזאת, היו הרבה אנשים עושים מהם שחוק ולועגים להם כי מזמן הושע היה להם רשות ללכת לעבוד את ה' בירושלים ולא היו אנוסים מהמלך ובכל זאת לא הלכו כי היו רעים וחטאים, אך למרות כל הלעג היו אנשים משבט אשר, מנשה וזבולון שהכניעו לבבם ובאו לירושלים מתוך יראת העונש ולא מיראת הרוממות.

ביהודה עזרם ה' שיהיו כולם בלב אחד, בעצה אחת נשמעו לעשות את מצוות המלך והשרים, וזאת למרות שסרו מהמצוות בימי אחז, עמדה כאן זכותו של חזקיהו שכולם באו ויתאספו בירושלים עם רב – קהל גדול מאוד לעשות את הפסח בחודש השני.

{יד} ויקמו ויסירו את המזבחות אשר בירושלם ואת כל המקטרות הסירו וישליכו לנחל קדרון: {טו} וישחטו הפסח בארבעה עשר לחדש השני והכהנים והלויים נכלמו ויתקדשו ויביאו עלות בית יהוה: {טז} ויעמדו על עמדם כמשפטם כתורת משה איש האלהים הכהנים זרקים את הדם מיד הלויים: {יז} כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלויים על שחיתת הפסחים לכל לא טהור להקדיש ליהוה: {יח} כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר יהוה הטוב יכפר בעד:

ולפני העשה טוב קיימו סור מרע ואת כל המזבחות שעליהם מקריבים לע"ז שבירושלים ואת המזבחות שמקטירים עליהם לע"ז (המקטרות) הסירו והשליכו לנחל קדרון, והקדימו זאת לפני שעשו את הפסח כי כל המאכיל מומר לעבודת כוכבים מן הפסח – לוקה.

וישחטו את הפסח בארבעה עשר לחודש השני (עברו את החודש ולחודש המוסף קורא שני), והכהנים והלויים התביישו שלא התקדשו בזמן ומפני כך נאלצו לדחות את הפסח בחודש, ועל כן התקדשו והביאו עלות בבית ה' כדי לרצות על מה שאחרו להתקדש, ולמה אחרו להטהר? כי אמרו כיצד יתכן שאחז עבד ע"ז ובנו יאמר לעבוד רק לה' מיד בשנה הראשונה למלכו.

ויעמדו הכהנים והלויים על עמדם כמשפטם ככתוב בתורת משה איש האלוקים, והלויים שוחטים, שהשחיטה כשרה בזר והכהנים מקבלים את הדם, ולא שחטו הבעלים כי רבים (או רוב) הקהל לא התקדשו והלויים שחטו במקום כל אדם לא טהור, כי משבט יהודה הקרובים לירושלים יכולים להתקדש ולשוב לירושלים אך רבים מאלו הבאים מרחוק משבטי אפרים, מנשה, יששכר וזבולון לא טיהרו עצמם ומעיקר הדין לא יכלו לאכול מהפסח והם אכלו¹⁴⁴ שלא כדין הכתוב בתורה ויחזקיהו המלך התפלל עליהם לאמר: ה' הטוב יכפר בעד אותם אנשים.

{יט} כל לבבו הכין לדרוש האלהים יהוה אלהי אבותיו ולא פטתה הקדש: {כ} וישמע יהוה אל יחזקיהו וירפא את העם: {כא} ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג

¹⁴⁴ וזה הפירוש של בלא ככתוב.

המצות שבעת ימים בשמחה גדולה ומהללים ליהנה יום ביום הלויים והכהנים בכלי עז ליהנה:

חזקיהו המלך הכין לבבו לדרוש את האלוקים, ה' אלוקי אבותיו, ולמרות שאכלו את הפסחים לא כטהרת הקודש מכל מקום הכנת לבבו הייתה לה' וזו הייתה הוראת שעה להתיר לכולם לאכול. וישמע ה' לתפילתו של חזקיהו וריפא את העם – שהתשובה היא הרפואה של החטא, ויש אומרים שהעם חלו ממש מתמת עוונם וה' ריפאם.

וכל בני ישראל הנמצאים בירושלים עשו את חג המצות שבעת ימים בהקרבת הקרבנות הקבועים בשמחה גדולה ומהללים הלויים לה' יום ביום בשירים שקיבלו לשיר עוד מזמן דוד המלך והכהנים תוקעים בחצוצרות בעת ההקרבה.

{כב} וידבר יחזקיהו על לב כל הלויים המשפילים שכל טוב ליהנה ויאכלו את המועד שבעת הימים מזבחים זבחי שלמים ומתנודים ליהנה אלהי אבותיהם: {כג} וינעצו כל הקהל לעשות שבעת ימים אחרים ויעשו שבעת ימים שמחה: {כד} כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים צאן והשרים הרימו לקהל פרים אלף וצאן עשרת אלפים ויתקדשו כהנים לרב:

וידבר יחזקיהו על לב הלויים המשוררים (המשכילים) – דברים המקובלים להכניס בליבם אהבת המקום ויאכלו את זבחי המועד שבעת הימים מזבחים זבחי שלמים, שמצווה לשמח את הלויים בשלמי שמחה יותר מהכל, ומודים לה' אלוקי אבותיהם שהרי שלמי תודה באו להודאה על נס שנעשה.

ולאחר שבעת ימי חג המצות רצו הקהל לשמוח ולזבוח לה' חוץ מימי החג שאין מערבין שמחה בשמחה, ואכן עשו את שבעת הימים בשמחה. ומנין היה להם בשר רב לשמחה? כי חזקיהו מלך יהודה הרים תרומתו לקהל אלף פרים ושבעת אלפים צאן והרבה כהנים התקדשו ואכלו יחד המלך, השרים והעם. וישמחו כולם יחד, קהל יהודה, הכהנים והלויים וכל הקהל ישראל וגם הגרים שהתגיירו מהאומות וכל אותם אנשים הגרים ביהודה.

{כה} וישמחו כל קהל יהודה והכהנים והלויים וכל הקהל הבאים מישראל והגרים הבאים מארץ ישראל והיושבים ביהודה: {כו} ותהי שמחה גדולה בירושלם כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא כזאת בירושלם: {כז} ויקמו הכהנים הלויים ויברכו את העם וישמע בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו לשמים:

והייתה השמחה הזו שנעשתה בירושלים גדולה מאוד ומימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא הייתה שמחה כזאת בירושלים שלמרות שהיו בימי שלמה עם רב מכל מקום היו רגילים לכך כל שנה, אבל עתה שהיה הפסק של כמה שנים שלא היה כלל על כן לא הספיק להם שבעת ימי שמחה ורצו עוד שבעה ימים.

ועוד, שרק בימי שלמה היו כולם יחד ואחר-כך נפרדו למלכויות ולא עלו עשרת השבטים והיתה השמחה דוגמת חנוכת הבית שעשה שלמה המלך.

ויקומו הכהנים והלויים ויברכו את העם והייתה זו ברכה גדולה ויתירה מברכת כהנים שהיא ברכה קבועה, אלא שמפני העבודה שקדמה לה נשמע יותר קולם (ובירכו בזה שבקשו לשוב מארץ שוביהם וישמע ה' קולם) ותבוא תפילתם למעון קדשו לשמים.

פרק ל"א.

וכאשר סיימו כל זאת והיו כל הקהל בלב שלם לעבודת ה' יצאו כל ישראל הנמצאים בירושלים לערי יהודה ושיברו את המצבות וגידעו את האשרים וניתצו את הבמות מכל ערי יהודה, בנימין, אפרים ומנשה. ויכלו לעשות זאת גם אצל ישראל ולא רק ביהודה מפני שהושע כבר ביטל את עבודת האלילים וכאשר סיימו להחריב¹⁴⁵ הכל שבו כל בני ישראל כל אחד לאחוזתו בעירו.

וחזקיהו המלך חידש שוב את מה שתיקן דויד המלך והעמיד את הכהנים והלוויים על מחלוקתם שיעבדו כל אחד בעבודתו, הכהנים בעולה ושלמים, בהקרבת הקרבנות והלוויים לשרת בשחיטה והפשטה, להודות ולהלל בשיר ולשמור כפי חלוקת השוערים בשערי מחנות ה'.

¹⁴⁶ כיוון שהתמידים צריכים להיות משל ציבור היה חזקיהו המלך לוקח את מנת המלך, את המנה המגיע לו מן העם ועל כן זה נקרא רכושו אך באמת יש לו דין כשל קופת ציבור { כי את כל הכסף שנתן לו הציבור נתן לצורך זה } ומכסף זה הביאו את העולות שהם קרבנות תמיד בבוקר ובין הערביים ואת קרבנות המוסף של שבת וראש חודש ואת הקרבנות שמקריבים במועדים הכל ככתוב בתורת ה'.

ויאמר חזקיהו המלך לעם יושבי ירושלים שיתנו לכהנים ולוויים את מנתם, תרומות ומעשרות המגיעות להם כדי שיוכלו להתחזק בתורת ה', שלא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן ושניים להם הם אוכלי תרומה. וכאשר יהיו להם תרומות לא ידאגו לפרנסתם ויהיה ליבם פנוי לעבודת ה'. וכפרוץ הדבר- כאשר התחזק הדבר או כאשר התרבו הכהנים והלוויים, הרבו בני ישראל לתת את ראשית דגן תירוש ויצהר¹⁴⁷ ודבש תמרים והוסיפו להביא להם גם מעשר מכל אשר להם לרבות מעשר¹⁴⁸ תבואת השדה וקטניות ומעשר כספים.

ובני ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה הוסיפו והביאו מעשר בקר וצאן ומעשר קדשים המקדשים לה'- הם הקדשים שהקדישו ואינם חייבים במעשרות או שהכוונה למעשר מן המעשר שנותנים הלוויים לכהנים ונתנו אותם ערמות ערמות כי היה המעשר רב יותר מכדי צורך הלוויים.

בחודש השלישי שהתחיל בו הקציר התחילו להביא ובחודש השביעי שנגמר בו האסיף כלו מלהביא. וחזקיהו המלך והשרים באו למקום איסוף התרומות וראו את הערמות ויברכו את ה' שנתן בלב ישראל להפריש מעשרות ותרומות ויברכו את עמו ישראל על שזכו לקיים את המצוות.

¹⁴⁵ עד לכלה- עד שהחריבו הכל.

¹⁴⁶ כל ההסבר הוא על פי המלבי"ם שהיה לו קשה כיצד כתוב שהיה זה מרכוש המלך ומצד שני היה לזה דין של קרבנות ציבור.

¹⁴⁷ ביכורים הם משבעת המינים ודבש המוזכר בתורה הוא דבש תמרים שהרי מדבש אין מביאין לא תרומה ולא ביכורים. רד"ק.

¹⁴⁸ יש מפרשים שלומדים תבואת השדה- ממה שחייבים להביא ואילו המלבי"ם נוקט בדרכו שהכוונה להוספה שהוסיפו מעל החיוב.

פרק ל"ג.

{א} בן שתיים עשרה שנה מנשה במלכו וחמישים וחמש שנה מלך בירושלם: {ב} ויעש הרע בעיני יהוה כתועבות הגוים אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל: {ג} וישב ויבן את הבמות אשר נתן יחזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעלים ויעש אשרות וישתחו לכל צבא השמים ויעבד אתם: {ד} ובנה מזבחות בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם יהיה שמי לעולם: {ה} ויבן מזבחות לכל צבא השמים בשתי חצרות בית יהוה: {ו} והוא העביר את בניו באש בגי בן הנם ועונן ונחש וכסף ועשה אוב וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו: {ז} וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים אשר אמר אלהים אל דניד ואל שלמה בנו בבית הזה ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעילום: {ח} ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל מעל האדמה אשר העמדתי לאבותיכם רק אם ישמרו לעשות את כל אשר צויתים לכל התורה והחקים והמשפטים בנד משה: {ט} וניתע מנשה את יהודה וישבי ירושלם לעשות רע מן הגוים אשר השמיד יהוה מפני בני ישראל:

בן שתיים עשרה שנה היה מנשה במלכו וחמישים וחמש שנה מלך בירושלים, והוא עשה הרע בעיני ה' כתועבות הגויים שה' גרש (הוריש) מהארץ מפני בני ישראל. וישב ויבן את המזבחות ששיבר יחזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעלים ועשה אשרות – עצי עבודה זרה וישתחו לכל צבא השמים ויעבוד אותם. עוד הוסיף לחטוא בכך שבנה מזבחות לע"ז בבית ה' בירושלים – הבית שאמר ה' ששם אני רוצה שישכון שמי לעולם. ובנה גם מזבחות לעבודת כל צבא השמים בשתי חצרות בית ה' – גם בעזרת כהנים וגם בעזרת ישראל.

והוא העביר את בניו באש בגי בן הנום שזה עבודת המולך, ועונן ונחש וכסף ועשה אוב וידעוני שהם כולם סוגים שונים של מעשי כשפים והוא הרבה לעשותם והרבה לעשות הרע בעיני ה' מתוך כוונה להכעיסו. וישם את פסל הסמל – צלם עם צורה אשר עשה, בבית האלוקים, במקום אשר אמר אלוקים אל דוד ושלמה בנו: בבית הזה ובירושלים אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעולם, ולא אוסיף להסיר את עם ישראל מעל האדמה אשר העמדתי לאבותיכם, וזה בתנאי שישמרו לעשות את כל אשר צויתים את כל התורה, החוקים והמשפטים שניתנו להם על ידי משה. ועכשיו מנשה גרם שעל ידו נסתלקה שכונה וגם אנו בגלות על ידו.

והוסיף מנשה רעה בכך שהולך בדרך תועה את יהודה וישבי ירושלים שיעשו רע יותר מהגויים אשר השמיד מפני בני ישראל. והיה קל בעיניו שפירות דמים עד שלמדו ממנו הרבים.

{י} וידבר יהוה אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו: {יא} ויבא יהוה עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה ויאסרוהו ויוליכוהו בבלה:

וידבר ה' על ידי הנביאים אל מנשה ואל עמו שישבו מדרכם הרעה ולא הקשיבו. ויבא ה' עליהם את שרי הצבא של מלך אשור והם כבשו את יהודה וילכדו את מנשה ושמנו לו חוחים – טבעת ששמים בלחי החיה להולכה בעל כורחה ויאסרוהו בשלשלאות נחושת (נחושתיים) ויוליכוהו לבלב ויעשו לו מעין דוד מנחושת ובקרקעיתו ניקבו נקבים דקים וסגרו את מנשה בתוכו והבעירו אש תחתיו והיה צריך לקפץ מחמת ששרפו רגליו.

{יב} ויבחר לו חלה את פני יהוה ויפגע מאד מלפני אלהי אבותיו: {יג} ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנונו וישיבהו ירושלם למלכותו וידע מנשה כי יהוה הוא האלהים:

ובצרתו חלה את פני ה' אלוקיו ויכנע מאוד לפני אלוקי אבותיו. וההבדל בין חלה לתפלה שחלה זה תחינה להסיר ממנו כעס ותפילה זה על מנת שיעשו רצון המבקש. ויתפלל אליו והמלאכים סגרו את השמים כדי שלא תתקבל תפילתו, ¹⁴⁹ אך ה' שימינו פשוטה לקבל שבים השוברים יצרם וחוזרים בתשובה עשה חתירה מתחת כסא כבודו ושמע את תפילתו של מנשה ויעתר לו (קיבל את תפילתו) וישיבהו לירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלוקים.

{ יד } וְאַחֲרֵי כֵן בָּנָה חוֹמָה חִיצוֹנָה לְעִיר דָּוִד מֵעֶרְבָה לְגִיחוֹן בְּנַחַל וְלָבֹא בְשַׁעַר הַדְּגִים וְסָבַב לַעֲפֹל וַיִּגְבְּיָהָ מֵאֲדָן וַיִּשֶׂם שְׂרֵי חֵיל בְּכָל הָעָרִים הַבְּצֻרוֹת בִּיהוּדָה : { טו } וַיִּסֶר אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר וְאֶת הַסָּמֶל מִבֵּית יְהוָה וְכָל הַמְזַבְּחוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בְּהַר בֵּית יְהוָה וּבִירוּשָׁלַם וַיִּשְׁלַךְ חוּצָה לְעִיר : { טז } (ויכן) וַיִּבֶן אֶת מִזְבֵּחַ יְהוָה וַיִּזְבַּח עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים וְתוֹדָה וַיֹּאמֶר לַיהוָה לַעֲבֹד אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל : { יז } אֲבָל עוֹד הָעַם זִבְחִים בְּבָמוֹת רַק לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם :

ולאחר שחזר למלכותו בנה את החומה החיצונה לעיר דוד בצד מערב של ירושלים ממקום הנקרא נחל גיחון ובצד מזרח במקום שנקרא שער הדגים ומשם סיבב את החומה עד למקום הגבוה ביותר סביב ירושלים (לעופל) והגביה מאוד את החומה. ושם שרי חיל בכל הערים הבצורות שביהודה לחזקם מפני האויב, וכאשר שב בתשובה הפסיק לעבוד ע"ז ויסר את אלוהי הנכר ואת פסל הסמל מבית ה', וכן לקח את כל המזבחות אשר בנה בהר בית ה' ובירושלים והשליכם מחוץ לעיר אך לא שברם ולא גזום מהעין ומפני כך נכשל בהם בנו אמון. { והיה צריך לשוברם }

ויבן את מזבח ה' ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה לה' על שהשיבו לירושלים למלכותו וציווה על יהודה לעבוד את ה' אלוקי ישראל ואמנם לא עבדו העם ע"ז אבל המשיכו לזבוח בבמות לה' וזה נחשב להם לחטא כי כבר נאסרו הבמות.

{ יח } וַיִּתֵּר דְּבָרֵי מְנַשֶּׁה וַתִּפְּלֹתוּ אֶל אֱלֹהֵיו וּדְבָרֵי הַחוּזִים הַמְדַבְּרִים אֵלָיו בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּם עַל דְּבָרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל : { יט } וַתִּפְּלֹתוּ וְהִעֲתֵר לוֹ וְכָל חַטָּאתוֹ וַיִּמְעְלוּ וְהַמְקֻמוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בָּהֶם בָּמוֹת וְהַעֲמִיד הָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים לִפְנֵי הַכְּנָעוֹ הֵנָּם כְּתוּבִים עַל דְּבָרֵי חוּזֵי : { כ } וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּהוּ בֵּיתוֹ וַיִּמְלֹךְ אַמּוֹן בְּנוֹ תַחְתָּיו :

ושאר דברי מנשה ותפילתו אל אלוקיו ודברי החוזים המדברים אליו בשם ה' אלוקי ישראל הנם כתובים על דברי מלכי ישראל והיא תפילת חול, אך תפילתו ומה שה' נעתר לו והשיבו למלכותו ¹⁵⁰ וזו תפילת קודש וכן חטאתו ומעלו והמקומות שבנה בהם במות והעמיד אשרים ופסילים – כל אלו כתובים בדברי חוזי.

וישכב מנשה עם אבותיו ויקברוהו בביתו וימלוך בנו אמון תחתיו.

{ כא } בֶּן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אַמּוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם : { כב } וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו וְלִכְל הַפְּסִילִים אֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו זָבַח אַמּוֹן וַיַּעֲבֹד : { כג } וְלֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יְהוָה כְּהַכְּנַע מְנַשֶּׁה אָבִיו כִּי הוּא אַמּוֹן הַרְבֵּה אֲשָׁמָה : { כד } וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו עֲבָדָיו וַיִּמִּיתוּהוּ בְּבֵיתוֹ : { כה } וַיָּכּוּ עִם הָאֶרֶץ אֶת כָּל הַקְּשָׁרִים עַל הַמְּלֹךְ אַמּוֹן וַיִּמְלִיכוּ עִם הָאֶרֶץ אֶת יֹאשִׁיָּהוּ בְּנוֹ תַחְתָּיו :

בן עשרים ושתים שנה אמון במלכו ונמשכה מלכותו שנתיים כי עשה הרע בעיני ה' כמו שעשה מנשה אביו ויקח את הפסילים שזרק מנשה ועבד את כולם, זבח להם ויעבדם. ולא היה

¹⁴⁹ התרגום מאריך בדברים שהחזיר חתירה מתחת כסא הכבוד... והרוח יצאה מבין הכרובים... ע"ל.

¹⁵⁰ מפני שכתוב פעמיים ותפלתו על כן יש לחלק ביניהם.

כאביו שנכנע בסוף לפני ה' אלא הוא אמון הרבה אשמה וקשרו עליו עבדיו בקשר מרידה
וימיתו בביתו. ויכו העם את הקושרים על המלך ויהרגום וימליכו עם הארץ את יאשיהו בנו
תחתיו.

פרק ל"ד.

{א} בן שמונה שנים יאשיהו במלכו ושלשים ואחת שנה מלך בירושלם: {ב} ויעש הישר בעיני יהוה ויילך בדרכי דוד אביו ולא סר זמין ושמואל: {ג} ובשמונה שנים למלכו והוא עודנו נער החל לדרוש לאלהי דוד אביו ובשתיים עשרה שנה החל לטהר את יהודה וירושלם מן הבמות והאשרים והפסלים והמסכות: {ד} וינתצו לפניו את מזבחות הבעלים והחמנים אשר למעלה מעליהם גדע והאשרים והפסלים והמסכות שבר והדק ויזרק על פני הקברים הזבחים להם: {ה} ועצמות כהנים שרף על (מזבחותים) מזבחותם ויטהר את יהודה ואת ירושלם: {ו} ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי (בהר) (בתיאם) בחרבתיהם סביב: {ז} וינתץ את המזבחות ואת האשרים והפסלים כפת להדק וכל החמנים גדע בכל ארץ ישראל וישב לירושלם: {ח} ובהוציאם את הפסל המובא בית יהוה מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת יהוה ביד משה: {טו} ויען חלקיהו ויאמר אל שפן הסופר ספר התורה מצאתי בבית יהוה ויתן חלקיהו את הספר אל שפן: {טז} ויבא שפן את הספר אל המלך וישב עוד את המלך דבר לאמר כל אשר נתן ביד עבדיך הם עשים: {יז} ויתיכו את הפסל הנמצא בבית יהוה ויתנוהו על יד המפקדים ועל יד עושי המלאכה: {יח} ויגד שפן הסופר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיהו הכהן ויקרא בו שפן לפני המלך: {יט} ויהי כשמע המלך את דברי התורה ויקרע את בגדיו: {כ} ויצו המלך את חלקיהו ואת אחיקם בן שפן ואת עבדיו בן מיכה ואת שפן הסופר ואת עשיה עבד המלך לאמר: {כא} לכו דרשו את יהוה בעדי ובעד הנשאף בישראל וביהודה על דברי הספר אשר נמצא כי גדולה חמת יהוה אשר נתכה בנו על אשר לא שמרו אבותינו את דבר יהוה לעשות ככל הכתוב על הספר הזה: {כב} ויילך חלקיהו ויאשר המלך אל חלדה הנביאה אשת שלם בן (תוקהת) תקהת בן חסרה שומר הבגדים והיא יושבת בירושלם במשנה וידברו אליה כזאת: {כג} ותאמר להם כה אמר יהוה אלהי ישראל אמרו לאיש אשר שלח אתכם אלי: {כד} כה אמר יהוה הנני מביא רעה על המקום הזה ועל יושביו את כל האלות הכתובות על הספר אשר קראו לפני מלך יהודה: {כה} תחת אשר עזבוני (ויקטירו) ויקטרו לאלהים אחרים למען הכעיסני בכל מעשי ידיהם ותתן חמתי במקום הזה ולא תכבה: {כו} ואל מלך יהודה השלח אתכם לדרוש ביהוה כה תאמרו אליו כה אמר יהוה אלהי ישראל הדברים אשר שמעת: {כז} יען רד לבבך ותפגע מלפני אלהים בשמעך את דבריו על המקום הזה ועל יושביו ותפגע לפני ותקרע את בגדיך ותבדל לפני וגם אני שמעתי נאם יהוה: {כח} הנני אספך אל אבתיך ונאספת אל קברתיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו ואת המלך דבר: {כט} וישלח המלך ויאסף את כל זקני יהודה וירושלם: {ל} ויעל המלך בית יהוה וכל איש יהודה וישבי ירושלם והכהנים והלוים וכל העם מגדול ועד קטן ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בית יהוה: {לא} ויעמד המלך על עמדו ויכרת את הברית לפני יהוה ללכת אחרי יהוה ולשמור את מצותיו ועדותיו וחקיו בכל לבבו ובכל נפשו לעשות את דברי הברית הכתובים על הספר הזה: {לב} ויעמד את כל הנמצא בירושלם ובגומן ויעשו יושבי ירושלם כברית אלהים אלהי אבותיהם: {לג} ויסר יאשיהו את כל התועבות מפל הארצות אשר לבני ישראל ויעבד את כל הנמצא בישראל לעבוד את יהוה אלהיהם כל ימיו לא סרו מאחרי יהוה אלהי אבותיהם:

בן שמונה שנים יאשיהו במלכו ושלשים ואחת שנה מלך בירושלם והוא עשה את הישר בעיני ה' והלך בדרכי דוד אביו – ראש שושלת המלוכה ולא בדרכי אביו אמון ולא סר מדרך הישר ימין ושמאל.

ובשמונה שנים למלכו, כלומר מיד בשנת מלכו כשהיה בן שמונה שנים והוא רק נער צעיר ובכל זאת החל לדרוש לאלוקי דוד אביו, ובשנת שתים עשרה החל לטהר את יהודה וירושלים מן הבמות, האשרים – עצי ע״ז, פסלים ומסכות. כל מה שעשה מנשה וחיידש אמון בא יאשיהו ושיבר. (יש הלומדים שהכוונה היא שבשנת שמונה למלכו החל לדרוש בה' כאשר היה בן ט״ז).

וציווה שינתצו לפניו את מזבחות הבעלים ואת החמנים – צורות ואילנות של עובדי החמה – גדע, ואת האשרים, הפסילים והמסכות שבר עד דק ואת עפרם זרק על הקברים של הזבחים להם כדי לבזותם, וציווה להוציא את עצמות כהני עבודת כוכבים מקבריהם ושרפם על מזבחותם וכך עשה עד שטיהר את יהודה וירושלים.

לאחר טיהור יהודה הלך לערי מנשה ואפרים ושמעון עד נפתלי, שארית הפליטה מעשרת השבטים שנותרו מחרב ושבי סנחריב שישבו בחרבתיהם – בנו בתיהם בהר מפני שהיו מעטים ונתייראו לגור בשפלה וגם שם ניתץ את המזבחות ואת האשרים והפסילים כחת עד דק ואת כל החמנים גדע מכל ארץ ישראל ולאחר זאת שב לירושלים.

{ח} ובשנת שמונה עשרה למלכו לטהר הארץ והבית שלח את שפן בן אצליו ואת מעשיהו שר העיר ואת יואח בן יואחז המזכיר לחזק את בית יהנה אלהיו: {ט} ויבאו אל חלקיהו הכהן הגדול ויתנו את הכסף המובא בית אלהים אשר אספו הלויים שמרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל ומכל יהודה ובנימן (וישבו) וישבו וישלם: {י} ויתנו על יד עשה המלאכה המפקדים בבית יהנה ויתנו אתו עושי המלאכה אשר עשים בבית יהנה לבדוק ולחזק הבית: {יא} ויתנו לחרשים ולבנים לקנות אבני מחצב ועצים למחפרות ולקרוא את הבתים אשר השחיתו מלכי יהודה: {יב} והאנשים עשים באמונה במלאכה ועליהם מפקדים יחת ועבדוהו הלויים מן בני מררי וזכריה ומשלם מן בני הקהתים לנצח והלויים כל מבין בכלי שיר: {יג} ועל הסבלים ומנצחים לכל עשה מלאכה לעבודה ועבודה ומהלויים סופרים ושרים ושוערים:

ובשנת שמונה עשרה למולכו, לאחר שטיהר את הארץ והבית, נתן ליבו לחזק את בית ה' ושלח את שפן בן אצליו ואת מעשיהו שר העיר ואת יואח בן יואחז המזכיר הממונה על ספר הזכרונות לחזק את בית ה' אלוקיו, והם באו אל חלקיהו הכהן הגדול ונתנו לו את הכסף שהביאו לבית ה' – כסף שאספו הלויים שומרי הסף במנשה ואפרים ומכל השבטים שנשארו מישראל ומכל יהודה ובנימין שעשו הלויים סיבוב בכל הערים לקבץ נדבות, ואחר כך שבו לירושלים עם כספי הנדבות וכספי מחצית השקל שהביאו גם שארית עשרת השבטים שנכנעו לה'.

ואת הכסף נתנו לגבאי הצדקה המופקדים בבית ה' (עושה המלאכה), ויש אומרים שהכוונה לאומנים הגדולים הנקראים אדריכלין והם נתנו כסף לעושי המלאכה בבית שהם הפועלים העובדים בבית ה' בבידוק וחיזוק, שקודם בודקים ומחפשים את הצריך תיקון ואחר כך מתקנים.

פרק ל"ה.

{א} וַעֲשֵׂה יִאֲשִׁיחֵהוּ בִירוּשָׁלַם פֶּסַח לַיהוָה וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח בְּאַרְבַּעַה עֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן:
{ב} וַיַּעֲמֵד הַכֹּהֲנִים עַל מִשְׁמְרוֹתָם וַיַּחֲזִקֵם לְעִבּוֹדַת בַּיִת יְהוָה: {ג} וַיֹּאמֶר לְלוֹיִם (הַמְבוּנִים)
הַמְבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְדוּשִׁים לַיהוָה תָּנוּ אֶת אַרְוֹן הַקְדָּשׁ בְּבַיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אִין לָכֶם מִשָּׂא בְפִתֵי עֵתָה עֲבֹדוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: {ד} (וְהַכּוֹנֵן)
וְהַכִּינֵנו לְבַיִת אֲבוֹתֵיכֶם כְּמַחְלְקוֹתֵיכֶם בְּכֹתֵב דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּבְמִכְתָּב שְׁלֹמֹה בְּנוֹ: {ה} וַעֲמַדוּ
בְקָדֶשׁ לְפִלְגוֹת בַּיִת הָאֲבוֹת לְאַחֵיכֶם בְּנֵי הָעָם וַחֲלַקְתָּ בַיִת אֶב לְלוֹיִם: {ו} וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח
וְהִתְקַדְּשׁוּ וְהַכִּינֵנו לְאַחֵיכֶם לַעֲשׂוֹת כְּדָבָר יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה:

יאשיהו המלך עשה פסח לה' בירושלים כמשפטו בארבעה עשר לחודש הראשון הוא ניסן,¹⁵¹ וחידוש יש בזה מפני שמלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח כמשפטו, וגם בגלל שכתוב שחזקיהו המלך עשה פסח בחודש השני, הדגישו שכאן עשו בחודש הראשון.

ויעמד יאשיהו את הכהנים והלויים על משמרותם שכבר הועמדו על ידי דוד ושלמה, אך הוא חיזק אותם וזרזם לעשות את העבודה תמיד כראוי.

ויאמר המלך לכהנים משבט לוי המלמדים בינה לישראל – שימו את ארון הקודש בבית שבנה שלמה בן דוד מלך ישראל, שהרי מנשה ואמון העבירו את הארון ושמם במקומו את פסיליהם, ועתה ציוה יאשיהו להחזיר את הארון למקומו הראוי לו. וחז"ל דרשו ששלמה המלך ידע שעתיד הבית להיחרב והכין מקום לגניזת הארון, באותו מקום שעמד הארון על אבן עמד ותחתיו מחילות עמוקות ועקלקלות, ושם נגנו עם מטה אהרון, צנצנת המן ושמן המשחה. ויאשיהו ציוה על הלויים לגנוז את הארון (וההוכחה לזה שלא מצינו בכלים שגלו את ארון ברית ה'), וכיוון שהארון נגנו אין לכם יותר עבודת משא בכתף ותהיו פנויים לעבודת ה' ועמו, ועל כן תכינו את עצמכם מסודרים במחלקות שסידרו כבר דוד מלך ישראל ושלמה בנו, ועמדו בעזרה כל בית אב לבדו וגם הלויים וישראל יעמדו כל בית אב לבד ויעשו את הפסח כמשפטו וטהרו את עצמכם, וכך תשחטו את הפסח, וגם תזרזו את אחיכם לטהר את עצמם לעשות את הפסח כפי שאמר ה' ביד משה.

{ז} וַיָּרֶם יִאֲשִׁיחֵהוּ לְבָנֵי הָעָם צֹאן כְּבָשִׂים וּבְנֵי עֲזִים הַכֹּל לְפִסְחִים לְכָל הַנִּמְצָא לְמִסְפַּר שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּבִקָּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אֵלֶּה מִרְכוּשׁ הַמֶּלֶךְ: {ח} וְשָׂרְיוֹ לְנֹדְבָה לָעָם לַכֹּהֲנִים וְלְלוֹיִם הָרִימוּ חֲלֻקָּהּ וּזְכָרֶיהָ וַיַּחֲיֵאל נְגִידֵי בַיִת הָאֱלֹהִים לַכֹּהֲנִים נִתְּנוּ לְפִסְחִים אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּבִקָּר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת: {ט} (וְכּוֹנְנִיהוּ) וְכִנְנִיהוּ וְשִׁמְעִיהוּ וַיִּתְּנָאֵל אַחִיו וַחֲשִׁבִיהוּ וַיַּעֲיֵאל וַיִּזְבְּד שָׂרֵי הַלוֹיִם הָרִימוּ לְלוֹיִם לְפִסְחִים חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וּבִקָּר חֲמֵשׁ מֵאוֹת: {י} וַתִּכּוֹן הָעִבּוֹדָה וַיַּעֲמַדוּ הַכֹּהֲנִים עַל עֲמָדָם וְהַלוֹיִם עַל מַחְלְקוֹתָם כְּמִצְוַת הַמֶּלֶךְ:

על מנת שלכולם יהיה קרבנות תרם יאשיהו מרכוש המלך לעם ישראל הנמצא בירושלים צאן, כבשים ובני עזים הראויים להקרבת לקרבן פסח שלושים אלף ובקר לקרבן חגיגה שלושת אלפים.

ושריו חלקיה וזכריהו ויחיאל נגידי בית האלוקים הרימו נדבה לכהנים שמשבט לוי אלפים ושש מאות צאן לפסחים ושלוש מאות בקר לחגיגה.

וכנניהו ושמעיהו ונתנאל אחיו וחשביהו ויעואל ויוזבד שרי הלויים הרימו תרומה ללויים חמשת אלפים צאן לפסחים וחמש מאות בקר לחגיגה.

¹⁵¹ שקשה מפני מה מדגיש הפסוק שעשה את הפסח בארבעה עשר לחודש הראשון הרי פשיטא שהכוונה לחודש הראשון.

והעבודה נעשתה בתקון והכנה ראויים כשכל מחלקה מהכהנים והלויים עומדים על משמרתם לבד כמצוות המלך.

{יא} וישחטו הפסח ויזרקו הכהנים מינדם והלויים מפשיטים: {יב} ויסירו העלה לתתם למפלגות לבית אבות לבני העם להקריב ליהנה כפתוב בספר משה וכן לבקר: {יג} ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובדונדים ובצלחות ויריצו לכל בני העם: {יד} ואחר הכינו להם ולכהנים כי הכהנים בני אהרן בהעלות העולה והחלבים עד לילה והלויים הכינו להם ולכהנים בני אהרן: {טו} והמשברים בני אסף על מעמדם כמצות דוד ואסף והימן וידתון חוזה המלך והשערים לשער ושער אין להם לסור מעל עבדתם כי אחיהם הלויים הכינו להם: {טז} ותכון כל עבודת יהנה ביום ההוא לעשות הפסח והעלות עלות על מזבח יהנה כמצות המלך יאשיהו: {יז} ויעשו בני ישראל הנמצאים את הפסח בעת ההיא ואת חג המצות שבעת ימים: {יח} ולא נעשה פסח כמהו בישראל מימי שמואל הנביא וכל מלכי ישראל לא עשו כפסח אשר עשה יאשיהו והכהנים והלויים וכל יהודה וישראל הנמצא וישבי ירושלים: {יט} בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו נעשה הפסח הזה:

וישחטו הלויים את הפסח כי שחיטה כשרה בזר, והכהנים קיבלו את הדם, הוליכוהו למזבח וזרקו על המזבח שאלו הם עבודות שכשרות רק בכהנים, והלויים הפשיטו את הקרבנות מעורם, ומכל קרבן צאן או בקר הסירו את העולה – אלו האימורים הקרבים על גבי המזבח ואותם הביאו לכהנים שיקריבום. ואחר זאת יכלו להביא את הבשר לחבורות המנויים עליו, ואת הפסח צלו באש כמשפטו (שמותר רק בצליה), ואת החגיגה בשלו במים בקדרות (סירות) דודים וקדרות (צלחות), ולאחר מכן הוליכו את הבשר במרוצה לעם.

הלויים הכינו לעם את הפסח ע"פ משפטי התורה כדי שהעם לא יחטאו אם לא יודעים כיצד מכינים, וכיוון שהיו הכהנים טרודים עד הלילה בהעלאת העולות והאימורים, על כן הכינו הלויים גם להם את פסחם.

וכל זמן ההקרבה עמדו המשוררים על עמדם ושוררו כפי שציוה דוד המלך שהמשוררים יהיו מבני אסף, הימן וידותון. וגם השוערים שמרו כל אחד בשער המיוחד לו, והלויים הכינו גם למשוררים ולשוערים את הפסח.

וכל עבודת ה' ביום ההוא בעשיית הפסח והקרבת העולות על מזבח ה', הכל נעשה בתקון רב וסדר נפלא, וכל ישראל הנמצאים שם חגגו את הפסח שבעת ימים, ובכל יום העלו את הקרבנות הקבועים כעולות ראיה ושלמי חגיגה.

ולא היה כפסח הזה בישראל מימי שמואל הנביא, שגם אצל שמואל היו מהעם שעבדו לבעלים ואצל חזקיהו היה עם רב אבל אכלו בטומאה, וכאן היה הכל בתיקון נפלא ובטהרה ובעם רב, וגם מעולם לא נעשה כך שהמלך ישלח לכל איש ישראל צאן ובקר שיהיה לכולם כדי סיפוקם.

בשנת שמונה עשרה למלכות יאשיהו נעשה הפסח הזה, ולמרות שהיה מלך צדיק ודור זכאי לא נעשה לו נס כדרך שנעשה לחזקיהו המלך, וכאן הסתובבו הדברים למותו של יאשיהו המלך.

{כ} אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים להלחם בכרפמיש על פרת ויצא לקראתו יאשיהו: {כא} וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עלך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך: {כב} ולא הסב יאשיהו פניו ממנו כי להלחם בו התחפש ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים ונבא להלחם בבקעת מגדו:

ופרעה נכו, שנקרא כך מפני שהיה נכה רגלים, רצה לעלות להלחם במלך אשור בכרכמיש על פרת, ולשם כך היה צריך לעבור עם צבאו בארץ ישראל, שהרי מצרים בדרומה של הארץ ופרת בצפונה של ארץ ישראל. אך יאשיהו המלך לא רצה שיעבור בארץ,¹⁵² מפני שסבר שהדור ראוי ויש לקיים בו מה שכתוב "וחרב לא תעבור בארצכם", אפילו לא חרב של שלום, אך הוא לא ידע שאין הדור ראוי שהיו ליצני הדור שמים ע"ז מאחורי הדלת. ויצא יאשיהו לקראתו למונעו בכוח מלעבור בארצו.

שלח אליו פרעה נכו שליחים לומר לו "מה לי ולך מלך יהודה, וכי עליך עומד אני להלחם, וכי חושש אתה שבדרך אכבוש גם את ארצך, והרי ה' ציוה עלי שאמהר במלחמתי ואינך צריך לירוא שאתעכב לכבוש את ארצך". ויתכן ששמע מפי ירמיה בדבר ה' ללכת בבהלה להלחם באשור. וממשיך פרעה לומר: "חדל לך להלחם, כי הרי מפי ה' אני הולך".

יאשיהו המלך לא שמע לו ולא החזיר (הסב) פניו מלהלחם בו, כי חשב שבעורמה מדבר אליו ורוצה לכובשו, ועל כן בא להלחם נגדו בבקעת מגדו. ושינה מבגדי מלוכה לבגדי מלחמה.

{כג} וַיְרִיז הַיָּרִים לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְעַבְדָּיו הַעֲבִירוּנִי כִּי הִחֲלִיתִי מֵאֲדָ: {כד} וַיַּעֲבִירוּהוּ עַבְדָּיו מִן הַמְּרִקָּבָה וַיִּרְכְּבוּהוּ עַל רֶכֶב הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ וַיֹּלִיכֵהוּ יְרוּשָׁלַם וַיָּמָת וַיִּקְבֹּר בְּקִבְרוֹת אֲבֹתָיו וְכָל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם מִתְּאֲבָלִים עַל יִשְׂרָאֵל: {כה} וַיִּקְוֶן יְרֵמְיָהוּ עַל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ כָּל הַשָּׂרִים וְהַשָּׂרֹת בְּקִינֹתֵיהֶם עַל יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם וַיִּתְּנוּם לְחֶק עַל יִשְׂרָאֵל וְהָנֶם כְּתוּבִים עַל הַקִּינֹת: {כו} וַיִּתֵּר דְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל וַחֲסָדָיו כְּפָתוּב בְּתוֹרַת יְהוָה: {כז} וַדְּבָרָיו הָרֵאשִׁינִים וְהָאַחֲרֹנִים הָנֶם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה:

בעת המלחמה ירו היורים בחצים ביאשיהו המלך, ואמר המלך לעבדיו שיעבירוהו למרכבת המשנה כי נעשה חולה מאוד. כי מדרך המלך שרוכב במרכבה עיקרית, אך אם יש צורך יש בסמוך לו מרכבה שניה והיא נקראת מרכבת משנה, ולאחר הלחימה הוליקוהו לירושלים וימת ויקבר בקברות אבותיו, וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו.

וירמיהו הנביא קונן עליו וכל המשוררים והמשוררות יאמרו את הקינה שאמר עליו ירמיהו הנביא, ויתנום לחוק על ישראל שבכל פעם שמזדמן צער ובכיה מקוננים גם על יאשיהו, כמו שעושים בתשעה באב.

ועליו קונן ירמיהו "משיח ה' נלכד בשחיתותם" – שמת בעוון הדור.

ושאר דברי יאשיהו והחסדים אשר עשה ככתוב בתורה, ודבריו הראשונים והאחרונים, הינם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה.

¹⁵² שחשב שראוי הדור לגאולה וזהו דורו של משיח ואם כן אין לאפשר לחרב אפילו של שלום לעבור בארץ.

פרק ל"ו.

{א} וַיִּקְחוּ עִם הָאָרֶץ אֶת יְהוֹאָחָז בֶּן יֵאֲשִׁיָּהוּ וַיִּמְלִיכֵהוּ תַּחַת אָבִיו בִּירוּשָׁלַם: {ב} בֶּן שְׁלוֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה יוֹאָחָז בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם: {ג} וַיִּסִּירֵהוּ מֶלֶךְ מִצְרַיִם בִּירוּשָׁלַם וַיַּעֲנֵשׂ אֶת הָאָרֶץ מֵאָה כָּכָר כֶּסֶף וְכָכָר זָהָב: {ד} וַיִּמְלֶךְ מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֶת אֱלִיקִים אָחִיו עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וַיִּסַּב אֶת שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים וְאֶת יוֹאָחָז אָחִיו לְקַח נָכוֹ וַיְבִיאֵהוּ מִצְרַיִמָּה: {ה} בֶּן עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו: {ו} עָלָיו עָלָה נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיֹּאסְרֵהוּ בְּנַחְשָׁתַיִם לְהַלִּיכוֹ בְּבִלָּה: {ז} וּמְקַלֵּי בַיִת יְהוָה הֵבִיא נְבוּכַדְנֶאֶצַּר לְבָבֶל וַיִּתְּנֵם בְּהִיכְלוֹ בְּבָבֶל: {ח} וַיִּתֵּר דָּבָרֵי יְהוֹיָקִים וַתַּעֲבֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְהַנְּמָצָא עָלָיו הֵנָּם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה וַיִּמְלֶךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו:

ויקחו תושבי הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימליכו אותו במקום אביו בירושלים, למרות שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו כ"א חודש. בן עשרים ושלוש היה יואחז במולכו ושלשה חדשים בלבד מלך בירושלים. ומלך מצרים ששלט על הארץ כעס על שמינוהו למלך ועל כן הסירו מלמלך והעניש כקנס את תושבי הארץ במאה ככר כסף וככר זהב, ובמקום יהואחז מינה את אליקים אחיו למלך על יהודה וירושלים, ואת יואחז לקח פרעה נכו למצרים ושמנו במאסר.

מלך מצרים שינה את שמו של אליקים ליהויקים כי כך דרך המלכים שקוראים למשרתיהם בשמות שהם רוצים, וזה נעשה כדי להראות ולהודיע שהוא מושל בו.

יהויקים היה למלך כשהיה בן עשרים וחמש שנה, ואחת עשרה שנה מלך בירושלים, ויעש הרע בעיני ה' אלוקיו, ועל כן עלה עליו נבוכדנאצר מלך בבל (כי מלך מצרים כבר לא יכול היה לצאת מארצו, שהרי נ"נ כבש הכל), ויאסרהו בשלשלאות של נחושת (נחושתים) על מנת להוליכו לבבל אך לא הגיע עד בבל שהרי יהויקים מת בדרך, ואפילו לא נקבר אלא השליכו נבלתו בדרך (והוכחה לזה שלא כתוב ויקברוהו).

וסיפור הדברים של כיבוש נ"נ היה כך: שקודם לכן כבש נ"נ את ירושלים והשאיר את יהויקים למלוך, ואחר כך מרד יהויקים, ובשנה שלישית למרדו עלה עליו נ"נ והעלהו לבבל, וגם את כלי בית ה' העלה נ"נ והניחם בבית ע"ז שלו להתקלס, ואחר כך הניחם בבית אוצרותיו.

ושאר הדברים שאירעו ליהויקים ותועבותיו שעשה בגלוי ותועבות שעשה בסתר ואחר כך נגלה עליו ככתובת קעקע, הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה, ויהויכין בנו מלך תחתיו.

{ט} בֶּן שְׁמוֹנֶה שָׁנִים יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְעֶשְׂרֵת יָמִים מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: {י} וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאֶצַּר וַיְבִיאֵהוּ בְּבִלָּה עִם כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ בַּיִת יְהוָה וַיִּמְלֶךְ אֶת צִדְקִיָּהוּ אָחִיו עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם:

מפני שיהויקים ראה שהמליכו עם הארץ את אחיו הקטן לפניו, רצה שלא יקרה דבר כזה בבניו, ועל כן מיד בשנה הראשונה למלכותו אמר שבנו יהויכין שהיה אז בן שמונה יהיה מלך אחריו,¹⁵³ ועל כן כתוב שנהיה מלך בן שמונה שנים, אך באמת היה בן שמונה עשרה במלכו, ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלים, ויעש אף הוא הרע בעיני ה',¹⁵⁴ וכאשר הגיעה

¹⁵³ ההדגשה הכרחית לבל נחשב שהומלך ממש בהיותו בן שמונה שנים.

¹⁵⁴ זה הפירוש ולתשובת השנה.

השמש אל הנקודה עצמה שהיתה עומדת כאשר שלח ני"נ את גדודיו להלחם על יהויקים שלח שוב ני"נ חיילים והביא את יהויכין לבבל. (אולם כיבוש יהויקים, המלכת יהויכין, כיבוש יהויכין והמלכת צדקיהו היה הכל באותה שנה), ויחד עמו העלה גם ¹⁵⁵ את שאר כלי חמדת בית ה' שלא העלה בפעם הקודמת. וימלך ני"נ את צדקיהו אחיו של יהויקים על יהודה וירושלים, ויש אומרים שלמרות שהיה דודו קוראהו אחיו כי הקרובים נקראים אחים.

{יא} בן עשרים ואחת שנה צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם: {יב} ויעש הרע בעיני יהנה אלהיו לא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי יהנה: {יג} וגם במלך נבוכדנאצר מלך אשר השביעו באלהים ויקש את ערפו ויאמץ את לבבו משוב אל יהנה אלהי ישראל: {יד} גם כל שרי הכהנים והעם הרבו (למעול) למעל מעל ככל תעבות הגוים ויטמאו את בית יהנה אשר הקדיש בירושלם:

בן עשרים ואחת שנה היה צדקיהו במלכו, ואחת עשרה שנה מלך בירושלים, ואף הוא עשה הרע בעיני ה' אלוקיו בכך שלא נכנע מלפני ירמיהו הנביא שבא אליו עם נבואות מפי ה', וגם במלך ני"נ מרד למרות שהשביעו באלוקים להיות לו עבד, ויקש ערפו שלא לסובב ראשו לראות את ה' (במליצה נאמר כך), ויאמץ לבבו משוב אל ה' אלוקי ישראל, ובנוסף לזה גם שרי הכהנים והעם הרבו למעול מעל, ושרי הכהנים היה כוח בידם למחות ולא מיחו בעם שהתנהגו ככל תעבות הגויים ויטמאו את בית ה' אשר הקדיש בירושלים.

{טו} וישלח יהנה אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו השפם ושלוח כי חמל על עמו ועל מעונו: {טז} ויהיו מלעבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעטעים בנבאיו עד גלות חמת יהנה בעמו עד לאין מרפא:

ובנוסף לכל זאת שלח ה' אלוקי אבותיהם שליחים לעם שיחזרו בהם ממעשיהם ושלח את דבריו עליהם פעמים רבות בזריזות (השכם ושלוח) כי חמל על עמו ועל מעונו ורצה שישובו בתשובה, ועל כן לא התרה בהם פעם בשנה או פעם בחודש אלא כל יום ויום. ואם מלך בשר ודם חמל על עמו ועל בית מדורו, ודאי שה' מקור הרחמים לא חפץ במיתתם ולא רצה בחורבן הבית. אך העם היו מלעיגים (מלעיבים) במלאכי האלוקים וביזו את דברי הקב"ה ותעתעו בנביאים ולעגו עליהם, כגון שאמרו שהנביאים עצמם תועים מדרך הישר, וכל זה יחד גרם שעלתה חמת ה' בעמו עד לאין מרפא שלבסוף נמנעה מהם התשובה שהיא המרפא לחטא (שהרי החטא הוא חולי הנפש והתשובה רפואתו).

{יז} ויעל עליהם את מלך (כשדיים) כשדים ויהרג בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישש הכל נתן בידו: {יח} וכל פלי בית האלהים הגדלים והקטנים ואצרות בית יהנה ואצרות המלך ושריו הכל הביא בבל: {יט} וישרפו את בית האלהים וינתצו את חומת ירושלם וכל ארמנותיה שרפו באש וכל פלי מחמדיה להשחית: {כ} ויגל השארית מן החרב אל בבל ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס: {כא} למלאות דבר יהנה בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה:

ויעל עליהם ה' את מלך כשדים שהם אומה שפלה, מפני שבני ישראל עזבו את ה' בשביל לעבוד ע"ז בלי ערך, לכן נענשו שקמה עליהם אומה שפלה, (הם קנאוני בלא אל וגוי בגוי נבל אכעיסם), ויהרוג את בחוריהם בחרב בבית המקדש מפני שגם הם טמאו את בית ה', ולא חמל על בחור ובתולה, זקן וישיש, כולם נמסרו בידו, ואת כל כלי בית ה' הגדולים והקטנים

¹⁵⁵ מפני שקשה על הכתוב הרי כבר נאמר שהעלה את הכלים, אלא, שבכל גלות העלה גם מקצת הכלים וכבר נאמר שארבע גלויות גלתה ירושלים.

ואוצרות בית ה' ואוצרות המלך ושריו – הכל לקח והביא לבבל, וישרפו את בית האלוקים וינתצו את חומת ירושלים וכל ארמנותיה שרפו באש וכל כלי מחמדיה השחיתו.

והשארית שלא הרגם בחרב הגלה אל בבל ויהיו לו ולבניו עבדים שהיו עבדים לני"נ, אויל מרודך ובלשצר עד מלכות פרס שהיו עדיין בגלות אך לא היו עבדים, ומפני מה כל הזמן הזה היו בגלות? עד שימלאו הימים שאמר ה' לירמיהו הנביא שיהיו בגלות עד שרצתה הארץ שבתותיה, שכל זמן שהיו עליה לא שמרו שמיטות ויובלות ועתה כל ימי השמה שבתה - כל הימים שחיסרה מלשבות – שבתה, וסך כל השנים הם שבעים שנה.¹⁵⁶ ואת השבעים שנה סופרים מגלות יהויקים שגלו מקצת מהעם ומקצת הכלים.

{ כב } וּבְשֵׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לְכָלוֹת דָּבַר יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ הָעִיר יְהוָה אֶת רוּחַ כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס וַיַּעֲבֹר קוֹל בְּכָל מַלְכוּתוֹ וְגַם בְּמִכְתָּב לְאֹמֶר: { כג } כֹּה אָמַר כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בַּיִת בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי בְכֶם מִכָּל עַמּוֹ יְהוָה אֱלֹהֵי עַמּוֹ וַיַּעַל:

ובשנה אחת למלכות כורש מלך פרס, שתמו שבעים שנה שאמר ה' לירמיהו הנביא, העיר ה' את רצון (רוח) כורש מלך פרס והוא העביר בכל מלכותו וגם שלח במכתב לאמר: כה אמר כורש מלך פרס, ה' אלוקי השמים נתן לי למשול על כל הממלכות והוא פקד עלי (על ידי ישעיהו הנביא) לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה, ומי בכם מכל עמו של הקב"ה יבוא לבנות את בית המקדש ויהי ה' בעזרו ויש ממנו רשות לעלות לארץ ישראל.

¹⁵⁶ במסכת מגילה מאריכים להסביר מה הייתה טעותם של דניאל ושל אחשוורוש ובלשצר בחישוב שבעים שנות הגלות וממתי התחיל כל אחד לחשב.

שאלות לחזרה

פרק א'

- א. על מה נאמר: **ויתחזק, ויגדלהו**. במה התחזק ובמה התגדל?
- ב. מה העלה דויד המלך ומה מעלה שלמה המלך מקרית יערים לירושלים?
- ג. **וידרשהו**- כיצד דרשוהו? ומדוע הקריבו עליו הרבה קרבנות?
- ד. **חסד גדול**- מהו החסד הגדול שגמל ה' עם דויד המלך?
- ה. מה ביקש שלמה המלך מה' ומפני מה ביקש דווקא זאת? ומה נתן לו ה'?
- ו. מה קשה בפסוק **"ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלים"** ומה מסבירים על כך המפרשים?
- ז. **ערי רכב**- מפני מה נקראו כך? {ב' פירושים}
- ח. **ויתן... כאבנים**- האם לא חשש שיגנבו? ומדוע?
- ט. מה ההבדל בין סוחרי שלמה המלך לבין שאר המלכים שקנו סוסים ממצרים? תוכיח זאת מלשון הפסוקים!
- הסבר והשלם:

- בהכין לו _____
- נטה _____
- מוצא הסוסים _____
- ויאמר שלמה _____

פרק ב'

- א. השלם את המספרים: סבלים _____ חוצבים _____
בהר _____ מפקחים _____ מפקחים על _____
המפקחים _____.
- ב. **כי אם להקטיר לפניו**- מה מסביר, מדוע בונה בית לשם ה'?
- ג. **לעולם זאת על ישראל**- מה קשה בפסוק ומה מסבירים על כך חז"ל?
- ד. מה מבקש שלמה המלך מחורם מלך צר?
- ה. מה שכרם של הפועלים שיביא חורם?
- ו. מפני מה בסוף הפרק נזכר שוב מספר העובדים?
- הסבר ככל הניתן את המילים הבאות:

- ארגון _____

- כרמיל _____
- אלגומים {אלמוגים} _____ היכן גדל? _____
- מה מיוחדותו? _____
- איש צרי _____ הוא היה יהודי? _____ מדוע נקרא צרי? _____
- רפסדות _____

פרק ג'

- א. **בחדש השני בשני** - מה פירושו?
- ב. מה מידות ההיכל וקודש קדשים? ומה הפירוש **והאולם אשר על פני הארץ על פני רחב הבית?**
- ג. הסבר את שמות בית המקדש ומי נקרא כך : דביר, היכל ואולם!
- ד. במלכים כתוב שהיה הגובה שלושים אמה וכאן כתוב מאה ועשרים אמה - כיצד תיישב סתירה זו?
- ה. מדוע לא מוזכר שקדש קדשים חופה בעץ? וכיצד ציפו את רצפתו?
- ו. כמה כרובים היו בקודש קדשים? מה מידות הכרובים שעשה שלמה המלך?
- ז. מה גודל העמודים שבפתח ההיכל? ומפני מה נקראו יכון ובוועז?

הסבר ובאר :

- חפה-
- זהב פרוים-
- ופתח-
- מעשה צעצעים-
- כרמיל-
- ספים-

פרק ד'

א. **מעשה הים שעשה שלמה:**

- כמה אמות רוחבו-
- מה היקפו-
- כמה אמות מקומתו מרובעות וכמה עגולות-
- כיצד עלו בו המים-

- על מה עמד-
 - מהו שיעור המים שמכיל-
 - מה עוביו-
- ב. **חמשה מימין וחמשה משמאל** - מימין ומשמאל של מה?
- ג. היכן העמידו את הים ומדוע?
- ד. למה משמשים יעים, מזרקות, מלקחים ומחתות?
- ה. תאר כיצד הכינו את כלי הנחושת והיכן הכינום?
- ו. מפני מה נקרא שם המקום **צרדתי**?
- ז. **המנרות ונרותיהם** - מפני מה נכתבו בנפרד?
- ח. מה פירושם של המילים: נחשת מרוק, זהב סגור, מכלות זהב?

פרק ה'

- א. מדוע לא השתמש שלמה המלך באוצרות שצבר דויד המלך לבניית בית המקדש?
- ב. הכהנים הלוויים - מה פירושו?
- ג. אם בדי הארון הם עשר אמות וקודש הקדשים הוא עשרים אמה, כיצד אם כן בלטו הבדים בפרוכת?
- ד. אין לשמור למחלקות - מה פירושו?

פרק ו'

- א. **מכון לשבתך עולמים** - מה נלמד מכך?
- ב. **וכל קהל ישראל עומד** - מה מלמדנו?
- ג. מפני מה במלכים לא כתוב את שם העיר ירושלים? { מה בא הכתוב ללמדנו }
- ד. מה אומר שלמה המלך בתפילתו - במה הבית הזה מיוחד?
- ה. אפ יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו - על איזה עוון מדבר? ומדוע צריך שלמה המלך לבקש מה' שלא יסלח?
- ו. **כי יחטאו לך** - מה נלמד מכך?
- ז. מה ההבדל בין תפילת היהודי לתפילת הנכרי, ומדוע?

הסבר קטעי פסוקים אלו:

- ה' אמר לשכון בערפל- _____
- לא יכרת לך איש מלפני יושב על כסא ישראל- _____

- כי תורם אל הדרך הטובה { הוסף הסבר לעבודת ה' מאהבה } - _____
- שדפון וירקון ארבה וחסיל- _____
- קומה ה' לנוחך { מדוע רק עכשיו זה נקרא נוחך } - _____

פרק ז'

- א. **והאש ירדה מהשמים** - מתי ירדה?
- ב. **ויקדש שלמה את תוך החצר** - את מה קידש ומדוע?
- ג. כמה ימים היו בני ישראל שם? איזה בעיה נוצרת אם נחשב את התאריכים שבהם אכלו? מה תשיב על בעיה זו?
- ד. **ואתננו למשל ולשנינה בכל העמים** - באר, מה פירושים של מילים אלו?
- ה. **והבית זה אשר היה עליון לכל עבר עליו ישם ואמר** - מה הפירוש: עליון, ישם? ואמר- מה יאמר ומה יאמר?

פרק ח'

- א. **מקץ עשרים שנה** - כמה שנים ארכה בניית בית המקדש וארמונו של שלמה המלך?
- ב. **והערים אשר נתן חורם לשלמה** - על איזה ערים מדובר? { ב' פירושים }
- ג. תדמר נקראו או תמור? ומדוע כאן נקראו תדמר ולא תמור?
- ד. מפני מה כתוב הרודים בעם ולא כתוב בעם העושים במלאכה?
- ה. **ותכן כל מלאכת שלמה וגו'** - מה נלמד מפסוק זה?
- ו. כתוב שהביאו מאופיר ארבע מאות וחמישים ככר זהב ואילו במלכים כתוב ארבע מאות ועשרים, כיצד יוסבר הדבר?
- ז. מדוע העלה את בת פרעה מעיר דויד?
- ח. מה הפירוש: ויחזק, מסכנות, חשק?

פרק ט'

- א. **מושב עבדיו, מעמד משרתיו ומלבושיהם** - ממה התפעלה מלכת שבא?
- ב. באילו דברי שבח שיבחה מלכת שבא את חכמתו של שלמה המלך?
- ג. **ולא היה כבושם ההוא** - מה פירוש ולא היה?
- ד. **את כל חפצה אשר שאלה** - מה נתן לה שלמה המלך?
- ה. **וכנורות ונבלים לשרים** - על אילו שרים מדובר?

- ו. **מאתים צנה זהב שחוט** - מה פירושו?
- ז. **בבית יער הלבנון** - האם באמת בלבנון הקים את הבית?
- ח. ממה היה עשוי כסאו של שלמה המלך? ומדוע דווקא שש מעלות היו בו?
- ט. כתוב שהיו לו ארבעת אלפים ארוות סוסים ובמקום אחר כתוב ארבעים אלף סוס, כיצד תיישב את הדבר?

פרק י'

- א. מפני מה ברח ירבעם בן נבט למצרים ומדוע חזר?
- ב. **כי שכם באו כל ישראל להמליך אתו** - למה דווקא בשכם? { ב' פירושים }
- ג. מה הייתה עצת הזקנים ומה הייתה עצת הילדים?
- ד. קטני עבה ממתני אבי -
אבי העמיס עליכם -
ואני בעקרבים -
- ה. **מה לנו חלק בדויד ולא נחלה בן ישי** - הסבר בפשט ודרש דברים אלו!
- ו. מיהו הדרם ומדוע נקרא קודם לכן אדונירם?

פרק יא'

- א. מה דבר הנבואה של שמעיהו לרחבעם?
- ב. מדוע ביצר את ערי יהודה וכיצד ביצרם?
- ג. מפני מה באו ונקבצו אליו הכהנים והלוויים ממלכות ישראל?
- ד. **לשעירים ולעגלים** - מפני מה עבדו להם ישראל?
- ה. **בת אליאב** - במה טעה שמואל בדבר זה ומדוע?
- ו. מדוע החליט למנות את אביה ליורשו במלוכה?

פרק יב'

- א. מדוע שלח עליו ה' את שישק מלך מצרים? ומי התלוו לצבאו של מלך מצרים?
- ב. מה היה דבר ה' לרחבעם בגלל שעשו תשובה?
- ג. **וידעו עבודתי ועבודת ממלכות הארצות** - מה פירושו?
- ד. מפני מה עשה מגיי נחושת שילכו לפניו בבואו ובצאתו?
- ה. **ויעש הרע** - מדוע עשה רע והרי עשה תשובה?

ו. **דברי רחבעם הראשונים והאחרונים** - מה הם הראשונים והאחרונים?

פרק יג'

א. מה ההבדל בין איש בתור לאיש בתור גיבור חיל?

ב. בדברי אביה:

ברית מלח-

בני בליעל-

ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב-

ואנחנו ה' אלוקינו-

ג. **ורחבעם היה נער ורדך - כיצד יתכן** לומר זאת והרי היה בן מ"א שנה?

ד. מה עשה ירבעם כאשר אביה דיבר?

ה. **ויריעו איש יהודה** - מפני מה הריעו?

ו. **וימת** - האם מת ירבעם בימי אביה? ומה פירוש הכתוב?

פרק יד'

א. **הטוב והישר** - מה ההבדל בין טוב לישר?

ב. הסבר את כל המושגים הבאים:

מזבח-

במה-

מצבה-

שלל-

ביזה-

ההבדל בין ביזה לשבי-

אשרים-

חמנים-

ג. במה היה שונה אסא מרחבעם ואביה?

ד. מה ההבדל בין מפלת הכושים למפלת הפלשתים? הוכח זאת מלשון הכתובים!

פרק טו'

א. בדברי עזריהו בן עודד:

- ואם תדרשהו ימצא לכם-
 וימים רבים לישראל ללא אלקי אמת-
 וללא כהן מורה-
 אין שלום ליוצא ולבא-
 וכתתו גוי בגוי-
- ב. **ויזבחו לה' ביום ההוא מן השלל**- מהיכן הוא השלל?
 ג. **ויבאו בברית**- מה נשבעו לה'?
 ד. מפני מה גרמה להם השבועה לשמחה?
 ה. **מעכה אם אסא**- על מי מדובר?
 ו. כאשר כתוב עד שנת שלושים וחמש למלכות אסא, על איזה שנה מדובר באמת?

פרק טז'

- א. מדוע בנה בעשא את הרמה מול ירושלים?
 ב. ממי ביקש אסא עזרה וכיצד עזר לו?
 ג. בתוכחת חנני הרואה, כיצד הוא מוכיח לו שאם היה נשען על ה' היה מצליח?
 ד. מה מנבא שיקרה עכשיו במלכות אסא?
 ה. היכן הניח אסא את הנביא ומדוע רוצץ מהעם עוד אנשים?
 ו. מה היה חטאו של אסא בימי חוליו?
 ז. אילו דברי כבוד עשו לאסא בעת מיתתו?

פרק יז'

- א. **כי הלך בדרכי דויד אביו הראשונים**- מה פירושו?
 ב. **ויכן ה' את הממלכה בידו**- באיזה אופן נתגדלה מלכותו של יהושפט?
 ג. איזה תפקיד הטיל על שריו עם הכהנים והלוויים המוזכרים?
 ד. בסיפור גדולת יהושפט:
 כסף משא-
 בירניות-
 ערי מסכנות-
 ה. מפני מה סופר ומונה את חייליו של יהושפט?

פרק יח'

- א. **ויהי ליהושפט עשר וכבוד לרב**- מפני מה חוזר ואומר זאת?
- ב. מה מבקש אחאב מיהושפט ומדוע זובח לו צאן ובקר לרוב?
- ג. נביאים אלו, נביאי אמת או שקר? הבא הוכחות לדבריך!
- ד. מפני מה שונא אחאב את מיכיהו הנביא?
- ה. מפני מה מספרים לנו היכן ישבו המלכים?
- ו. בתחילת דבריו אמר כמו כל הנביאים, מדוע?
- ז. למה מרמזים הדברים הבאים בדברי מיכיהו:
נפצים על ההרים כצאן אשר אין להם רועה-
עומדים על ימינו ושמאלו-
זה אומר ככה וזה אומר ככה-
ויצא הרוח {רוחו של מי}-
תפתה וגם תוכל צא ועשה כן-
- ח. מה מצווה אחאב לעשות למיכיהו ומה אומר מיכיהו לפני הולכו?
- ט. מפני מה ביקש אחאב להתחפש במלחמה?
- י. מה ציווה מלך ארם את חייליו?
- יא. **ויזעק יהושפט וה' עזרו**- באיזה אופן עזרו ה'?
- יב. **ואיש משך בקשת לתמו**- איש זה מאיזה מחנה היה?
- יג. **בין הדבקים ובין השריון**- היכן נכנס החץ? ומה אמר אחאב לרוכב שיעשה, ומדוע?

פרק יט'

- א. מה אומר הנביא ליהושפט, מדוע יש עליו קצף מה'?
- ב. מדוע מיד התחזק יהושפט דווקא בנושא זה של שופטים?
- ג. בציווי ליהושפט מה מזהיר אותם במילים **שמרו ועשו**?
- ד. הסבר את דבריו לשופטים:
משפט-
ריב-
בין דם לדם-
בין תורה למצווה-
לחקים ולמשפטים-

- ה. **ולא תאשמו**- ומדוע שכן יהיה בהם אשמה?
ו. מה תפקידם של: אמריהו כהן הראש, זבדיהו בן ישמעאל הנגיד, הלויים?

פרק כ'

- א. מהעמונים- באיזה אומה מדובר?
ב. **הלא אתה אלוקינו הורשת**- מה אומר יהושפט לפני ה'
ג. **והנה הם גמלים עלינו**- מדוע זה נחשב שהם גומלים רעה במקום טובה?
ד. מה הייתה נבואתו של זכריהו בן בניה?
ה. כיצד סיבב ה' שכל האמים נלחמו זה בזה עד כלותם?
ו. למה היה פחד כל הממלכות מיהושפט?
ז. במה היה שונה יהושפט מאביו אסא?
ח. במה לא הכינו העם את לבבם?
ט. מדוע נשברו האניות ולא יכול היה ללכת לתרשיש?

פרק כא'

- א. כיצד חילק יהושפט את המלוכה בין כל בניו?
ב. מפני מה הרג יהורם את אחיו ומשרי ישראל?
ג. **ויהי קם לילה ויך את אדום הסבב אליו**- מדוע דווקא בלילה הכה ואת מי הכה?
ד. **מכתב מאליהו**- האם הגיע מאליהו הנביא ממש?
ה. מה היה האזהרה שנשלחה ליהורם במכתב?
ו. מה היה חולי המעיים הקשה שחלה בו?
ז. במה היה שונה מותו משאר המלכים? {ב' הבדלים}

פרק כב'

- א. בן כמה היה אחזיה במלכו? ומדוע כתוב בן ארבעים ושתים שנה?
ב. מפני מה מדגיש הכתוב את שם אמו? והאם היא הייתה באמת בת עמרי?
ג. אילו רעות עשה אחזיהו בן יהורם בלכתו לבקר את יורם?
ד. כיצד הרג יהוא את אחזיהו ומדוע הרגו? {כתוב את סיפור הדברים}
ה. כיצד המיתה עתליה את בני המלך ומה ההוכחה לכך?

ו. מי ניצול? על ידי מי? והיכן הוחבא?

פרק כג'

א. בחלוקת הלווים על ידי יהוידע, היכן שמרו הנזכרים:

_____ לשערי הספים-
_____ והשלישית בבית המלך-
_____ והשלישית בשער היסוד-

ב. הסבר את הפסוקים הבאים:

_____ איש וכליו בידו-
_____ והבא אל הבית יומת-
_____ באי השבת עם יוצאי השבת-
_____ כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות-
_____ את החניתים ואת המגנות ואת השלטים-
_____ מכתף הבית הימנית-

ג. מה אמרה עתליה כשראתה את המלך ומה פירוש הדברים?

ד. כיצד הוציאו את עתליה החוצה והיכן הרגו אותה?

ה. מה הברית שכרתו העם ומה עשו לאחר כריתת הברית?

ו. מפני מה היו צריכים למנות שוב שוערים שיבדקו שלא תכנס שום טומאה לעזרה?

פרק כד'

א. מה ההדגשה **כל ימי יהוידע הכהן**?

ב. בפסוקים מובן שאספו למען שתי מטרות, לאיזה צורך אספו?

ג. מפני מה צריך הבית תיקון והלא לא עברו שנים רבות מהקמתו?

ד. מהו הסדר, כיצד אספו כסף לתיקון הבית? {פרט!}

ה. מה עשו בכסף שנאסף ומה עשו בכסף שנותר?

ו. מדוע קברו את יהוידע הכהן עם במלכים?

ז. **אז שמע אליהם**- לאיזה דברים שמע להם המלך?

ח. מה אמר להם זכריהו הנביא ומה עשו לו?

ט. **ואת יואש עשו שפטים**- מה עשו ליואש וכיצד נפטר?

י. מפני מה מפרט הכתוב את שמות המתקשרים עליו?

פרק כה'

- א. **רק לא בלבב שלם** - מה פירושו?
- ב. מפני מה שכר חיילים מישראל?
- ג. מה אמר לו הנביא למה שלא ילך למלחמה עם בני אפרים?
- ד. מדוע חרה אפם של חיילי ישראל בבני יהודה?
- ה. מה עשו בני הגדוד שהשיב אמציהו ועל מה בא עונש זה?
- ו. אלו שתי חטאות חטא אמציהו בעובדו את אלהי בני שעיר?
- ז. מה המשל של יואש מלך ישראל ומה הנמשל?
- ח. ואת בני התערבות - מי הם?
- ט. מפני מה שבר בחומות ירושלים?
- י. להיכן ברח אמציהו מחמת קשר המרידה נגדו ומפני מה מרדו בו?
- יא. מי מלך בשנות בריחתו?

פרק כו'

- א. למה לא יכול להיות שהתחיל עזיהו למלוך כאשר ברח אמציהו?
- ב. מה הקשר בין **ויהי לדרש אלוקים לבימי זכריהו המבין**?
- ג. לשם מה חצב בורות רבים?
- ד. **חיל עשה מלחמה יוצאי צבא** - מהו כפילות הלשון?
- ה. למה משמשים הכלים הבאים: מגנים, כובעים, קשתות ואבני קלעים?
- ו. מהו הדבר שהמציא שעל זה נאמר **ויצא שמו עד למרחוק כי הפליא להעזר**?
- ז. מה הייתה טעותו שבשל כך רצה להקטיר קטורת?
- ח. מיד כאשר זעף על הכהנים, מה קרה?
- ט. בית החפשית - היכן הוא הבית, ומה פירושו?

פרק כז'

- א. **הוא בנה את שער בית ה' העליון** - האם זה לא היה בנוי כבר?
- ב. מפני מה קנס את בני עמון בכל הקנסות הנזכרות?
- ג. מהו הדופי שנמצא בכל המלכים עד אליו עד שהוא היחיד שלא נמצא בו דופי?

פרק כח'

- א. הסבר את הרע שעשה אחז :
וילך בדרכי מלכי ישראל-
וגם מסכות עשה לבעלים-
הקטיר בגיא בן הנם-
ויבער את בניו באש-
ויזבח ויקטר בבמות-
ותחת כל עץ רענן-
- ב. כמה נהרגו מבני יהודה וכמה נפלו בשבי?
- ג. בדברי הנביא לבני ישראל: למה שיהיה עליהם כעס מה? ומה יעשו על מנת למנוע זאת?
- ד. מה עשו בני ישראל לשבויים מיהודה? {פרט!}
- ה. **ולא לעזרה לו**- האם מלך אזור עזר לו או לא?
- ו. **הוא המלך אחז**- מה ההדגשה במילה הוא?
- ז. באילו דברים נוספים הוסיף אחז להרשיע?
- ח. **קברי מלכי ישראל**- על אילו מלכים מדובר ומדוע נקראו מלכי ישראל?

פרק כט'

- א. בדברי חזקיהו המלך :
התקדשו וקדשו-
והוציאו את הנדה מן הקדש-
ויתנו ערף-
ויתנם לזעוה לשמה ולשרקה-
אל תשלו-
- ב. כיצד היה סדר הוצאת הטומאה מהקודש?
- ג. כמה זמן היו צריכים כדי לטהר את הכלים? ומדוע סיימו רק בששה עשר לחדש?
- ד. מפני מה הקריבו שבעה עזים לחטאת?
- ה. מהו הרמז בפסוק ששחיטה כשרה בזר ואילו שאר העבודות בכהנים דווקא?
- ו. מי נקרא נדיב לב ומדוע?

פרק ל'

- א. מפני מה עיבר את החודש?
- ב. למה כתוב וישר הדבר בעיני המלך והקהל ולא כתוב עדה? ומדוע כתוב ויטב ולא ויישר?
- ג. בהזמנתו לכל השבטים לבוא לחוג את הפסח, מה אומר להם חזקיהו המלך?
- ד. האם כולם באו לעשות את הפסח?
- ה. מפני מה הקדימו למעשה הפסח את עקירת העבודה זרה?
- ו. על מי התפלל ואמר ה' הטוב יכפר בעד?
- ז. **וירפא את העם**- מה פירושו? {האם היו חולים שהיו צריכים לרפואה?}
- ח. מנין היה להם בשר רב לעוד שבעת ימי שמחה?
- ט. במה הייתה השמחה הזו גדולה יותר עד כי מימי שלמה לא הייתה כזאת בירושלים?

פרק לג'

- א. אילו דברים חמורים עשה מנשה? {פרטם בקצרה}
- ב. **וילכדו את מנשה בחוחים יאסרהו בנחשתים**- מה עשו לו שרי הצבא של אשור?
- ג. לאחר שהתפלל לה' מה נעשה עימו?
- ד. **וישלך חוצה לעיר**- מדוע לא עשה טב בזה?
- ה. העם הזובחים בבמות, למי זבחו ומפני מה אסור?
- ו. במה היה שונה רוע מעשיו של אמון ממנשה?

פרק לה'

- א. מה ההדגשה **בארבעה עשר לחדש הראשון**?
- ב. **אין לכם משא בכתף**- האם רק מיום זה אין להם יותר עבודת משא?
- ג. למי הכינו הלווים את פסחיהם?
- ד. במה לא היה נעשה כפסח הזה בישראל?
- ה. מה ביקש פרעה נכו מיאשיהו המלך?
- ו. מדוע לא הסכים יאשיהו המלך שפרעה נכו יעבור בארצו?
- ז. **ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם**- מה פירושו?

פרק לו'

- א. למה מלך מצרים הסירו מהמלכות וענש את תושבי הארץ?
- ב. היכן נפטר יהויקים ומנים נדייק זאת?
- ג. ספר בקצרה את סיפור כיבוש נ"נ?
- ד. מה הפירוש אשר עשה והנמצא עליו?
- ה. בן שמונה שנים יהויכין במלכו, האם באמת מלך בגיל זה? ומפני מה כתוב שמונה שנים?
- ו. **ולתשובת השנה** - מה פירושו?
- ז. במה לא נהג צדקיהו המלך כראוי?
- ח. **השכם ושלוח** - מה נלמד מכך?
- ט. **עד לאין מרפא** - מה גרם לכך שלא יהיה מרפא לחטאתם?
- י. **עד רצתה הארץ את שבתותיה** - מדוע גלות בבל שבעים שנה דווקא?
- יא. מה שלח כורש מלך פרס להכריז בשנה הראשונה למלכותו?